

A JOGSZOCIOLÓGIA MUNKAKÖRE

Irta: SZABÓ IMRE (Munkács)

Az emberi érdeklődés útjának parabolája érdekes, figyelemreméltó jelenség. *Achille Loria* mondja a szociológia feladatáról és iskoláiról irt könyvében, hogy ez az érdeklődés kezdetben enciklopédikus volt, a fejlődés folyamán azonban speciális vizsgálódási területekre tért le, ahogy az ember a felfedett tényeknek mélységeit kutatta. Csak miután észrevette a részletek mélyén a közös magot s meglátta a jelenségek összefüggését, érezte szükségét annak, hogy a részleteredményeket keretbe foglalja s ekkor fordult egy átfogó, az egyes tudományok eredményeit általános szempontokból értékelő és rendszerező tudományhoz: a szociológiához. Az emberi érdeklődésnek ez az útja azonban nem fejlődött önmagában, mindentől függetlenül és az enciklopédikus nézőpontot nem csak a tudomány-ágaknak bizonyos közös gyökérig nyúlása idézte elő. A 19. század társadalmi komplikációi, az intenzív, gyorsütemű változások, a társadalom jelenségeinek egyre inkább előtűnő összefüggése megkívánta azt a tudományt, amely fényt derít e társadalmi tünetmények eredetére, kölcsönös kapcsolataikra, egymásra gyakorolt hatásra, fejlődésük irányára és a gyűjtött tapasztalatok alapján következtetéseket von le a jövőre nézve. Összegezve: a szaktudományok fejlődése és kimélyítése egyrészt, — és az általános társadalmi helyzet, a társadalom jelenségei közötti, egyre inkább kivilágító összefüggéseknek a váza, másrészt: — ezek hívták életre az átfogó társadalomtudományt, a szociológiát.

Az „új tudomány“, amely a 19. század jellegzetes terméke, — éppúgy, ahogy a nemzetgazdaságtan a 18. századé, — nem dicsekedhet homogenitásával. Összegezése bizonyos társadalomtudományoknak, melyek a részleteket vizsgálják. Ezek közül főleg három csoportot tart *Durkheim* fontosnak a szociológiai számára: mindenekelőtt az államot tanulmányozó, majd a regulatív működéseket (jog, erkölcs, vallás), — végül a gazdasági funkciókat vizsgáló tudományágakat. Magába foglalja tehát a szociológia a jog vizsgálatát is, de csak saját szempontjából: mint a társadalom fejlődésének egyik hatóerejét, összetevőjét. Az az új diszciplína viszont, amelyet most kísérünk meg körvonalazni, ezt az összefüggést elsősorban megfordítja; nem az általános társadalomtudomány szekerébe fogja egyik mozgatóerőnek a jogot, hanem ennek, a jognak középpontba állításával azt a hatást vizsgálja, amelyet a jog kialakulására, rendszerére, fejlődésére a társadalom gyakorol. A szociológia a jogot csak úgy tekinti, mint a társadalom életében szerepet játszó erő-összetevőt; annak kialakulását, részletesebb összetételét nem igen vizsgálhatja, mert az kívül esik kitzűzött feladatán, illetve túllép azon. A jognak annyi jelentőséget tulajdonít, amennyit az társadalmi jelentőségének megfelelően érdemel. Ezzel szemben a jogszociológia kizárólagos tárgya ez a részlet, a jog; első szempontja nem az, hogy a jog egyike a társadalmi hatóerőknek, hanem fordítva állítja be: mindenekelőtt társadalmi terméknek tartja azt. Felfedi azokat a társadalmi

erőket, amelyek a jogrendszerek kialakításánál rendszerint egyíthetők. A szociológiai módszerét alkalmazza így egy kisebb vizsgálódási területen.

Ez a tudomány természetesen a szociológiánál is újabb keletű, hiszen abból folyik. A társadalom és jog közti viszony, a jognak társadalmi terméként való felfogása csak az újabb fejlődés folyamán kerülhetett napvilágra. A feudalizmusban a jognak igen csekély volt a szerepe. A modern jog megindítója, a természetes jog például a jogot nem mint az osztályviszonyoktól, az általános társadalmi és gazdasági helyzetből, politikai fejlődéstől, jogtudományok állapotától, kulturális nivótól, stb. függő és általuk determinált jelenséget veszi, hanem mint valami felülről elsődlegesen adott, örökérvényű, a társadalmi viszonyoktól független szabályok rendszerét. Számára csak az árutermelők kapcsolata létezik; ezt egy kivülről megszabott, minden időkből egyformán érvényes jog szabályozza. Csak akkor, amikor a kapitalizmus fejlődésével a társadalom mozgása gyorsabbá vált és a jogviszonyok is gyakoribb változásokon mentek át, lett nyilvánvaló, hogy az addig örök, abszolút érvényűnek hitt jog egyáltalán nem megváltoztathatatlan. A társadalmi szerződés gondolata már egészen nyíltan fejezte ki azt aényt, hogy a jog a társadalomtól, annak szervezetekbe, államokba különült alakulataitól függ. Ez a kapcsolat még nyilvánvalóbb lett a polgári társadalom virágzása idejében. Amikor újabb nehézség tűnt elő, amely nem tette ugyan kétségessé a kettőt, a társadalom és jog közötti összefüggést, de mindenesetre sokkal bonyolultabbá, ködösebbé. Érintsük röviden ezt a kérdést, hogy jellemző képet kapjunk az összefüggésről, amely távolról sem olyan egyszerű. A feudalizmus jogrendszerében (ha ugyan beszélhetünk egyáltalán „rendszeréről“ a hűbériség idején) az osztályviszonyok nyíltan látszottak és a jog láthatóan, egyenesen az uralkodó réteg érdekeit védte, ha kellett, a legdurvább eszközökkel is. A tőkés társadalomban viszont más a helyzet. Ott mindenekelőtt biztosítják mindenki számára a szabadságot, a szabad kezdeményezés jogát. Az osztályok erőviszonyának kézzelfogható megnyilvánulása a jogban lehetetlen ott, ahol mindenki számára egyformán proklamálják a vállalkozás szabadságát (természetesen ezzel csak azok élhetnek, akik megfelelő eszközökkel rendelkeznek hozzá.) A jog, amely a uralkodó osztály érdekeinek egyik legfontosabb védelmezője, nem jelentkezik itt leplezetlenül s nem védheti az egyéneket, mint olyanokat (illetve azok pontosan körülhatárolt, megnevezett rétegét), hanem csak közvetve biztosítja az osztály érdekeit: azzal, hogy általánosságban, elvben mindenki számára garantálja a vállalkozás, árutermelés szabadságát, — elhallgatva, hogy ez konkrétan csak egy kisebbségre vonatkozik. Épp' ezért ez a szabadságot hirdető jog nem nyilatkozik meg álarcnélküli formájában, mint egyetlen, a hatalmi osztálytól származó és azt védő rendszere a szabályoknak, hanem úgy lép fel, „mint egy absztrakt kollektív személytől kiinduló kényszer“ — írja *Pasukanis* (Allgemeine Rechtslehre und Marxismus), mely mindegyik, a jogi kapcsolatban résztvevő érdekében jelentkezik. Innen ezután az a látszat, mintha egy, az osztályok fölé emelkedő erő igazgatná a polgári demokráciában az államot s nem az egyént és annak érdekeit, de egy kollektivumot védene (ismét ki kell hangsúlyoznunk, hogy ez a védelem fiktív, mert módot nyújt ugyan formailag, elvben mindenkinek a szabad árutermelésre, de ezt a szabadságot — jól tudjuk — a társadalomnak csak kis rétege használhatja fel.) Ebben a látszólag osztályok felett álló jogrendben — melynek osztálytartalma akkor derül ki, mikor alkalmazzák, mert a

törvények szövegéből nem látszik — az uralkodó osztályok érdeke mellett a parlamentarizmus el nem vitatható eredményeképpen a társadalom általános erőviszonyai, az elnyomott osztályok súlya is érvényesül, mint módosító tényező. A polgári jog, amely a tőkés államokban, ezekben a kifejezetten jog-államokban kerete és alapja a társadalomnak, így komplikált, számos tényezőtől befolyásolt, burkolt s bizonyos fokig absztrakt kifejezője az osztályok erőviszonyainak.

Ez a látszólag harmadik személytől kiinduló jog azután egyaránt hat az osztályokra; főként az osztályoktól külszínre független demokratikus jognál lesz nyilvánvaló annak társadalomalakító szerepe. Itt jutottunk el a jogszociológia és szociológia érintkezési felületéhez. Eddig úgy jellemeztük a jogszociológiát, mint a jog kialakulását társadalmi szempontból vizsgáló tudományt. Most kiszélesítjük annak tartalmát és a másik oldalát nézzük. A már kialakult, érvényben lévő és működő jognál ez az új oldal azt jelenti, hogy ha a jogot az uralkodó osztály formálja is ki, az visszahat a társadalomra, sőt magára az osztályra is, amelyik létrehozta. A jogszociológia tehát nemcsak a jog kialakulását vizsgálja, hanem annak társadalmi funkcióját, hatását is. E területen tehát az általános szociológia egy részét foglalja magában, mivel a jogot, mint a társadalmi hatóerők egyikét nézi. De a jogszociológia azzal különbözik mégis e pontban a szociológiától, hogy számára a jog kialakulása és hatása szerves egész, melyet nem tud szétválasztani, s nem tudja függetlenül csak az utóbbit, a hatást vizsgálni, mint azt részben a szociológia teszi.

Összefoglalva tehát, a jogszociológia vizsgáldását két részre bonthatjuk (bár, ismételjük, ez a két rész a valóságban elválaszthatatlan). Az új tudomány egyrészt: a jognak, mint társadalmi terméknek kialakulását figyeli és felfedi a közte és a társadalom közötti elsődleges összefüggést, amely szerint a jog kialakulásánál a társadalmi viszonyok — ok és a jog: okozat. Másrészt azonban a jogszociológia a már kialakult jogot nézi, — azt a jelenséget, hogy a jog cselekvőleg visszahat a társadalomra, erősíti, vagy gyengíti az osztályokat, keretet ad annak életéhez; az előbbi ok-okozat viszony tehát fordítva is áll. A jogszociológia feladata, hogy az oknak és okozatnak, a társadalomnak és jognak (melyek közül mindakettő egyszerre ok is, okozat is) ezt a bonyolult egymásrahatását felfedje.

A jogszociológia tárgya egy adott jogrendszer. Ez a jogrendszer a társadalom egy elhatárolt részében, az államban alakul ki és működik. Az állam a maga történelmi fejlődésével, gazdasági, kulturális viszonyaival, osztályerőinek megoszlásával megadja az illető jogrendszer sajátos szintézisét. A jogszociológia tehát mindenekelőtt az állammal foglalkozik, de csak annyiban, amennyiben ez kerete, életformája a mai társadalomnak és befolyásolja a jogot, annyiban tehát, amennyiben az állam a jog feltétele. Mert a centrális vizsgáldási tárgy az adott, működő, érvényes jogrendszer, akár írott törvényekben van lefektetve, akár csak mint szokásjog él; csak ebből ítélhetünk, amikor a jog kialakulását és hatását kutatjuk. De a jogrendszer nemcsak a jogszociológiának tárgya, hanem a többi, joggal foglalkozó tudományoké is. Meg

AZ ÉLET VÉGSŐ ÉRTELME A HÁBORÚ... „A történelem figyelmeztet, hogy a háború a normális állapot, nem a béke: a béke évei csak pihenőnapok a háború hosszú útján és a háború a legnagyobb és legistenibb szimbóluma az ár és apály törvényének, mely az emberi életet dominálja.“ (Camicia Nera.)

kell hát vonni a határt: miben különböznek ezek a jogtudományok egymástól, szemben állanak-e egymással, vagy eredményeikkel egymást támogathatják-e? Csak úgy alakul ki a jogszociológia képe, ha megszabjuk helyét az azonos tárgyú tudományok között, illetve feltárjuk a közöttük levő viszonyt.

A jogszociológia témájában azonos a jogtörténettel. Mind a kettő egy bizonyos jogrendszert vizsgál. De a jogtörténelem megmarad a leírásnál, a történetek, érvényben volt jogi intézmények regisztrálásánál. A jogszociológia ezen túl elsősorban folytonosságot keres, összefüggést az egymásrakövetkező jogrendszerek, vagy azoknak egyes ágai között. A leírás itt nem végecé, hanem csak eszköz, anyag. A jogtörténet nem keres elméletet, mellyel a jogváltozás folyamatát megmagyarázhatná, csak leír, anyagot gyűjt. Ebből az anyagból vonja ki azután általános szabályait, észrevételeit a jogszociológia; ebből épít teóriát és innen veszi bizonyítékait az elmélethez. Ennyiben tehát a jogtörténet egyik legfontosabb segédtudománya a jogszociológiának.

A jog-dogmatikának megvan a közös vizsgálódási nézőpontja a jogtörténettel, amennyiben végsőképpen szintén leír egy jogrendszert, — de nem ez a lényege. Igaz feladata abban áll, hogy a maga törvényt magyarázó módszereivel, — melyek a jogszociológia számára használhatatlannak, mert annyira sajátos dogmatikus módszerek, (grammatikai, legális, történelmi, extenzív, teleologikus, stb. magyarázat), megmutatja azt a határt, ameddig egy törvény, rugalmassága folyán, terjedhet, illetve ameddig azt a vele élő uralkodó osztály szükségleteinek megfelelően kiszélesítheti vagy szűkítheti. Számára az érvényes jog tabu, melyet elfogad, kialakulását és az abban együttműködő erőket nem kutatja, hanem módszereivel a törvények írásban és valóságban létezése között próbál összefüggést teremteni, és ez összefüggés szabályait leírni. Mivel így a papíron érvényes jog valódi életét adja, a jogszociológiának elengedhetetlen segédtudománya.

E kettővel, a jogtörténettel és jog-dogmatikával áll tehát a legszorosabb kapcsolatban a jogszociológia; az előbbi történelmi anyagot ad, melyből általános szabályokat lehet extrahálni s amelyben ép' az okozati összefüggés felfedésével, bemutatja a folyamatosságot. Az utóbbi (nem ugyan annak törvény-formáló tana, amely tisztán technikai kérdés), mint az adott jogrendszer dogmatikus magyarázója és érvényessége határainak megszabója egyenesen feltétele a jogszociológiának. El kell azonban határolnunk az új tudományt a jogfilozófiától; a jogszociológia nem vizsgálja a jog mélyebb értelmét, érvényességének okát, sem általában használt fogalmainak jelentését, hanem elfogadja az adott jogot alapul és vizsgálódási tárgyul. Ezek szerint tehát a jogszociológia, — miután elhatároltuk rokon tudományaitól, — mint sui generis disciplina jelenik meg előttünk a már fentebb vázolt kettős feladatkörrel (a jog kialakulása a társadalmi erők befolyása következtében — és a már érvényes jog hatása a társadalomra, amely őt létrehozta. A kettős feladat szorosan egybetartozik.)

Ha így körvonalaztuk a jogszociológiát, egyuttal nagy vonalakban megláttuk feladatát is. E feladatkör pontosabb megállapításához Kraft szavaiból induljunk ki: szerinte a törvény csak indexe a társadalmi helyzetnek (dr. Julius Kraft a *Handwörterbuch der Soziologie*-ben.) A törvényeket valamely állam törvényhozó szerve hozza s az állam általános gazdasági, politikai, kulturális helyzetének megfelelően formálja meg a törvényhozó hatalom. Mint már említettük, a jogszociológiának tehát a társadalmi helyzetnek az államhoz való viszonyából kell

kiindulnia. Fel kell fednie az osztályok és állam kapcsolatát, hogy így meglássa annak a szervnek az összetételét, amely a törvényeket alkotja. Nem fogadhatja el az államot független szervnek (mint azt a polgári demokrácia hirdeti), hanem az osztályok-állam-jog sorozatban látnia és láttatnia kell az összefüggést. Csak a törvényeknek és jogrendszernek általános és részletes visszavezetésével az elsődleges hatóerőig tudja teljes képét adni a jognak, mint társadalmi jelenségnek s csak az államnak, mint osztálymeghatározta szervezetnek felfedésével tűnik ki a jog determináltsága. A jogszociológia pedig tulajdonképpeni munkáját akkor kezdi, amikor megfosztotta függetlensége fikciójától a jogot.

Ha a jogszociológiát, mint Kraft tette (i. h.), az eddigi tudományokból származtatjuk, akkor egyrészt az oknyomozó jogtörténetből kell kiindulnunk, másrészt az általános társadalomtudománynak valamely külön területre való alkalmazásából. Az előbbiből következik a jog kialakulásának a vizsgálata, az utóbbiból működésének, hatásának bemutatása. Ezenkívül a jogtörténet adta a konkrét, gyakorlati vizsgálódás gondolatát, mert maga is egy megtörtént fejlődést mutat; az általános szociológiától viszont az elvont, elméleti jelleget emeljük ki, amely szabályszerűségek után kutat. Így a jogszociológia is kettős céllal indul: egy elméletivel, elvonttal és egy konkrétal.

Az elméleti feladat abban áll, hogy a történelem folyamán előforduló és a szemünk előtt élő jogrendszerek alapos vizsgálatából általános szabályokat vonjunk le. E jogrendszerek szociológiai vizsgálatánál előtűnő szabályok megvilágítják azokat az erőket, amelyeknek együtthatása alakítja ki a jogot, valamint azt is, hogy ez a társadalmilag alakult jog hogyan terjeszti ki hatását a társadalom egészére. Túlhaladott álláspont az az egyszerű séma, hogy a jog, mely a társadalmi felülépítmény egy része, nem egyéb, mint a gazdasági viszonyok tükörképe (Uljanov utalt Klara Zetkinnel folytatott beszélgetéseiben arra, hogy a dolgok távolról sem olyan egyszerűek, ahogy azt a történelmi materializmus vulgáris magyarázói képzelik). Társadalmi, kulturális, stb. tényezők szintén fontos alakítói a jogi intézményeknek és az egész jogrendszernek, ahogy az nem pusztán az uralkodó osztály műve. Példának vegyük a fasiszta jogot, mely a szemünk előtt alakult ki, — abból is a büntetőjogot, mint az egyén és társadalom viszonyának legjobb jogi kifejeződését. Nézzük az olasz és német új büntetőjogot (utóbbinak jogszociológiai jellemzését a *Korunk* 1934. 10. számában próbáltuk adni). Bár mindakettő fasiszta állam, — büntetőjoguk lényegesen különböző. A német: kaotikus, rendszertelen, durva erőszak érvényesül benne, jogilag dilettáns munka, melynek főcélja az volt, hogy megfelelő propaganda-hatást érjen el. Az olasz ezzel szemben kiválóan megépített, modern büntetőjogi szempontoknak megfelelően rendszerezett egész, annyi büntetőjogi reformeszmével tele, amennyit csak egy fasiszta rendszer elbír. Mivel magyarázhatjuk azt, hogy két, gazdasági alapjában egyforma rendszer olyan különböző büntetőjogot alakít ki? Mindenekelőtt a két fasiszta ideológiája közötti különbséggel, amely a jogban is kifejeződik; az első kifejezetten misztikus, irracionális egész elméletében; a másik ésszerűbb, élesebb, faji és nemzeti messzianizmus nélkül, nyiltabban számol az osztályellentétekkel. De ezen túl a különbség, illetve az olasz fasiszta büntetőjog magasabb nivelójának az oka abban rejlik, hogy Olaszország a modern büntetőjog hazája; ott éltek mindig annak legkiválóbb képviselői. A büntetőjog-tudósok most is inkább tudományos szempontokhoz igazodtak, amelyek a büntetőjog ottani tradíciójából következtek; tervezetüket ezeknek megfelelően ké-

szítették el és abból a rendszer hivatalos vezetői csak azt vágták ki, ami érdekükkel kifejezetten ellenkezett. Adott esetben tehát az említett érdekes jelenség azt az észrevételt adja, hogy a jog kialakulására többé-kevésbé döntő befolyással lehet az illető jogtudomány állása, a jogtudósok képessége. Ezzel és az ilyesfajta megállapításokkal a jogszociológia általános, teoretikus részét gazdagítjuk és a gazdasági élet-jog-viszonyba módosító tényezőket iktathatunk.

A jogszociológia általános feladatkörét nagyjában így vázolhatjuk fel:

teljes egészében ismertetni azt a szerepet, amelyet a jog játszik a társadalom életében; (ez a szerep különösen fontos a modern, kapitalista államokban);

kutatni a jogváltozás módozatait és lehetőségét — azt a határt, ameddig egy jogi intézmény saját rugalmassága folytán terjedhet és mikor, milyen társadalmi változások hatására kell átadni helyét új jogoknak;

felfedni a jog és társadalom egymásrahatását teljes egészében (ezt a kapcsolatot általában két részre bontják és rossz elnevezéssel dinamikus vizsgálódásról beszélnek a jog kialakulásának kutatásakor, sztatikusról egy fennálló, érvényes jogrendszer szemlélésekor — világos, hogy az érvényes jogrendszer se mozdulatlan);

rezletesebben: kimutatni a gazdasági rendszerek és jog közötti összefüggést, azt tehát, hogy hogyan változik a jog a gazdasági rendszer alakulásával és mennyiben módosul ez utóbbi a jog kereteket, korlátot szabó előírásai következtében;

az adott államforma hogyan determinálja a jogot és hogyan védi az a fennálló államkeretet;

milyen hatással van a jog kialakulására az osztályok erőviszonya és hogyan segítheti elő, vagy gátolhatja azok kifejlődését a jog;

a jogtudomány fejlettsége mennyire hat a jog formájára, tökéletességére;

hogyan erősíti a jog-tudat, az emberekbe felszivódott jogérzék a jog érvényességét, hatását (annál nagyobb, minél inkább megfelel az emberek általános szellemi állapotának, beállítottságának, annál könnyebben fogadják el a törvényeket kötött szabályoknak, tartják azokat magukénak), — erre a jog-tudatra, jog-érzékre hogyan hat a kulturális helyzet, a műveltség.

E semmiesetre sem kimerítő felsorolás után nézzük a konkrét feladatokat. Ebben az esetben valamely kiválasztott, vizsgálódásuk tárgyául vett jogrendszert nézünk kialakulásában és hatásában. Az az általános megállapítás, hogy a jogrendszer a gazdasági viszonyokat fejezi ki, keveset mond. Már Engels megmondotta Feuerbachról írt könyvében, hogy ha a jog a gazdasági rendszert fejezi is ki, történhetik az a körülményekhez képest jól is, rosszul is. Amellett tehát, hogy azt vizsgáljuk, jól fejezi-e ki a szóbanforgó jogrendszer a gazdasági körülményeket, fel kell fednünk még azt a jónéhány, egyáltalán el nem hanyagolható erőt, amelynek együtthatása végeredményben ezt a jogrendet szülte. A jogszociológia konkrét vizsgálódási ága valamely adott, érvényes jogrendet néz és keresi, hogy az általánosan felfedett tényezők melyike hatott arra, milyen mértékben (mennyiségi és minőségi hatóerők), melyik, micsoda domináns tényező adta meg esetleg sajátos jellegét, (a német nemzetiszocialista büntetőjogban például a propagandisztikus szándék) és milyen más, új erők jelentek meg; s az így kialakult jogrendszernek milyen hatása és jelentősége van az adott

államban (Franciaországban kétségkívül nagyobb és fontosabb, mint az újabb demokratikus államokban, ahol a jognak kisebb a társadalmi tekintélye.)

A módszer szintén kettős, analitikus szétbontásra van szükség az egyes összetevők lényegének feltárására és szintézis kell az egész jogrendszer jellegének kimutatására; a hatóerők összességéből meg kell keresni a sajátos jelleget megadó tényezőt. Így tisztázódik előttünk a jog és társadalom közti viszony teljes komplikáltsága; így fosztjuk meg a jogot állítólagos abszolút érvényétől s így járunk hozzá a társadalom pontos megismeréséhez egy, különösen a polgári demokrácia idején nagyon fontos részlet teljes felfedezésével.

A jog determináltságának bemutatása azonban nem érdeke minden, a társadalom és jog összefüggéseit kutató szociológusnak. A haladó, baloldali értelmiségiekre hárul az a feladat, hogy ezeket a kapcsolatokat a maguk valójában kielemezzék, s világosságot hozzanak a jogalakulás és a jog hatásának problémáikájába. A jogszociológia feladata: tisztulást hozni ebben a kérdésben az elfedés helyett és az eredmények publikálásával is gyöngíteni a jognak, mint az uralkodó osztály eszközének szerepét. A jog azonban nemcsak a tőkés rend függeléke, de elengedhetetlen fegyvere minden osztály-uralomnak. A jogszociológusok feladata tehát az is, hogy tisztázva a komponenseket, amelyek közreműködnek valamely jogrendszer épülésénél, megfelelő elméleti és gyakorlati szempontokat adjanak egy új társadalmi formának a jog kiépítéséhez. Ha az eddig felületes elképzelés helyébe pontos vázát adjuk a szociológia eme szakaszának, ha az egyszerű, felépítményről szóló sémát megtöltjük a jog születésének és életének szabályszerűségeivel és rendszert adunk a jog és társadalom kapcsolatával foglalkozó jogszociológiának, olyan elméletet építünk, amely elősegíti az új társadalom kialakítását.

HEINRICH HEINE: NÉMETORSZÁG

Átköltötte: FALUDY GYÖRGY (Budapest)

Heine élete, működése és hatása *Meissner* biográfiájától és sokezer újságcikktől egészen *Karl Kraus* vagy *Max Brod* könyvéig annyira közzismert, hogy mindezeknek az adatoknak újonnan való felsorakoztatásával hiábavaló munkát vállalnék. Az itt következő vers születéséről csak annyit kívánok feljegyezni, hogy Heine rövid németországi útjáról visszatérve 1844 elején írta Párisban és *Deutschland, ein Wintermärchen* címen jelentette meg híres hamburgi kiadója, Hoffmann & Campe-nél. A verses útleírás Európaszerte óriási feltűnést keltett: mindezek ellenére tudomásom szerint az olvasó csak most, Heine halálának nyolcvanadik fordulója alkalmából kapja kézhez ezt az első magyar fordítást.

Ezzel szemben, amennyire egy bevezetés szűkreszabott keretei megengedik, válaszolni kívánok arra a kérdésre, hogy miért választottam pontos fordítás helyett az *átköltésnek* ezt a szokottnál is szabadabb formáját, mely módot nyújtott nékem arra, hogy Heine verséből nemcsak egyes sorokat és versszakaszokat hagyjak ki, hanem hogy e sorok, versszakok sőt fejezetek helyét Heine mástárgyú verseivel, életkörülményeivel vagy saját impresszióimmal töltssem meg.

Nemrégem egy könyv került kezembe, mely Horatius magyar fordításait gyűjtötte össze a XVI. századtól napjainkig. És, de talán csak azért,

mert öt évszázad világfelfogása néhány oldalnyi közelségben sűrűsödött össze: csodálkozva vettem tudomásul azt a különben természetes körülményt, hogy nem egy Horatiust kaptam, hanem egy egész tucatot. Itt volt az Erasmus tanítványok módjára humanista Horatius, mellette csuhában a katolikus középiskolák tanár-Horatiusa, majd a feudalista és aulikus Horatius, ki szívesen idézett verseiből a Habsburgok udvari báljain; Voltaire cultivons-notre-jardin Horatiusa, ki esténként Jean-Jacques Vallomásait lapozgatta; mögötte a romantikus és népies Horatius, aki nemzetiszínű zászló alatt harcolta végig 1848-at és legvégül a konszolidált polgárság Horatiusa, ki csak szombaton este kóstolgatott a falernumi borból és hétköznap a morált prédikálta. A német Horatiusokon végigfutva, néhány kivétellel ugyanezekkel ismerkedtem meg, viszont megtaláltam Hundhausennél azt a Horatiust, ki szívesen hallgatta Stephan George ihletett fecsegéseit és a napokban élémkerült egy olyan Horatius is, akit alig lehetett visszatartani, hogy ne biggyesszen egy-egy „Heil Hitler!“-t a Carmenek végére.

Természetesen: ezek a fordítások szóról-szóra való fordítások voltak. De a szavak a fogalmak egész légióját zárják magukba és a fordító vagy az olvasó tetszése szerint választhat közöttük. Kíváncsiságból végigkísértem a latin *ius* szó szerepét Horatius verseiben és észrevettem, hogy az ellenreformáció jognak fordítja, a protestantizmus igazságnak, a nacionalizmus államérdeknek és a marxizmus erőszaknak. Bármelyik ezen „szinonímák“ közül megtalálható a szótárban a latin *ius* mögött: vagyis a fordítók egyforma lelkiismeretességgel és precizitással jutottak egymással ellenkező értelmű fordításokhoz.

Ez az egyszerű kísérlet is csak azt a régi és frázissá vált igazságot bizonyítja, hogy az utókor az előző generációk könyveiben is csak önmagát keresi s nemcsak a saját világszemléletével nézi őket, hanem a saját világszemléletét kívánja bennük felfedezni. A legeklatánsabb példa talán éppen Homeroszé, kiben az utolsó háromszáz év folyamán az esztétikai légvár átépítései alkalmából három egymástól teljesen független író sikerült felfedeznünk. A XVII. században azt a Homeroszt csodálták, ki az elbeszélő forma és az epikus szerkezet mestere volt; a XVIII. század végén éppen szerkezeti egyenetlenségekből következett arra a teóriára, hogy Homerosz kompilátor volt és ezentúl a raffinált kompilátort tartották nagyra. A teória megbukott és ma Homeroszt talán éppen népies primitivitásáért szeretjük. Nem nehéz belátni, hogy Homerosz mit sem tudhatott a szerkesztés szabályairól, minden valószínűség szerint nem volt kompilátor és mint kora egyik legdifferenciáltabb szelleme, aligha reprezentálhatott népies primitivitást. De azt az értelmet, mely eredetileg soraihoz kapcsolódott, ma már nem látjuk és időben is egyre távolodva tőle, aligha fogjuk valaha meglátni. „Az utókor“ — mondja *Anatole France* — „mondanivalónkat csak a félreértés ama nagyszerű munkája révén fogja ízlelni, mely egyedül képes reá, hogy a lángelmék műveit átörökítse az időkn... Élni annyit tesz, mint átalakulni és nem kivétel e törvény alól gondolataink posztumusz élete sem: csak azzal a feltétellel maradnak fenn, hogy egyre inkább mássá válnak, mint amik voltak, mikor lelkünkben kisarjadtak. Amit a jövőben csodálni fognak bennünk, merőben idegen lesz tőlünk.“

Heinevel is hasonló a helyzet, mint Homeroszsal vagy akár Dantevel. Legfeljebb, hogy közelebb van hozzánk és az idők sodrában még nem kapott és nem változott meg annyira, mint Homerosz, ami a fordító munkáját megkönnyíti; viszont, éppen mert még közelebb van hozzánk, nem egy egységes Heinet látunk, mint ahogy korszakunként *egy bizonyos Ho-*

meroszt képzelünk látni, hanem, a szenvedélyek összeütközése közepette, egyenlőre még egy kor keretén belül is *több* Heine van, ami viszont megnehezíti a fordító munkáját. Vannak, akiknek a lírikus Heine tetszik, vannak, akik Heineben a szatirikust látják, vannak, akik Karl Krausszal a novellistát akarják benne felfedezni, vannak, akik publicisztikai munkásságát szeretik, vannak, akik egyáltalán nem szeretik és vannak oly tisztelői, kik rekordteljesítményt látnak minden sorában, még romantikus drámáiban is.

Ha fel akarjuk tételezni, hogy a fordító szereti a szerzőt, de viszont az autoritás elvét nem tiszteli annyira, hogy Heine műveiben szabadon differenciálni ne tudjon: úgy műveből fordításra azt fogja választani, ami egyéniségének, világnézetének és elképzelése szerint korának is legjobban megfelel. A fordító választása ezúttal a szatirikus Heinere esett. A kérdés nehezebbik fele azonban még megoldatlan maradt. A szatirikus Heine sem olyan szatirikus mindenütt, ahogy a fordító ezt ma kívánatosnak tartaná; a hosszú versben nem egy sor és nem egy versszak akad, mely ma primitívnek, naivnak vagy túlhaladottnak tűnik és amit pontos munkánál kénytelen volnék fogcsikorgatva lefordítani, hacsak a szavak értelmének játékaival nem akarnék maszkot kötni egy-egy ráncosabb gondolatra; munka közben igyekezném saját impresszióimat elfojtani és elfeledni azt a Heinet, akit elképzelttem magamnak, azt a fantómot kergetve, aki „valóban volt“, de akit sehol sem tudnék megfogni, sem másvalaké nem tudna megfogni, hiszen számunkra csak olyan Heine van, amilyennek képzeljük.

Minden fordítás hamisítás és minden átköltés is hamisítás. A kettő közt legfeljebb fokozati különbségek vannak és még Babits, Szabó Lőrinc és Tóth Árpád kongeniális Baudelaire fordításában is három Baudelairet kapunk, aszerint, hogy a fordítók Baudelaire művészetének melyik oldalát kívánták kihangsúlyozni. Ha Baudelaire-ről, Verlaineről vagy Heine lírájáról lett volna szó, én is a fordítás talán *precízebb* módszerét választottam volna: de ezúttal kénytelen voltam az átköltés *őszintébb* formája mellett dönteni. Vagyis: amit jónak találtam Heineben, azt a lehetőségekhez képest lefordítottam; ha egy gondolatba botlottam, mely bármilyen oknál fogva elavultnak tűnt, egyszerűen kihagytam vagy a magam készletéből helyettesítettem; ha egy aktualításra alkalom kínálkozott, felhasználtam, nem törődve vele, hogy egyes bírálók anakronizmusról fognak beszélni; megváltoztattam a versmértéket, mert több, mint kétezer soron keresztül unalmasnak tartottam ugyanazt a formát, úgy a közönség számára, mint a magam számára a fordítás munkája közben; ha Heine sorai valamit az eszembe juttattak, ezt nem jegyeztem fel noteszembe, hogy később hasznát vegyem, hanem mindjárt beleírtam Heinebe az impressziót, melyet néki köszönhettem: végül fejezeteket cseréltem fel, jeleneteket változtattam meg és dikcióknak adtam új irányt — de mindezt csak azért, hogy a maga csonkítatlan egészében adjam azt a Heinet, amilyennek egy őszinte kortárs látja, vagy látni akarja őt.

Bízom benne, hogy a közönség egy része, ha az itt következő verset elolvasta, elírássomat nem fogja egészen helytelennek tartani. Ami pedig azokat illeti, akik politikai szempontokból a priori ellenségei Heine-nek, vagy pedig az esztétikai vaskalap alatt éppen ilyen a priori ellenségei az átköltés szabadabb formájának — úgy engedjék meg nekem azt a jóslatot, hogy a költemény elolvasása után sem lesznek kielégítve. De szabadon még védelmemre feljegyezmem, hogy sem Heinének, aki ezt a verset írta, sem nekem, aki átköltötte nem is volt szándékunkban kielégíteni őket.

BÜCSŰ PARISTÓL

Midőn az őszi zápor már ezernyi
cölöpöt vert a Szajna zöld vizén,
és este rőt lombot kezdett keverni
a szél, mely lenn zúgott az Elysée-n:

búcsút intettem a polgárkirálynak,
s a postánál már várt a zöld fogat,
és vén gebék, melyek ködöt ziháltak
vitték keletre dilizsanszomat.

Tizennégy éve éltem itt s e fáradt,
vén szív, tudtam már, csak azért dobog,
hogy egyszer, még egyetlenegyszer lássak
sörkancsókat, professzort, Gehrockot.

Tizennégy éve éltem száműzötten,
s úgy vágytam látni német tölgyfasort,
matrózpipákat a hamburgi ködben,
nagy szőke nőket, Junkert, rajnabort...

S hány éjszakán gondoltam agg anyámra,
ott virrasztva a matracom felett,
rá, kit maholnap a halál a sárba
úgy visz le, mint egy sárga levelet.

S egy alkonyatkor a Boulevard Malesherbes-en
német szívembe úgy nyilalt a vágy,
hogy vén bőröndömmel kezemben, mentem,
feledve Páris drága városát.

Frédric Chopin urat s a szép Matildot,
és chaise-em vitt vizes mezők felett,
és almafák alatt, melyekről kezem tiltott
gyümölcsöt tépett, ha sötétedett.

Remegő lámpásával hófehéren
kisért a fák csúcsán a holdkorong,
és az Ardennek őszi erdejében
deres fejemre hullt a lomb.

S így vitt minket zötyögve régi chaise-ünk
hervadt rétek közt s őszi dombokon, —
s midőn a német sorompóhoz értünk
vasmarkokat éreztem torkomon.

Egy láthatatlan, nagy kar mellbevágott,
s a láthatár csak úgy forgott velem,
s hogy meghallottam az első Guten Tag-ot:
csöpögni kezdett mind a két szemem.

A korcsmamélyből egy hárfásleányka
hamis hangon dalolt egy éneket,
a halálról, mely egykor majd megváltja
minden kintől e földi életet,

a hitről, hogy bitón, rabláncon, porban
csak tűrjünk, tűrjünk, tűrjünk egyre még,
s a megnyugvásról szennyben és nyomorban:
mert mindezért jutalmat ad az ég...

E régi chanson régi ismerősöm,
két ezredéve mit sem változott,
jaj, hányszor mondta ezt mindegyik őszám,
kaftánján sárga folttal átkozott,

a régi rabszolgák nótája ez, amely ma
hangzik Madridtól Isztambulig még,
ez az évezredek eia-popeia,
a dajkadal, amelytől elalszik a nép.

Ismerjük e nóta fekete szerzőit,
a mákony hintőit, a korbács cserzőit,
kik békét prédikálnak s ha egyszer üt az óra:
áment morognak majd az ágyuszóra.

A régi helyett új dalt akarok most dalolni,
hogy ne kelljen hiába felhők után loholni,
hogy ne kelljen hiába az Édenkertre várnunk:
itt lenn a földön kell már az Édent megcsinálnunk.

Mert azt akarjuk, hogy Dávid kezében
csúfos halállal haljon Góliát,
s ne tüsszön két szemünkben az a fény sem,
mely bankajtókra rajzolt glóriát,

hogy a földön ne járjon senki éhen,
míg a zsványok bére hétszeres,
s ne tűnjön el a renyhék bendőjében,
amit magának izzadt kéz keres:

Mert nő a földön kenyér millióknak,
van mirtus, torta, rózsa és cukor,
a venyigén dús szőlőfürtök lógnak,
s nyirkos pincékben nekünk forr a bor,

aranynarancsok ezrével lebegnek
már régesrégen mindnyájunk felett, —
de hagyjuk addig az eget
az angyaloknak meg a verebeknek.

*A Szabadság gyönyörű Szellemével
már régen jegyben jár a szűz Európa,
s bár frigyükön nem lesz papi áldás:
legyen számukra nászi vers e nóta,*

*szívem már úgyis több, mint negyven éve
egy ütemben dobog velük,
éljen a lány s a vőlegénye,
s minden jövőendő gyermekük!*

*... És most itt állok a német határon,
hol alszik a tett és alszik a szó,
hiába rázogatja Marx barátom,
és Lassalle, az új Mirabeau:*

*horkolnak mind s csupán e régi chanson
száll, mint a füst, fel a fekete égre,
de elég volt már végre a panaszból,
elég a miserere,*

*ha a földi ítélet trombitája
egy reggelen süket fülébe szól,
ki tudja? a német vakondok
is kimászik majd a föld alól...*

*Feledjünk el ma minden régi
panaszt, sirámot, ócska dalt,
s füttyüljön néktek ez a nóta
új harcot és új diadalt!*

A NÉMET HATÁRON

*Igy visszhangzott bennem a régi chanson,
s a réten, mint a vatta, szállt a köd,
midőn az út sarán a dílzsanszom
megállt a német vám előtt.*

*Szemem sarkából bő könnyek szakadtak,
s nem tudtam volna már egy szót se szólni:
a sár láttára, melyben bennragadtak,
— sok máson kívül — Varus légiói.*

*Ez hát a német sár... E barna sárból
csak szenny s mocsok hullt az Ember nyomába.
Ez itt a német sár: e barna sárból
vandálok mentek Róma ostromára.*

*Ez itt a sár, amely fölött száz éve
Diderot mécsese oly hiába égett,
ez itt a barna sár, amelyben egykor
a humanizmus hitvitába tévedt.*

*Ez itt a sár, amelyben a kölni klérus
bíbor máglyákra hívta a halált,
mely Lessinget korán a sírba tette,
s melyben Erasmus nyugtot nem talált.*

*Ez itt a sár, mely nem értette Hegelt,
megölte Büchnert és ez itt a sár,
amelynek két úr kell csak mindhalálíg:
a kutyakorbács meg a csizmaszár.*

*Innen üzték el Börnet és Herweghet,
és legvégül, mert gúnyosnak találták
néhány rímét, a szegény Henriket,
mivel megírta a német kaszárnyát.*

*Pedig a német vers a franciától
hol volna még, ha én nem születek,
s ha én nem, ki dalolja néktek itt
az ifjú Chénier s az agg Ronsard szerelmeit...?*

*S míg így töprengtem, hogy majd, nagysokára,
kiút a német sárból lesz-e még,
öles fináncok kék egyenruhában
felforgatták bőröndöm belsejét.*

*Ott álltak merev és fagyos képükkel
a feltúrt ingek és gatyák felett,
keresve belga csipkét, drága ékszeret,
burgundi bort s elkobzott könyveket.*

*Jó emberek, kik kofferemben túrtok,
hagyjétek meg, munkátok hasztalan:
a kontrabanda, melyet nem találtok,
a kontrabanda a fejemben van.*

*Csipkéim vannak, szúrok és hegyesek,
és finomabbak, mint Brüsszel csipkéi,
s pofátokról, ha rátok varrom őket
le fog a bőr is égni.*

*És itt hoztam magammal ősz fejemben
ezer gyémántot, mely mind úgy ragyog,
hogy fényüktől csillogni fognak egykor
még a jövő századok.*

*Hoztam biztos a talpnyalók dalának
és új botot a kancellár farának,
tüzes taplót lekonyuló füleknek,
új fényt a vaknak, hangot a süketnek,*

s bár könyvek s ujság nélkül jöttem erre,
szegény szkolaszta, utazó diák:
fejemben elkobzandó könyvek
ülnek most néma orgiát,

s láthatatlanul kavarodik agyamban,
mint ó burgundi és új szódavíz,
sok versemmel a vén Aristophanes,
a Candide s az Új Heloise:

fejemben bor van s pezsgék, ahogy pezsgünk
mindannyian, s előbb-utóbb
kitörünk forrva az üvegből
és felrepítjük a dugót...

Jó emberek, kik kofferemben túrtok,
higgyétek meg: munkátok hasztalan,
a kontrabanda, melyet nem találtok,
a kontrabanda a fejemben van...

S eközben ők sorjában felkotorták
a vén bőrönd minden zúgát,
s legvégül némán megcsodálták
Monsieur Heine francia passzusát.

A kis lány a sötét söntésből
hárfáján még mindig zenélt,
s egy utas, ki mellettem állott,
felém fordult és így beszélt:

— „Uram, e hely, melyen most állunk,
hárman: ön, én s e bús batár,
az észeknémet Zollverein határa,
a porosz vámhatár.

— Mint lánc, úgy fűzi egykor majd e vám
össze a német népet,
harminchat apró országból formálva
egy borzalmas egészet.

— Külső egységet ad a vám,
a biztos-tiszt meg belsőt,
s a Rajnánál mi németek
leszünk akkor az elsők.

— Ágyúinktól remegni fognak
a Mont Blanc-on a felhők,
és Elsassból a franciát
kivágjuk, mint a felsőt!“

(Folytatjuk)

NAPJAINK ÁTÉRTÉKELŐI (III.)

Irta: PÁLFAI ISTVÁN (Budapest)

Amikor az idealista történet szemléletet, mely a történet menetét ideológiai okokkal magyarázza hibásnak minősítjük, legkevésbé sem azt állítjuk, hogy az ideológia és így a helytelen ideológia, az ideológia egyes hibái nem gyakorolnak befolyást a történeti események menetére. Az ideológia és hibái, sőt véletlenei is *elkerülhetetlenül* befolyásolják a történet menetét, mert a történetet gondolkodó, tehát helyes, vagy helytelen ideológiával bíró és ennek alapján cselekvő emberek csinálják. Ez a körülmény teszi jogosulttá s egyben elengedhetetlenné a legkiméletlenebb, az ideológiára illetve annak egyes elemeire vonatkozó szüntelen önkritikát, és az ideológiai harcot, és éppen ezen az összefüggésen alapul az az igen fontos tétel, amely szerint helyes elmélet hiányában nem lehetséges helyes gyakorlat. Arról van azonban szó, hogy az ideológia, hibáival és véletleneivel együtt, csak befolyásolja a történet menetét, de *végző fokon és hosszabb periódusokat* tekintve, nem határozza meg. Végző fokon és hosszabb periódusokat tekintve, a történet menetét a maga *szükségszerűségében* a gazdasági helyzet, a gazdasági fejlődés tényei határozzák meg, amelyek meghatározzák magát az ideológiát és ennek fejlődését is, s így egyben az ideológia helyesbitésének szükségszerű menetét és az ideológiai harc eredményességét is, korlátjaikkal együtt. Az ideológia tehát befolyásolja ugyan a történet menetét és ezt közvetlenül éppen az ideológia befolyásolja, de csak *közvetlenül* befolyásolja, míg, bár közvetve, de *végző fokon és a történet lényeges* menetét *hosszabb periódusokban* tekintve, a gazdaság tényei döntenek. Az idealista és a materialista történetfelfogás között éppen az a különbség, hogy a felszínhez tapadó idealizmus „számára minden cselekvés” — tehát a történeti cselekvés és ennek eredménye is — „mert a gondolkodás közvetíti, végző fokon is a gondolkodás által meghatározottnak tűnik fel” (Engels 1893 július 14-én kelt levele Mehringhez); míg a materializmus, a történet felszínes ideológiai leplének átszakításával a rejtett belső összefüggésekig hatolva, a történeti cselekvést, a történet lényeges menetét végző meghatározó okából, a gazdasági fejlődés tényeiből vezeti le. Ha tehát meg akarjuk érteni a munkásmozgalom németországi és ausztriai vereségét, amely nyilvánvalóan hosszabb, szükségszerű történeti folyamatban és nem véletlenekben gyökerezik, nem állhatunk meg az ideológiai hibáknál, az ideológiánál, a történet e felszíni rétegénél, hanem le kell hatolnunk azokhoz az alapvető gazdasági tényekhez, amelyek magát az ideológiát és hibáit is meghatározzák. Ennek megfelelően, ha a marxista történetkritika meg is állapítja pl. a párisi kommün helytelen ideológiájának szerepét vereségének bekövetkeztében, nem áll meg itten, hanem a helytelen ideológiát és így magát a vereséget is végző fokon a francia társadalmi gazdaság és termelőerői akkori fejlődési fokából vezeti le. És a marxista elmélet a középeurópai munkásmozgalom vereségével kapcsolatban is elvégezte ezt a munkát, amikor a vereséget végző fokon a gazdaság: az imperializmus, az extraprofit, a munkásarisztokrácia, a munkásság egy részének elpolgáriasodása ténveiből vezette le, az ezen az alapon lejátszódott politikai és ideológiai folyamatok *közvetítésével*. Mit szóljunk azonban az oly „marxizmushoz”, amely mint a Kassáké, óvatosan kikerüli a szembenézést ezzel az elmélettel és kísérletet sem tesz a helytelen ideológia materialista megmagyarázására,

hanem megáll az ideológiánál, mint a történetek végső okánál? Nyilvánvalóan semmi mást nem mondhatunk rá, minthogy hamisítatlan, a történet felszínén megakadó idealista történetfelfogással van dolgunk, amely ráadásul a marxizmus történetfelfogásának közönséges meghamisítása.

Mindazonáltal a történet lényeges menetének és az ideológiának a gazdaság tényeitől való alapvető, hosszabb periódusokat tekintve szükségyszerűleg érvényesülő függősége keretén belül, a történet szükségyszerű menetét átmenetileg hátráltatóan befolyásolhatják tényleg oly ideológiai hibák is, amelyeket nem szükséges és nem is lehet gazdasági okokra visszavezetni. Ezek létrejöttében, az ideológia *relatív* öntörvényűségénél fogva, végső fokon is csak ideológiai okok játszanak szerepet és pedig, mások mellett, ép' oly' természetű okok is — tradíciók, dogmatizmus stb. — mint amilyenekre Kassák is hivatkozik. Ezeknél az ideológiai hibáknál a gazdasági levezetést ideológiai levezetés helyettesíti. Természetes azonban, hogy annyit legalább ezeknél is be kell bizonyítani, hogy bennök valóban ideológiai *hibákkal* állunk szemben. Ennek viszont elengedhetetlen feltétele az adott történeti helyzet konkrét elemzése. Ha például valaki tradíción alapuló ideológiai hibát vél megállapíthatónak, rá kell mutatnia teljes konkrétsággal a történeti helyzetnek arra a megváltozására is, amelynek következtében a kérdéses felfogás, amely összhangban állott a korábbi történeti helyzettel, nem felel meg többé az új történeti helyzetnek. E nélkül tradíciókon alapuló ideológiai hibákról beszélni komolytalan dolog, üres frázis. Ha tehát Kassák a munkásmozgalom vereségét helytelen ideológiájára, illetve az ezt meghatározó ideológiai motívumokra, mint végső okokra vezeti már vissza, megkísérlje legalább azt, hogy a történeti helyzet konkrét elemzése útján be is bizonyítsa, hogy valóban helytelen ideológiával állunk szemben?

Láttuk már, hogy Kassák a munkásmozgalom ideológiájának elpolgárisodását általában „elpolitizálódásában” látja, abban, hogy a mozgalom hibásan tulbecsülte a politikai tevékenységet. Tényleg szeriatelegfontosabb a gazdasági mozgalom, azután jön a kulturális s csak legvégül a politikai mozgalom: (20) „A balsikerek sorozatának kútforrása, hogy a három frontot, amelyek csak egységükben jelenthetik az egészséges mozgalmat, szétválasztották, s az összes erőket a politikai vonalban koncentrálták.” (20). A háborút követő forradalmi kirobbanás után „politikai manőverek, taktikázások és paktumok ideje következett el.” (28) „A mozgalom irányítása a parlamenti frakció kezébe csuszott át”... ami „tipikusan polgári tünet a munkásmozgalomban.” (23) A pártok „nem cselekedtek, hanem parlamentesdit játszottak.” (19) Már pedig „azokban a korszakokban, ahol a politika tülön-túl az előtérbe lép, ott, ha időlegesen is, megszűnik a társadalmi forradalom felfelé ívelő vonala.” (27) A politikai vonal e túltengése mellett „a gazdasági szervezetek, amelyek a mozgalom fundamentumát kell, hogy adják, majdnem teljesen elsenyvedtek... A hivatalos szakszervezetek vezetői nem érezték magukban erőt a szabotázsok megszervezéséhez, sztrájkok vezetését nem vállalták.” (20) És a munkáspártok, amelyek mindent a politika egyetlen kártyájára tettek fel, elmulasztották alapvető kulturfeladatuk teljesítését is, amely: „az embernevelés; a gondolkodás és érzékenység fejlesztése, a militarisztikus pártfegyelem helyett, a feltétlen alárendeltség helyett a szociális érzésnek és az egyéni felelősségtudatnak a kialakítása.” (23) És — „az összeroppanásnak nem kis mértékben a német munkástömegek alacsonyfoku szocialista kulturáltsága volt az oka.” (21). Ezeknek a hibáknak a kiküszöbölésével „a pártok veszeke-

dései helyébe az osztály küzdelme fog lépni.“ (17) Éppen ezért: „Alapvető feladat: a szocialista mozgalomnak politikai mozgalomból társadalmi mozgalommá való átalakítása.“ (19) És ez az átalakítás, ugylát-szik, a mozgalom „fundamentumának“, a gazdasági szervezeteknek átalakítását is megkívánja, a szakszervezetek és szövetkezetek helyébe „egységes gazdasági szervezetek“ állítását, „amelyek a dolgozó ember termelő és fogyasztó érdekeit... szakmára való ...tekintet nélkül képviselik.“(19).

Mármost: Marx 1847-ben vázolta már a munkásság osztályá szervezkedésének általános fázisait, a gazdasági szervezetek: a szakszervezetek elemi formájától e szerveződés magasabbrendű formájáig, a politikai pártig. A marxista elmélet és a gyakorlat pedig, ezen az alapon, hosszú évtizedek tapasztalatai segítségével, teljesen tisztázta a gazdasági és a politikai mozgalom, a gazdasági szervezetek és a párt viszonyát egymáshoz az osztály mozgalmában. A mozgalom nemzetközi tapasztalatai bebizonyították, hogy a gazdasági mozgalomnak alapvető szervei a szakszervezetek, de ezek ugyanakkor az osztály öntudatra ébredésének csak első, alacsonyabb fokát képviselik, amelyen a szolidáris küzdelem még csupán közvetlen, közeli gazdasági érdekekért folyik, s hogy a szakszervezetek ennek megfelelően a még nem eléggé fejlett, viszonylag elmaradott munkástömegek gyülekező helyei és ezért elkerülhetetlenül reakciós, apolitikus, passzív tendenciák, szűkkeblű céhszellem érvényesülnek bennük. A szakszervezetek, a gazdasági szervezetek nélkülözhetetlen előkészítő iskolái a munkásságnak, de fenti tulajdonságaiknál fogva nem lehetnek a munkásmozgalom vezető szervei. A munkásmozgalomnak, a termelőerők és a termelőviszonyok ellenmondása kifejezésekként, a mindennapi gazdasági érdekeken túlmutató, a társadalom egész gazdasági szervezetének átalakítására irányuló történeti céljai vannak, amelyek nem valósulhatnak meg egymagában a gazdasági mozgalom által, hanem a társadalom egész politikai rendjének átalakítására irányuló külön politikai akciót igényelnek. E történeti, csupán a politikai akció útján elérhető céljai szolgálatában a munkásmozgalom kifejlesztett egy magasabbrendű, a gazdasági mozgalom szerveitől különböző politikai szervet, a centralizált és fegyelmezett pártot, amely az osztály legtudatosabb, leghaladottabb, legiskolázottabb, legelhatározottabb rétegeinek a gyülekezőhelye. A párt együttműködik a szakszervezetekkel, neveli, vezeti őket a gazdasági mozgalmukat a politikai mozgalom magasabb színvonalára emeli. Így a munkásmozgalom legmagasabb szintjén a politikai mozgalom áll és vezető szerve szükségképpen a párt, amely a politikai mozgalmat irányítja, s amely a legszélesebb munkástömegek, az egész munkásosztály történeti érdekeinek képviselője. A politikai tevékenység sulypontja a tömegmozgalmakon van s ezek között kiváló jelentőség illeti meg azokat a politikai tömegmozgalmakat, amelyeket a párt az elementáris gazdasági tömegmozgalmakból fejleszt ki. A politikai mozgalomnak azután, habár alárendelten, része a parlamentáris tevékenység is, mert a választási, a parlamenti küzdelmek, hacsak az adott történeti feltételek kivételesen nem indokolják a tőlük való tartózkodást, szintén nevelő iskolái a munkásság elmaradt elemeinek s egyáltalában a társadalom elmaradt rétegeinek.

Mindezek a tételék egy ma már évszázados gyakorlat tapasztalatainak az elméleti kifejezései. Megváltozott az általános történeti helyzet, megváltoztak a társadalmi viszonyok, amelyekből ezek a tételék fakadtak, hogy az utóbbiak „átértékelésre“ szorulnak? Hogy ma már csupán „káros tradíciót“, „dogmatikus formulákat“ jelentenek a munkásmoz-

galom számára, oly „ideológiai hibákat“, melyeknek a gyakorlatban való érvényesülése a munkásmozgalmat hátrányosan befolyásolja? S ha megváltoztak, milyen irányban változtak meg? Melyek azok a legújabb történeti tapasztalatok, amelyek a fenti tételeknek Kassák által megjelölt irányban való „átértékelését“ indokolják? Ma már talán a gazdasági mozgalomban a munkástömegek elementáris, közvetlen gazdasági helyzetük nyomása által meghatározott részletkövetelése helyébe az osztály történeti céljai léptek? a gazdasági szervezetekben összefoglalt széles munkástömegek felemelkedtek volna már az osztályöntudat legmagasabb fokára s így a párt vezető szerepe feleslegessé vált? Vagy a polgári társadalom szerkezete időközben oly gyökeresen megváltozott volna, hogy a politikai rend megváltoztatása nem előfeltétele többé a gazdasági rend megváltoztatásának, hanem az elérhető ma már a gazdasági mozgalom részletkövetelése miatt folytatott küzdelemben is s ez indokolja, hogy a párt a mozgalom alárendelt szervévé, a politikai tevékenység a mozgalom alárendelt részévé süllyedjen le? Kassák fel sem teszi ezeket, vagy az ezekhez hasonló kérdéseket és az idetartozó viszonyok konkrét vizsgálatát teljesen mellőzi. Pedig egyedül ezen az uton igazolhatná be, hogy a marxizmus fenti tételei a tapasztalat helyes elméleti összefoglalásából ideológiai hibákká változtak át. E helyett dogmatikusan kijelenti, hogy a gazdasági mozgalom fontosabb, mint a politikai mozgalom; a szabotázsok, mint nyilván egyik legfontosabb mozgalmi akcióforma megszervezésének elmulasztását kéri számon a szakszervezetek vezetőitől; nem a létező, évszázados spontán fejlődés termékét képező — és, ha meg is semmisítették őket újból spontán kialakuló — szakszervezeteket tekinti a mozgalom munkaterületének, hanem *kitakál* helyükbe „egységes gazdasági szervezeteket“, mint ujonnan létesítendő mozgalmi kereteket; az embernevelés utópista kultúrfrontját emeli a politikai front felébe, amikor a kapitalizmus viszonyai mellett az embernevelés reális eszköze elsősorban éppen maga a politikai mozgalom; felébe helyezi az „osztály“ küzdelmét a párt tevékenységének s e frázis örve alatt alárendeli az osztály elmaradott elemei szupremáciájának leghaladottabb rétegeit; és a polgári osztályérdekeket képviselő kispolgári munkáspárt parlamenti kretnizmusával és osztálykooperációs szakszervezeti gyakorlatával igyekszik elhomályosítani az osztályharcos munkáspárt politikai, parlamentáris és szakszervezeti tevékenységének történeti szerepét. A „dogmákkal“ szembe, amelyek a valóságban évszázados tapasztalatokat fejeznek ki, valóságos dogmákat állít, amelyeket évszázados tapasztalatok cáfolnak meg, a marxizmus tudományos fogalmait csupán frázisok építőköveinek tudja felhasználni és a mozgalmat reális, történetileg adott eszközei és lehetőségei talajáról visszarántaná az utópikus elképzelések ködvilágába.

Ha azonban a történeti tapasztalatok semmi alapot nem nyújtanak Kassák „kritikájához“, honnan meríti ezt? Mik a forrásai dogmáinak, frázisainak és utópiáinak? Persze ezuttal sem hanyozhatik teljesen Kassák forrásai közül az elmaradhatatlan Max Adler, aki a Németországban történtek után mélyenjáró különbséget fedezett fel a kapitalizmusban a „politikai“ és a „társadalmi“ demokrácia között. Ezen a megkülönböztetésen, amely a II. Internacionále 1933. augusztusi párisi konferenciájának határozatában is kifejezésre jutott („a demokrácia csak azon esetben védelmezhető sikeresen, ha politikai demokráciából társadalmi demokráciává alakul át“), nyugszik Kassák „alapvető célkitűzése“: a szocialista mozgalmat politikai mozgalomból társadalmi mozgalmá alakítani. Azonban ez a tétel egymagában csak üres keret. A

„tartalmat“ hozzá azután Kassák, némi egyéni hozzáadás mellett, az anarkoszindikalizmus fegyvertárából veszi. Innen származik a gazdasági mozgalom alapvetővé nyilvánítása, a szabotázs, mint fontos mozgalmi eszköz, a parlamentarizmus, egyáltalában a politikai mozgalom degradálása polgárivá minősítése, a párt és az osztály merev szembeállítása, a fegyelem szükségességének tagadása és az egyéniség nevelésének fráziskövetelménye. De Kassák, tudjuk, erősen hangsúlyozza az időszzerűség követelményét is. Ezért nem éri be egymagával az anarkoszindikalizmus háborúelőtti formájával, hanem kölcsönvesz annak attól a modernebb formájától is, amely 1920-ban jutott kifejezésre a német „baloldal“ felfogásában. Innen ered, szintén némi egyéni szín hozzáadásával, különösen a szakszervezetekkel, mint szervezeti formákkal való szembefordulása és új szervezeti formák létesítésére irányuló követelése, amely a német baloldalnál a „megvalósulás“ útján egészen ez új formák elnevezésének, a „munkásligának“ kitalálásáig is elment. S az osztálynak és a pártnak az a szembeállítása, amely nem jut el, mint az anarkoszindikalistáknál, a párt teljes elvetéséig, hanem ezt „csupán“ alá rendeli az osztálynak, szintén a német „baloldalt“ jellemezte.

A marxista stratégiának van egy annyira klasszikus kézikönyve, hogy abból még a német fasiszták is tanulni akarnak s ezért kivették az indexre tett könyvek közül. Ez a könyv a mozgalmi „gyermekbetegségek“ gyűjtőfogalma alatt foglalja össze mindazokat az anarkoszindikalista, vagy „baloldali“ tétéleket, amelyeken Kassák „ideológiai kritikája“ alapul. Látni fogjuk még, hogy Kassák kiadja a jelszót: mindent újból előlről kezdeni. Annyi tehát kitűnik már itt is, hogy többek között a gyermekbetegségekben akarja előlről kezdeni a mozgalmat s ezt tekintti az „időszzerűség követelményének“. S ha mást nem, azt legalább bebizonyítja ezzel, hogy ma is teljesen időszzerű a marxizmusnak az a tétéle, amely az anarkoszindikalizmust a munkásmozgalomban résztvevő „önuralomra, szervezeti szellemre, fegyelemre, kitartásra képtelen“ kispolgár lényé egyik kifejezésének tekintette. Kassák csupán a saját kispolgári lényét fejezi ki az anarkoszindikalizmus testére szabott ideológiai köntösének a felöltésével, az anarkoszindikalista baloldali frázis, mint önkifejezési forma nála csak az osztálymeghatározottság jellegzetes megnyilvánulása. De a baloldali frázis tudvalevőleg jobboldali gyakorlatot is jelent. Lássuk tehát, hogyan „értékeli át“, hogy teszi „időszzerűvé“ a fasiszmus napjaiban Kassák — ha már nem is marxizmust, a baloldali frázissal kendőzött jobboldali gyakorlatot?

B A G A T E L L E K (VII.)

Irta: REMENYIK ZSIGMOND (Budapest)

Családi meglepetés Bemegyek a trafikba, a kisasszony titokzatos mosollyal fogad. Mosolya betölti a teret, jelentőséget nyer, túlnő a megszokott határokon, a jelentőségteljes mosoly úgy lóg a levegőben, akár kötélben az akasztott ember. „Mutatok valamit“ — mondja kedves titokzatossággal és kihuz a fiókból egy összehajtott papírlapot. Izgalommal veszem kezembe a jelentőségnélkülinek tűnő tárgyat, a frivol gondolat, ami első pillanatban megejtett, hogy a kisasszony e meghitt kettesben, szivarok, nikotintól mentesített cigaretták és részeges kocsisok jellemének megfelelően durván csomagolt pipado-

hányok között mutatni fog nekem valamit, most komoly érdeklődéssé válik. „Tessék csak megnézni mi van a papírban“ — mondja a kedves kisasszony és izgalommal szemléli, hogy kezembe veszem a titokzatos papirlapot. „Meglepetés éri“ — folytatja a kisasszony tovább, szinte előkészítve aggódó szolidaritással a meglepetésre, ami valóban nem is késik tovább. A kisasszony előrelátó, nyilván ismeri az emberi idegek teherbíróképességének határait, jónak látja, hogy barátilag figyelmeztessen. Nyilván jólelkűen arra gondol, hogy figyelmeztetés nélkül meglepetésemben szívszélhűdést kapok, megtántorodok és végignyulok a földön. Elkészülve tehát a legrosszabbra, kezembe veszem a felémnyújtott tárgyat elővigyázatosan és ujjaimmal a minimálisra csökkentve a nyomást, a lapok közé tekintek. Ijesztő hang tölti meg a kis kereskedést, rikácsoló, kellemetlen hang, telve fojtott és felszabadult erővel, valami hasonlatos a rögöghéshez, a vonításhoz és a motorbugáshoz. „Nagyon kedves, ugy-e?“ — kérdi a kisasszony és felszabadultan nevet. „Tíz fillér az egész,“ — teszi hozzá üzletien, „és mégis szórakoztató. Megtréfálhatja vele környezetét, feleségét, gyerekeit, mamáját és barátait. Családi meglepetés“ — mondja közvetlenül és boldog derűvel arcán. Senkinek semmi oka a kételkedésre, akárki kezébe veszi a mókás játékot láthatja, hogy igazat mondott a kisasszony. Ha nem hinnél szemednek, töröld ki belőle a csipát és olvasd el a kék papirlapra nyomtatott szavakat. „Családi meglepetés. Ára 10 fillér“ — ez áll az égszínké papiriapon, amelynek bensejében most ha belétekintesz, láthatod a fáradt gépezetet. Vékony drót, gummi és kis hurkapecek az egész, egyszerű és mégis szellemes. És jellemző, de még mennyire! Családi meglepetés! Soha kevésbé igaztalan meghatározás, különösen szakértő előtt, aki a családi élet analóg konstrukcióját ismeri. Egy kis drót, gummi és hurkapecek. Meglepetés, méghozzá családi meglepetés, mi egyéb telne ki a családból? Meglepetés, és ez alig kétségbevonható, a család részéről mindig épp elég érte az embert. A családfőt éppúgy, mint a családanyákat, a szülők részéről a gyermekeket, a gyermekek részéről a szülőket, amióta áll a világ. Meglepetésben sohasem volt hiány, egy szép napon például kisült, hogy a családfő elsikkasztotta a hivatali pénzeket, egyik lány és éppen az, aki erkölcsi magaviseletből kitünő minősítést kapott, a szobaúrtól teherbeesett, a nagypapa részegen jött haza és a mama elzalogosította az ékszereket. E látszólag meghitt közösség, a család, sohasem nélkülözte mindmainapig az izgalmasságot és a meglepetéseket. Olykor külön díjazás nélkül, mert ugynevezett „meglepetésekben“ a családi közösség sohasem volt szűkiben, bőven ontotta magából a váratlan és fordultatos meglepetéseket. De ma már eféle figurák, hogy a nagybácsit kidobják a hivatalból, egyideig eltűnik a ragyogó láthatárról és hónapok múlva találkozol vele a rendőri krónikában, nem ismeretlen és meglepő figura. Hogy a nagynéni átutazó pároknak kiadja rövid időre szobáit, már az sem családi meglepetés. Lassan, de biztosan forog a világ, ha elindulsz kalandos utadra reggel, amint kilépsz a ház kapuján, megnyílik alattad a föld, már kezded megközelíteni a fogalmakat. Rádlónek egy uccasarkon, feleséged mérget kever csuzpájdobba, esperes bácsikád ledobja a csuhát és az orfeumbeli táncosnóval összeköltözik, ez már határozottan újabb figura. És ha még mindez is kevés, iskolás unokaöcséd nyakadba önti a tintatartót, törölmetszett családi meglepetés ez, öcséd kilopja zsebedből az órát, anyád és apád pedig közös megegyezéssel nevedre váltót hamisítanak. Kell-e még egyéb, van-e még más kívánságod, mert ha nem vagy kiégitett, családi meglepetésekben nem szűkölködik a világ. Egy szép

napon arra ébredsz, hogy hánytatószinü gázfelhők borítják el a napot és amerre csak tekintesz, döglött lovak, kutyák, madarak és emberek hullái akadályozzák a példás közlekedést. Igazi családi meglepetésekben lesz részed, fogadd meg tehát tanácsomat, térj be az első bazárba és váltsd magadhoz csekély fillérékért ez elmés kis szerkezetet, ami hivatottnak látszik szerény keretek között bár, de komoly szándékát le nem tagadva, nagyvonalú „családi meglepetésekre“ idegeidet előkészíteni.

Lázadozó állatok Napjaink figyelemreméltó eseményei között kitűnő helyet foglal el ama példamutató híradás, amely lakonikus kurtaszavúsággal ugyan, de a pusztá tényen túl messzire mutatón számol be egy afrikai oroszlánnak Európa egyik volt minisztere ellen irányult támadásáról. „Oroszlán támadott meg egy minisztert!“ — hangzik az elképesztő híradás, ismételjük, ekonomikus szükszevúsággal, mintegy diszkrét homályba burkolva az esetet, félig komoly, félig tréfás fogadtatásra számítva, már az olvasó vérmérséklete és világszemléleti állásfoglalása szerint. Nehéz érdemlegesen kikutatni ma már, hogy miféle indokok készítették a nyilván rokonszenves államférfiu megtámadására a békés oroszlánt, személyi diferenciáinak adta-e tanujelét a miniszter megtámadásával, vagy pedig általános elvi okok voltak azok, amik őt a diferenciák elintézésének eféle barbár és csak türelmetvesztett emberekhez méltó formájára készítették. Kérvényét utasították-e vissza a türelmes természetű oroszlánnak, vagy másféle sérelem érte a miniszter részéről, akit végüi is meglepetésszerűen, de nyilván alapos fontolgatás után megtámadott, nehéz volna kikutatni ezt ma már. De akár sérelem érte egyénileg, akár végső elkeseredésében kétségbeesésének adta csak tanujelét, oly' szokatlan formájában az oroszlánok és államférfiak között eddig még alig ismeretes, de nyilván fennálló ellentéteknek, ez esemény mégis kétségbeejti szivünk és természet-szerűleg spekulációkra késztet. Amit ma, hála az égnek, sikertelenül, de megkísérelt az oroszlán, (a minisztert a beszámíthatatlannak minősíthető állat karmaiból szerencsére kimentették, holnap megismételheti egy szamár, holnapután egy zsiráf, egy strucc, egy kénguru, vagy egy elefánt. Az állatvilág, legalább is minden jel arra mutat, szervezettségében, összetartásában átütőbb erejű és szolidárisabb, mint az emberi társadalom, ha a kettőt összehasonlítjuk, bátorság dolgában sem marad alul. Megtörténhetik például az a példátlan eset, hogy egy óriáskigyó megfojt egy tanfeligyelőt, veszett kutya harapja meg a védőrkapitányt és a bankigazgató belét kitapossa az elefánt. Egyenesen kétségbeejtő eseményeknek lehetünk tanui, a lehetőségek egyszerűen kimeríthetetlenek. Poloskák, tetvek és pókok bosszantó, ugyan komoly veszedelmet magukban még nem rejtő támadásának van kitéve az emberi társadalom, mindez azonban, hogy ismételni legyek kénytelen, csak a kezdet enyhe kezdete. A komolvabb dolog csak ott kezdődik, ha veszett kutyák, görénvek, csődörzamarak és krokodilusok is felveszik a harcot, nyilván ősi leszámolásképpen, a türelmüket vesztett elánjával mindazokkal szemben, akiknek tulajdonítják az őket sérelmesen bosszantó állapotokat. Bizony, megtörténhetik, elszorult szívvél gondolok e rémes lehetőségekre, hogy lesznek ügyvédek, akiknek hollók vájják ki szemét, adófelügvelők, akiket mellberug a szamár és háziurak, akiken meghempereg a viziló. Filmszínészek, akiket addig rugdos a zebra, míg csak lélekzenek és diplomaták, akik kékre dagadt nyelvüket öltögetik a boa constrictorok ölelése alatt. Félelmen kívül még szégyen is tölt-

heti el szívünket e példaadó állatok bátor heroizmusa láttán. Mert akár személyes, akár általános szempontok teszik indokolttá e rokonszenves állatok aktív felháborodását, mindez csak azt bizonyítja, hogy van egy határ, amin túl a dolgokra, ha az ember nem is, de az állat lázadással reagál.

A ROMÁNIAI GAZDASÁG JELLEMZÉSÉHEZ

Irta: BALINT ISTVÁN (Bucuresti)

Románia gazdasági jellegének feltűnő vonása — a múlt alkalommal említettekén kívül (a KORUNK múlt havi számában 736—742. o.) — az ország pénzügyi függősége a nyugati nagyhatalmaktól. Ez a függőség — hogy politikai következeit ne is említsük — az állam nagymértékű eladósodásában, a román gazdaság állandó külföldi hitelforrásaiban s a külföldi tőke hatalmas arányú romániai részesedésében nyilvánul. Említett dolgozatunkban rámutattunk a külföldi tőke romániai jelenlétének és szerepének eredetére, most még azt kell megjegyeznünk, hogy a román nemzeti állam megszilárdulása elképzelhetetlen az imperialista nyugati iparállamok hitelforrásai nélkül. Ugrásszerűen növelték Románia adósságát a háború költségei, majd a békeszerződések értelmében átháramló osztrák-magyar államadósságok.

A pénzügyminisztérium adatai szerint 1930-ban Románia államadóssága 165.526 millió lei. Ebből 68.244 millió a háború idejéből ered. A legnagyobb hitelezők Franciaország, Anglia és Amerika. A belföldi államadósság 12.978 millió lei. (1931-ben a kamat- és törlesztési-esedékesség az egész államadósság után 7.362 millió.) A belföldi adósságok kivételével minden kötelezettség idegen pénzegységben fizetendő. Ez a körülmény, mint később kiderül, rendkívüli jelentőséggel bír az egész román gazdaságra.

Az államadóssági esedékességek százalékos részesedése a költségvetésben — mint ahogy ezt az alábbi kimutatás igazolja — igen nagy:

	Költségvetési előirányzat	Államadóssági esedékesség	%
1931	38.402.5	7.362.9	19.2
1932	28.267.1	6.863.0	24.3
1933—34	23.437.6	4.552.9	19.4
1934—35	21.252.0	2.298.0	10.6
1935—36	20.686.9	2.953.9	14.4

Az 1934-ben beállt csökkenést a külföldi hitelezőkkel történt megállapodás okozta, melynek értelmében Románia 1937-ig felfüggeszti kölcsönei amortizálását s a kamatszelvények beváltásánál az első évben 75 százalékos, azután pedig évről-évre csökkenő engedményt nyer. Vagyis az államadósság külföldi esedékességei évről-évre újra emelkednek.

A *Die wirtschaftlichen Kräfte der Welt* című statisztika gyűjtemény (Dresdner Bank kiadása 1930) kimutatása szerint a külföldi tőkéseknek járó osztalék- és kamat-esedékesség 1928-ban a nemzeti jövedelem 2 százalékát tette Romániában. Ugyancsak e szerint a forrás szerint 1928-ban a külföldi tőke Románia nemzeti vagyonának 7 százaléka.

Ennél nagyobb részesedéssel idegen tőke csak Németországban és a gyarmati országokban rendelkezik. (Megjegyzendő, hogy a közölt adatok — miután azóta a külföldi tőke részesedése nőtt — csak hozzávetőleges érvénnyel bírnak. Egyébként a nemzeti jövedelem s a nemzeti vagyon fogalma a román gazdaság minden jövedelmére és vagyonára vonatkozik, tehát a természeti gazdálkodást folytató hatalmas paraszttömegek pénz vagy tőke formát ritkán öltő jövedelmére és vagyonára is. Ha a nemzeti jövedelem és nemzeti vagyon ez alkatelemeitől eltekintünk és a külföldi tőke részesedését csak a tőkés (árú-) termeléshez viszonyítjuk, úgy az említett arány még növekedik. Ez a magyarázata a bel- és külföldi-tőke közt álló szakadatlan harcnak és annak is, hogy a természeti gazdálkodást folytató paraszttömegekre a látszólag még oly' csekély külföldi kötelezettség is ólomsúllyal nehezedik.)

A külföldi tőke romániai részesedése kezdettől fogva nagy. A legnagyobb román bankok (Banca Marmarosch Blank et Co., Banca de Credit Roman, The Bank of Roumania, stb.) külföldi, főleg német és osztrák alapítások. A világháború óta lényeges eltolódások történtek francia és angol irányban. A román vasipar túlnyomóan angol (Vickers) érdekeltség, a petrólium termelés nagyobb részt angol-holland, a gyufamonopólium svéd, a telefon amerikai (Morgan). A vasutellenőrzése francia s a jelenlegi kormány csak nehézségek árán sikerült eltávolítani a nemzeti Bank francia ellenőrért. Az angol tőke inkább ipari, a francia inkább kölcsön tőke (bankérdekeltségek és államkölcsönök) formájában (monopolisztikus tendenciákkal) jelentkeznek.

Románia külföldi követelései — eltekintve az átmeneti kereskedelmi követelésektől — a háborús jóvátételből erednek. Összegük kb. 75 milliárd lei. Ezek a követelések azonban illuzórikusak.

A román nemzeti tőke is eljutott a finánckapitalizmus fejlődési fokára. Eszközei persze jóval szegényesebbek s a termelés legfontosabb pozícióit, a legfontosabb monopoliumokat nem sikerült elhódítani a külföldi tőkéktől. Pozíciói legerősebbek a szénbányászatban, a dunai hajózásban, a villamoserő- és a földgáz-termelésben, a papír- és cukor-gyártásban s a bankéletben. Irányító bankja a Banca Românească. Irányító pártja a Nemzeti Liberális Párt.

A bel- és külföldi tőke elhelyezkedése illetve részvételi aránya a gazdasági életben nem változások nélküli. Az utóbbi időben a német tőke erős betörési kísérleteket tesz a petrólium- és a vas-ipar terén. A látszólag erős magyar tőkerészesedés (különösen Erdély és Bánát iparában és bankéletében) a valóságban angol ellenőrzés alatt áll. Van ezen kívül pár erős olasz, amerikai és svájci tőkeérdekeltség is újabban.

A termelésben részesedő különböző nemzetiségű tőkék ily' erős megoszlása és küzdelme a termelés uralásáért döntő befolyással bír a Romániában észlelhető külpolitikai irányokra s a román pártok belpolitikai harcainak is egyik fontos indítéka.

A belföld tőke szükségszerűen francia külpolitikai orientációjú, ez azonban korántsem mentesíti a francia tőkével való állandó harctól.

A külföldi tőke nagyarányú részesedése természetesen Románia fizetési mérlegének passzivitásában és a külkereskedelmi mérleg kényszerű aktivitásában is visszatükröződik. Mivel más lehetőség nem áll rendelkezésére, Románia kénytelen kiviteli többlet révén előteremteni kötelezettségeinek fedezésére a nemzetközi fizető eszközöket s így tulajdonképpen áruval fizet. Románia külkereskedelmi mérlegének egyenlege különben (8 évre visszamenőleg) a következő:

1927	plusz	4258	millió	1931	plusz	6442	millió
1928	minusz	4611	millió	1932	plusz	4710	millió
1929	minusz	668	millió	1933	plusz	2428	millió
1930	plusz	5477	millió	1934	plusz	517	millió

A mérleg passzivitását 1928-ban a rossz termés, 1929-ben már a gazdasági válság árcsökkenése okozta. E két évtől eltekintve a külkereskedelmi mérleg állandóan aktív, de a kiviteli többlet a válság kitörése óta mindinkább zsugorodik, jóllehet a román gazdaság a válság árcsökkenésére az import csökkentésével* s az export növelésével felelt. (Az import 1928-ban 952.000, 1933-ban 466.000 tonna. Az export 1928-ban 5.896.000, 1931-ben 10.047.000 tonna. A behozatal és kivitel között tehát nagy az aránytalanság. Az aktív külkereskedelmi és passzív fizetési mérleg együtt különben arra utal, hogy évente több milliárd értékű árú megy ki az országból minden ellenérték nélkül.)

A kivitel — mint a nemzetközi fizető eszközök egyetlen forrása — a román gazdaság számára életkérdés nemcsak az állam külföldi hitelezőinek esedékességei, hanem a belföldi ipar nyersanyag ellátása miatt is. (Elmaradottsága következtében például a mezőgazdaság nem képes belföldi gyapjával kielégíteni az ipar gyapjú szükségletét.)

A külföldi hitelezőknek járó összeggel az államnak előbb Leuben kell rendeznie s csak ha ez együtt van, következik az átutalás a nemzetközi fizetési eszköz segítségével. Az állam bevételei azonban a gazdasági válság miatt annyira megcsappantak, hogy a költségvetés kiadási előirányzatai jórészt fedezetlenek. Hogy az előirányzat és a tényleges bevételek közti különbség milyen nagy s hogy a kormányokat mennyire rajtaütésszerűen érte a bevételek zuhanása, azt a bevezető soraink közé iktatott statisztika illusztrálja. A válság dilemmája súlyos; választni kell, hogy a megcsappant jövedelmekből melyik kiadási előirányzat nyerjen kielégítést. Románia gazdasági és politikai alkata miatt sokáig e dilemmát a külföldi tőkés javára kellett megoldani, a közalkalmazottak, a dologi kiadások s az állam belföldi szállítói rovására. 1932-ben az állami tisztviselők, tanítók stb. fizetése hónapokig késett, iskolákat zártak be, stb. viszont a külföldi hitelezők megkapták követeléseiket. A külföldi tőke és az ország érdekei közt lappangó ellentét ezzel ismét napirendre került. Heves társadalmi és gazdasági megrázkódtatás után a külföldi adósságok átmeneti csökkentése kellett, hogy következzen.

Viszont, ha már Leuben együtt is van az összeg, következnek az átutalás gondjai. A külkereskedelmi mérleg többlete pl. — eltekintve a növekvő költségvetési hiány nehézségeitől — 1931 kivételével alatta maradt az állam külföldi kötelezettségeit kitevő összegnek. A deficitet így részben politikai, másrészt monopol jogok ellenében szerzett újabb

*1934-ben a behozatal az előző évhez viszonyítva közel 200.000 tonnával növekedett, aminek az a magyarázata, hogy az importőrök, a behozatali korlátozások szigorításával számolva, készleteket igyekeztek felhalmozni. 1935-ben a behozatal ismét hatalmasat súlyodt. Innen eredt az 1934-hez viszonyított növekvő külkereskedelmi mérleg-többlet. Egy másik helyen rámutatni kellünk, hogy a világpiac várható helyzet alakulása következtében Románia kivitelének és behozatalának csökkennie kell. Ujból kiemeljük itt a romániai mezőgazdaság elmaradottságának jelentőségét a kivitel vonatkozásában. A bizonytalan terméseredmények a kivitel ingadozását idézik elő még felvevőképes világpiac esetén is.

kölcsönök fedezték, mindaddig, amíg a nemzetközi tőkepiac helyzete ilyen műveleteket lehetetlenné nem tett. Ezek után az állam, hogy esedékességeit a Leu stabilitásának fentartása mellett rendezhesse — azaz anélkül, hogy a szükségelt nemzetközi fizető eszközöket a Leu törvényes fedezetéből vonná el s ezzel a pénzrendszer válságát okozná — az export fokozásán kívül az import korlátozásához kell, hogy folyamodjon. Ezért a behozatal első automatikus korlátozása után, 1932-től kezdve mind szigorúbb devizakereskedelmi tilalmak, majd 1933—34-ben az árúbehozatal hatalmas arányú megszorítása (a „kontingentálás“) következett s egyidejűleg sikerült a külföldi hitelezőknél nagyarányú engedményeket elérni.

A pénzrendszer válságát azonban ezek az intézkedések még mindig nem oldják meg. A csökkentett esedékesség 1934—35-ben 2.298 millió lei, szemben a csupán 517 millió leit kitevő külkereskedelmi többlettel. Ha meggondoljuk, hogy az államadósságok esedékességei újra emelkednek s hogy a külpolitikai helyzet a nemzetvédelmi kiadások következtében a külföldi kötelezettségeket állandóan növelj (az összes közintézmények külföldi esedékessége 1935-ben a pénzügyminiszter szerint előreláthatólag több, mint 5 milliárd lei), úgy kiderül, hogy a fizetési és külkereskedelmi mérleg feljavítására tett intézkedések messze elmaradnak a pénzügyi válság üteme mögött. Így a külkereskedelem nemcsak, hogy mindkét igénylőt, az államot és a magángazdaságot nem képes egyszerre ellátni nemzetközi fizetőeszközökkel, de ha a külkereskedelmi többlet el is érné a válság előtti színvonalát — amire számítani lehetetlen — akkor sem képes kielégíteni az állam és intézményei transzfer szükségletét. Egyelőre a minden eddigi korlátozásokat tulszárnyaló behozatali korlátozások ellenére nemzetközi fizetőeszközök hiányában az állam augusztus 1-i esedékességei kifizetetlenül maradtak. A behozatali nehézségek következménye a nyersanyag hiány.

Milyen irányban fejlődnek tovább a külföldi tőke jelenlétének a következményei?

A devizakereskedelmi és behozatali korlátozások a Leu stabilitásának megvédését és az államnak szükséges devizamennyiség előteremtését célozták. Ezek az intézkedések lassították ugyan a román pénzrendszer válságának a kifejlődését, de nem akadályozták meg. A válság áradata ezt s előntötte. A válság más pontokon is áttörte az eléje állított gátakat. A behozatali nehézségek drágasági hullámot idéztek föl, különösen az ipari nyersanyagok és ipari cikkek terén. A Leu vásárló ereje így csökkent. Az országban levő áru tömege a kontingentálás következtében állandóan kisebb, szemben a forgalomban levő pénz viszonylag növekvő tömegével. S ha a költségvetési nehézségeket is figyelembe vesszük, nincs kizárva, hogy ez a háborús inflációra emlékeztető állapot a bankjegy szaporítás nyílt módszereinek ad helyet. Az a tény, hogy a Nemzeti Bank devizát csak 44 százalékkal a stabilizációs árfolyam fölött ad ki, s devizát és valutát 30 százalékkal a stabilizációs árfolyam fölött vált be, s hogy a londoni tőzsde ezért a Leu jegyzését 44 százalékkal leszállította, a Leu árfolyam csökkenésének és a vázolt fejlődés-irányzat elkerülhetlenségének hivatalos beismerése. Visszatükröződik ez a folyamat a román politikai pártok egy részének programjában is. Különösen a Nemzeti Paraszt Párt soraiban vannak az inflációnak hívei. Ott az inflációt „revalorizáció“-nak nevezik.

Az infláció hívei azzal érvelnek, hogy a pénzügyi válságból nincs más kiút. Románia nemzetközi helyzetének veszélveztetése nélkül külföldi fizetési kötelezettségeit nem tagadhatja meg. Ez a megállapítás való-

ban megfelel a tényeknek. Viszont teljességgel téves az infláció hiveinek az a kétségtelenül propaganda célú beállítása, mintha az infláció megoldaná a parasztság problémáit. Az infláció első következménye az iparcikkek óriási drágulása lenne, ami áremelkedést vonna maga után az agrártermékek terén is. A mezőgazdasági áremelkedés azonban a parasztgazdaságok szétforgácsoltsága következtében nem tarthatna lépést a nagy mértékben koncentrált ipar áremelésével. Az infláció így nem a parasztság vásárló erejének növekedését, hanem ellenkezőleg a csökkenését okozná. A bérmunkások és fixfizetésűek helyzetére, infláció esetén, fölösleges kitérni.

Az infláció kérdését azonban nem eszmei viták, hanem a gazdasági erők előbb vázolt fejlődés-irányzatai — a külkereskedelem és Románia külföldi kötelezettségeinek kedvezőtlen fejlődése — döntik el.

A külföldi tőke nagyarányú jelenléte az állandóan külföldre áramló kamatok és osztalékok következtében megakadályozta Romániát abban, hogy a válsággal szemben hatásos nemzetközi fizetőeszköz készleteket halmozhasson fel. Ezzel a román pénzügyi válság legsúlyosabb jelenségét, a pénzrendszer válságát idézte elő. Am a pénzügyi válság egy másik tényezőnek, a költségvetési válságnak is okozója lett azáltal, hogy a költségvetési tételek nagy részét az imperializmus céljaira foglalta le.

A külföldi tőkétől való függőség és a pénzügyi válság fokozódása következtében a függőség megszüntetésére irányuló ellenhatás is fokozódik. A külföldi tőke nemcsak a belföldi tőkével jut konfliktusba, amellyel állandó harcot folytat a realizálható haszon felosztásáért, de amellyel adott esetben meg is egyezhet a közös ellenség rovására. Ellentétben áll az ország lakosságának óriási többségével is, amellyel viszont a meg egyezés kizárt s a külföldi tőkére nem is kívánatos. Ez a konfliktus ma még homályos a köztudatban, de a pénzügyi válság mozdonyán gyorsan halad tisztább megjelenési formák irányába.

LICSKÓ, MARA MEG A CIGÁNYOK

Irta: BÁNYAI PÁL (Pozsony)

Mutatvány szerző december hó folyamán megjelenő szlovák falu-regényéből.

Licskó anyja Bednárík András házában szolgált, a teheneket fejte. A tehenek közt aludt és tehénszagú volt. Pupos, nyomorék leánysága senkinek sem kellett. Egyszer részeg csavargóval akadt össze a határban. Az elvette a leányságát és harmincegy forintját is, amelyet zacskóba varrva satnya mellei között hordott. Elment a csavargó. És a pupos leány senkinek sem szólt, hogy mi történt vele. Csak néha, vasárnapon kiment a határba és nézett valahová messzire, mintha várna valakit.

Aztán a hasán röhögött az egész falu.

Az istállóban közömbösen kérődző tehenek között szülte meg a fiát, Licskót. Belepusztult.

Négyéves volt Licskó, amikor az első szó nagy, nehéz fejéből kijött.

— Tehén — mondta.

Addig azt hitték, hogy néma.

Négy éves korában már teheneket őrzött. És ha valaki bántotta,

mindenki bántotta, ő ráborult valamelyik tehén meleg testére és panaszosan bőgte:

— Mama-a-a-a...

Mínta megértette volna a tehén, ránézett emberi szemével és érdes nyelvvel megnyalta az arcát.

Az iskolába sokat bajlódott vele a tanító. Sehogy sem tudta Licskó megszokni a betűszagú levegőt, amikor csak tehette kiszökött a mezőre a csordához. Eleinte megverte a tanító, a fülénél fogva hozta vissza, de amikor látta, hogy hiába minden, nem törődött vele, azt mondta:

— Hamarább szokik a kutya a macskához, mint ez a gyüge az iskolához. Hagyni kell!

Tizenkilenc éves volt Licskó, amikor megismerte az asszonyt. Addig is kinezta a vére. Leányokra alig gondolt, félt tőlük, mert kinevették, ha elkapták valahol vasárnap magányosan a réten, közrefogták, először körül táncolták, aztán a haját meg a ruháját huzogatták nagy visongás közepette. Tehenekre inkább gondolt Licskó...

Egy vasárnap este, a pataktól jött éppen, amikor elfogták a legények. Testük tele volt nagyszerű nedvekkel és ez tettekre hajszolta őket. Egyszer jók voltak a tettek, másszor gonoszak, de ők fiatalok voltak és vadak, nem ismerték a különbséget a jó és a rossz között. Licskó más-milyen volt, mint ők, hát meg akarták kinezni.

Tüzes paripák a fiatalok gondolatai: vágatnak.

Körülvették Licskót, először bajuszt festettek az orra alá, aztán kóccal bekötötték kemény szőke haját, aztán meghintázták a levegőben. Licskó mindezt tűrte, eszébe sem jutott, hogy ellenálljon, mert már gyerekkorában megszokta, hogy ha bántották csak a vállai közé huzta a fejét és hagyta, hogy azt csinálják vele, amit akartak. Csak néha nyögött fel.

Mint a gonosz játékos gyerekek a bogarat, úgy kineztek a legények Licskót. Aztán elunták. Akkor valaki azt mondta:

— Elvezetjük Marához.

Röhögtek a legények.

Maránál tanultak a falusi kamaszok uszni a szerelem vizein. Megértő uszómasterük volt, tudta, hogy ritka jószág a pénz a fiataloknál, adott szerelmet zsirért, lisztért, krumpliért is.

Licskó ment a legényekkel. Valahogy megértette mit akarnak vele, arca kipirult.

Nagy mellei voltak Marának, dagadtak, mint a sárga tészták a tekenőben, mint a tehének tőgyei. Megtanította Licskót a szerelemre.

Azóta lopott Licskó: vaját, turót, tejet, hogy elvihesse Marának, hogy érezhesse nagy, meleg asszonyi-tehéntestét.

Bednárík András rajta kapta Licskót lopáson, mert nála lakott Licskó és az övét lopta el. Kegyetlenül elverte ostorral.

— 'Te falu csuffja! Hát azért tartottalak téged, hogy engem, édes gazdát meglopj?! Pusztultál volna el inkább avval a semmiresejő anyáddal együtt!

De erősen parancsolt a vér, nem tudott már Licskó meglenni Mara nélkül, megint csak lopott. Hiába verte el újból a bíró.

És egy nap, hirtelen eszébe jutott valami Bednárík Andrásnak. Amióta megszurkálták a fiát a cigányok, azóta csak azon törte a fejét, hogyan állhatna rajtuk bosszút. Mert avval, hogy a két cigánylegény a börtönben senyvedt, még nem egyenlítődtől ki az ő nagy számlája. Az egész fajtával éreztetni akarta a haragját. Kavartak a fejében a sötét bosszútervek, mint a sötét vész felhők az égen, csak semmi biztosat

nem tudott még. Bosszúból volt a szive, csak bosszújának nem volt még alakja. Aztán látta Licskó szenvedélyét, amely végzetesen odafűzte Marához és már tudta, hogyan fogja magát megbosszulni. Hirtelen jött ez a gondolat, mert a gonoszságnak villámból van a lába.

Hosszúak a napok, lassan mulnak. Licskó sosem unatkozott. Reggel hét óraker kiállott a bíró háza elé és belefújt trombitájába és az udvarokból kijöttek a tehenek és csipás, fénylő szemükkel néztek Licskóra és elindultak a legelő felé. Egyik-másik tehén hozzá dörgölözött fehér nyálas orrával, mintha üdvözölte volna. A legelőn már felszáradt a harmat, a fű zöld volt és leves, nagyokat haraptak belőle a marhák.

Tele volt a levegő hangokkal. Tehénszajak őrlő zajával, bőgésekkel, borjunyafogásokkal, néha elordította magát a feketeszájú bika is. A tücskök csiripeltek. A legyek zümmögtek. Ezer élet szólt ezer hangon.

Egyedül itt volt boldog Licskó. Szélesen kiállott, néha rászólt valamelyik marhára, néha oldalba vágta kajmós botjával. A csorda megértette őt és ő megértette a csordát. A marhák beszélni tudnak, örülni, panaszkodni, szeretni. De akárki nem értette meg a szavukat, buta, bőgő barmokat látott csak bennük, egyiket a másiktól meg sem tudta volna különböztetni. Pedig mindegyik más volt, arcban és szokásban és mozdulatban. Licskó mindegyik marháját ismerte, a nevéen szólította, első pillantásra észre vette, ha valami baja volt, meg is vigasztalta. Olyan volt, mint a jó tanító a gyerekekhez az iskolában.

A feketeszájú bikát különösen szerette. Eljátszadozott vele, mintha pajtása lett volna. Felhőnek hívta. Ingerelte. Fűszállal az orrát piszkálta. Egyideig túrta a bika, de aztán, mintha dühös lenne, megkergette Licskót, meg is lökdöste hegyes szarvával, de csak gyengén, hogy ne fájjon. Aztán átölelte Licskó a bika nyakát és tisztán kacagott, mint holmi gondtalan gyermek. Zavaros szeme is tiszta volt ilyenkor.

A patak mellett volt a csorda pihenőhelye. A patak a hegyekben született és sebes volt a folyása, itt egyideig egyenes volt az ágya, mintha megkomolyodott volna, folyása meglassult. Lejebb már megint boldond lett a kedve, köveket ugrott át, fehéréket köpött, zuhant alá lármásan, mintha a hegyek üzenetét sietne átadni a sikságnak. Azon a helyen, ahol a csorda pihent és ivott, kiszélesedett a medre. Messziről kék volt a színe, közlelől vörös, a homloktól, ami az alját borította, mint a puha selyem. Az egyik oldalán a libák legeltek, a másikon a csorda pihent. Mint holmi vastag zöld kukacok hevert a libák szemetje a parti alacsony fűben. A partokat fiatal fűzfák szegélyezték.

A libapásztor-gyerekek, hogy megrövidítsék a napot, mindenféle játékokat találtak ki. Egy helyütt agyagos volt a kissé meredek part. Valahonnét ócska rocskát keritettek, felöntötték a partot és meztelenül csuszkáltak lefelé rajta. Fiuk, leányok vegyesen.

Nevettek a gyerekek.

Tiszta volt kacagásuk.

Az egyik gyerek fene nagy láncon kutyát húzott maga után. Oda kötötte a kutyát egy kőhöz, mialatt ő csuszkált. De nem maradt nyugton, alighogy kis gazdája elhagyta, már azon mesterkedett, hogy kiszabaduljon. És amikor ez sikerült, odafutott gazdájához és most vele együtt csúszott le a sikamlós agyagon. Más gyerekek meg horgásztak a patakban, örömujjongásba törtek ki, ha apró halat fogtak, eltették egy vízzel teli pléhskatulyába, hogy hazavigyék a macskának.

Igy játszadoztak egész nap. Néha a vízbe kergették a sütkérező libákat, néha belegázoltak a vízbe és usztak, karjukkal kapálódzva, mint az uszó kutyák.

Sütött a nap és sütött a gyerekek tiszta kedve.

Licskó jó barátja volt a gyerekeknek. Elnézte játékukat, maga is közéjük vegyült, ha fürödtek a pataokban. Sipot is faragott nekik, horgot is csinált. A gyerekek nem bántották, csak nagyritkán, ha már nagyon unatkoztak csufolódtak vele egy kissé.

Ha elfárasztotta Licskót a nap melege, lefeküdt a fűbe. A földet nézte. Hangyák cipeltek óriási szalmagerendákat, pettyes katicák sétálgattak kényelmesen, poloskák tetették a halottat, ganajturók görgettek galacsinokat. Zöld, piros, kék bogarak sűrögtek-forogtak, aprók voltak és gyámoltalanok, akár a felhők magasságából nézve az emberek. Ha megunta a földet nézni, az eget nézte. Az égen is tehéncsordák legelésztek: amott az a felhő olyan volt, mint valami kapáló bika, a másik meg, mint valami borju, ahogy fejét anyja hasába furja.

Egyetlen órája sem volt Licskó napjának, amelyik olyan lett volna, mint a másik. Mert minden órában más arca volt a természetnek: niás hangja, más színe, más szaga.

Csak akkor vette észre, hogy mellette áll Bednárík András, amikor a hangját hallotta.

— Licskó, el akarsz menni Marához?

Arra gondolt, hogy ez csak ravasz bevezetés akar lenni a veréshez, biztos, megint észrevette, hogy hiányzik vaj. Hallgatott, fejét a vállai közé huzta és behunyta a szemét. De a bíró nem ütötte meg.

— Felelj, te gyüge!

— Ühüm — morogta Licskó, de még mindig bizalmatlan volt és csak egy keveset emelte fel a fejét.

— Vihetsz neki vajat... Én magam adok néked... Elmehetsz hozzá minden nap...

Hosszu magyarázatba kezdett Bednárík András és lassan-nagyon lassan megértette Licskó, hogy mit akar tőle. Marára gondol és szélesen vigyorog.

Igy találkozott össze Bednárík András bosszúterve és ravaszsága a félkegyelmű tehénpásztor szenvedélyével.

Éjszakánként azóta keveset aludt Licskó.

Korán fekszik el a falu, jó altatópora a fáradság. Mély a falusiak álma, mint a tenger. Éjjel süket a falu. Csak az állatoknak van fülük. A kutyáknak. Hangjuk is van: ugatnak, ha idegent látnak, vonitanak, ha halált éreznek. De Licskónak varázserő volt az ujjában, csak odatar-totta a kezét valamelyik kutya orra elé és még ha a legdühösebbik fajtá-ból is volt, elcsendesedett, odacsúszott hozzá farkcsóválva. Talán az ál-lat-testvért ismerte fel benne. Éjjel süket a falu. Süket volt Sebo is, mert új gyönyörűséges faragásokra gondolt és Hamuval beszélgetett.

Senki sem tudta, hogy ki az, aki éjszakáról-éjszakára, mint az ár-nyék oson végig a falun és libákat, tyukokat, kacsákat, malacokat lop.

És Mara megzsirosodott és jó volt Licskóhoz és hallgatott.

És Licskóban erősen zugni kezdett apja vad csavargó vére.

Kigyulladt egy pajta.

Pajtagyujtogatásra nem adott parancsot Bednárík András de nem bánta, ez is csak belevágott a tervébe.

Mindenütt terjesztette:

— A cigányok a tolvajok, a gyujtogatók!

Gonosz színű volt a falusiak hangja, ha a cigányokra terelődött a beszéd. Mindenki elhitte, hogy ők voltak a tolvajok, a gyujtogatók.

A csendőrök egy kalyibában tollakat találtak. Igaz, Chuchlo lopta a tyukot, de a szomszéd faluban. Addig vallatták a csendőrök a lakta-

nyán, amíg még tán azt is magára vállalta volna, hogy megölte az édesanyját. De erre nem volt szükség, elegendő volt, hogy beismerte, hogy ő volt az éjszakai tolvaj, az öccsére meg ráfogta, hogy a pajtát gyújtotta fel.

Haragból szövődtek most a falusi esték, mindenki csak a cigányokat szidta.

Mara hallgatott. Licskó is hallgatott. Bednárík András dörzsölte a kezét.

Valamelyik napon cigányasszony ment keresztül a falun. Az árok partján tehénke legelészett. Nagyon szegény emberek tehénkéje, mert még annyi pénzük sem volt, hogy megfizethették volna a tiz kiló buza legeltetési díjat, így hát maguk vigyáztak egyetlen tehénkéjükre. Nézte a cigányasszony a tehenet. Duzzadó tőgyét. Arra gondolt, mily' jó is volna a tej belőle gyerekeinek. Fehér tejecske, barna gyerekecskéinek. Szomorúan elment a cigányasszony.

A tehén az éjjel megbetegedett. Hátra-hátraszagolt a hasához, nem kellett neki a ropogós lucerna.

Megijedt a háznép. Nézték a tehenet, fogdosták a fülét. Forró volt.

— Jaj láza van.

Lefeküdt a tehén, bőgött panaszosan.

És hiába vetette reá a keresztet a „bölc“ Éliás anyó, hiába locsolta a hátát szentelt vízzel, gyorsan le kellett vágni, mert reggelig megdőglött volna.

Vénasszonyok sugtak össze:

— A cigányasszony verte meg a szemével...

— Azért nézte oly' sokáig.

Megelevenedtek a középkor fekete babonái. A falu fölött láthatatlan boszorkányok jártak szilaj seprős táncot.

Még a gyerekek tiszta szeme is zavaros lett a szülők haragjától. Kövel dobálták meg a cigányokat, akik reggel a város felé igyekeztek.

Katlan volt a falu, túlfűtött katlan: emberi gőzzel, emberi szenvedéllyel túlfűtött.

AZ IRODALMI REGIONALIZMUS KÉRDÉSE SZLOVENSZKÓN

Irta: KOVÁCS KÁROLY (Pozsony)

A regionálizmus gondolata a kihasználásban részt kapott és éppen ezért a csehszlovák állameszméhez közeledett polgárság megintelligencia ideológiai érdekképviselőjének jegyében látott napvilágot. Az újarcú magyarság „új arca“ az idealizáló frázisfátyoltól megfosztva nem egyéb, mint a cseh uralom felé közeledő magyar értelmiségi fiatal-ság megalkuvásának koravén ábrázata. A *Szent-Ivány kúria* volt az, amely legelőször képviselte kertilés nélkül ezt az ideológiát. Később azonban sokan csatlakoztak a regionálizmushoz azok közül is, akiknek a széles távlatokat nyújtó baloldali magyar kulturmozgalom arcvonalának megszervezése lett volna feladatuk. „Ki kell termelni magunkból az újarcú magyarokat“, mert „mindenki kénytelen ma az öntudatos szlovenszkói patriotizmus gondolatát elfogadni“ — szavaltta *Szent-Ivány* Rimaszombatban. Mások később ugyanezt a gondolatot építik tovább. „A magyarság egyeteméről leszakított magyar darabok sorsa megszült egy új fogalmat és egy új gondolatsoprotot: a kisebbséget,

mint öncélt" (*Új Szó*, 1932 május 15-i szám). Mert „az új élet gyakorlata megtanította a magyar népdarabokat arra, hogy a bennük keringő mindenségi erők, amelyek létük örökkévalóságának hordozói, a határokon megforduljanak és onnan visszatérjenek.“ (*Magyar Ujság*, 1934 szeptember 9-i szám.) A megalakult *Masaryk-Akadémia* visszhangja volt ez, amelynek egyik reprezentánsa kijelentette: „fenntartás nélkül hivei leszünk a csehszlovák állameszmének“ (*Orbán Gábor*). Nem ment el ugyan mindenki eddig a pontig. Mégis, ideológiájuk objektíve ezt a törekvést támasztotta alá. Nem az ő érdemük, hogy a tömegekben csak nehezen hódítanak teret. Azokat, akik érdekmentes elfogulatlansággal szemlélik a jelenségeket, nem könnyű dolog a regionális távlatnélküliség gondolata számára megnyerni. Ezekhez hasztalan küldjük a rábeszélő kérdéseket: „mikor ébred föl végre a szlovenszói magyarság kisebbségi tudata?“ (*Földes Sándor*). A közvetlenül érdekelt produktív értelmiségiek körében azonban az imponáló nevek téves felfogása már meglehetősen süketé tette a füleket a regionalizmus helyes értékelésével szemben.

Bizonyos fokig érthető is ez. Alig van fogalom, amelyet tetszősebben lehetne felcícomázni és amelyet felületes látszatra annyi „józan“ érveléssel lehetne alátámasztani, de amely mögött egyúttal annyi templomtoronyérdek lapulna meg, mint a regionalizmus. A csehszlovákiai magyarság nemzetiségi problematikájának viszonylatában, de általában a baloldali kulturtörekvések szemszögéből azonban, mindenképpen el kell azt vetnünk. Lokálpatrióta csökevénynek kell minősítenünk. Nem szűnő ideológiai felvilágosító munkával kell felvennünk ellene a harcot.

Nézzük a probléma mibenlétét a magyarnyelvű baloldali kulturtörekvések viszonylatában.

Fábry Zoltán a 100 % 1928 augusztusi számában helyesen veti fel a kérdést: „Szlovenszói irodalom? Nem volt, nincs és ne legyen. Mert minden izolálás: bűn, halál, elsorvadás“. Helyes problémabeállításából azonban nem vonja le a kötelező kritikai következtetéseket. A továbbiakban ugyanis ugyancsak a regionalizmus szemszögének alkalmazásával vizsgálja „Szlovenszói“ irodalmi jelenségeit és értékeit. Nem csoda hát, ha erőtlenebb tollak még messzebbre tévelyednek el ebben a bozótban. *Jócsik Lajos* abban a cikksorozatban, amelyet egy előadásának anyagából tett közzé a *Magyar Ujságban* „a kisebbségi magyar irodalom szociológiájáról“, a regionalizmusnak, csupán fasiszta-irredenta negációját ismeri. „A jobboldali irodalompolitika — írja, — nálunk abból indul ki, hogy szlovenszói irodalom, mint olyan, tulajdonképpen nem is létezik“. Azt azonban elmulasztja megemlíteni, hogy a regionalizmussal nem csak a „jobboldali irodalompolitika“ helyezkedik szembe, hanem a következetes baloldali kultúra is.

A jobboldali ideológusainak egy része ezen a téren sem következetes önmagához. Nincs lehetetlenebb gondolat, mint az, hogy egy „népdarab“ kulturális életét ki lehet szakítani, egyrészt a nemzetiséget körülvevő élet egészéből, másrészt a vele nyelvközösségben élő, de más határok közé szorított „népdarabok“ kulturális hatásából, harmadsorban pedig e „népdarabok“ fő etnográfiai területét képező tömb hatásából, ahol a nép élete, osztályharcai és az ezeknek megfelelő ideológiai felülépítmény a nemzetiségi lét bonyodalmaiktól mentesen fejlődhet. Különösen groteszk elgondolás ez a magyarság főtömegétől nem földrajzilag, hanem csak politikailag elkülönített „népdarabok“ konkrét esetében. Mégis, ezt a nyilvánvalóan föltette szegényes gondolatot nem leplezik le a kellő eréllyel. A fasiszta-irredenta-revizión meg Nagymagyarországos

célkitűzéseinél fogva szükségszerűen tagadja a regionalista elgondolások jogosultságát. A következetes baloldali kulturmestereknek merőben ellentétes talajról, a nemzetközi baloldali kultúra tartalmi egységének hangsúlyozásával, még határozottabban kell ezrei a békaperspektívás kulturpolitikával szembefordulniok.

A regionalizmus: kettős megalkuvás. Kettős értelemben fordul szembe a magyar nemzetiség döntő tömegeinek életbevágó érdekeivel. Egyrészt el akarja különíteni a magyarság egészétől. Tagadja a felszabaduló küzdelem jogosságát s így a burzsoá-aktivizmus, másrészt „az osztatlan kisebbségi magyarság“ fogalmának a kérdések tengelyébe állításával az osztályellentétek elmosására, letagadására törekszik és ezzel objektíve a dolgozó tömegek osztályharcának kibontakozását köti le. A regionalizmus így minden tekintetben a burzsoá-aktivizmus édes testvére. Semmi köze a valódi progresszióhoz. Távolról sem fedi a magyar nemzetiség érdekeit. De irodalmi és művészeti téren is káros meg utópikus jelszó. Ezért nem érthetünk egyet *Barta Lajos* „könyvgyarmat“ jelszavával sem, abban az értelemben, ahogy ő alkalmazza azt.

A regionalizmus kulturális célkitűzése az „önálló szlovénzkői“ irodalmi és művészeti tevékenység megszervezése. A törekvések azonban már elgondolásuk kiindulópontjában is helytelenek. A budapesti kiadók nem azért képesek itt könyveiket meg folyóirataikat tömegesen elhelyezni, mert tőkeerősebbek. Ez semmit sem jelentene, ha a kiadványaikban megnyilvánuló ideológiának a nemzetiségi kispolgári tömegekben nem volnának olyan mélyre eresztett gyökerei. Nem „a budapesti könyv“ ellen kell ezért felvenni a harcot, hanem azon ideológia ellen, amely a pengős meg félpengős regényeknek, a Színházi Élet, Délibáb meg a Tolnai Világlapjának piacát szolgáltatja. Gyakorlatilag is ez az egyetlen reális célkitűzés. Hiszen a könyvbehozatalt engedélyező kulturpolitika azt betiltani egyelőre amugysem fogja. Különben a kulturhaladás és kulturreakció viszonylatában mi előnye sem volna annak, ha a szlovénzkői irodalmi meg művészeti termelést öncélúvá tennék. Kellő szervezéssel elképzelhető a magyarországi könyvek mai jelentőségének visszaszorítása. Ebben az esetben azonban még mi sem változna. Csak Tamás Mihály Mirákulumát vagy egyéb csehszlovákiai magyar forrásokból csapolt mirákulumokat kell kézbevennünk és meglátjuk, hogy a tősgyökeres szlovénzkői „lelki formák“ irodalmában ugyanazok a reakciós irányzatok, másoknál ugyanaz a nyárspolgári érzélgősség és tehetetlenség ömölhet el „konkrét szlovénzkőiséggel“, mint a Magyarországból behozott irodalomban. A baloldali kulturtörekvések szempontjából a legujabb csehszlovákiai magyar könyvinfláció sem jelentene föltétlenül értéket. Nem az a baj, hogy Budapest könyvet küld a „magyar népdaraboknak.“ Budapestnek hivatása az, hogy magyar kultürközpont legyen. E feladatnak természetesen a fasiszta reakciós Budapest nem felelhet meg. Budapest nagy kiadói ma nem kulturális és irodalmi érdekeket, hanem kevés kivétellel irodalmi szemetet küldenek olcsó pénzért Csehszlovákiába és ezzel hozzájárulnak az itteni középrétegek, meg az ennél valamivel lennebbi tömegek megmételtyezéséhez. A kisszámban megjelenő osztályharcos irodalom behozatalát viszont különböző rendeletekkel erről az oldalról teszik lehetetlenné. Irodalmi közepességeket azonban a mi derék tamásaink is szállítanak és semmi biztosítékunk nincs az ellen, hogy több nyomtatási lehetőség mellett még többet nem szállítanak. A csehszlovákiai magyar szemétirodalom inflációja ugyanúgy a haladás erőinek lekötését szolgálná, mint

a Budapestről behozott hasonló irodalmi termékek. A kérdés nem az, hogy van-e behozatal, hanem az, hogy milyen. Tárt karokkal fogadtuk a 100 %-ot, a Társadalmi Szemlét, Gergely Sándor könyveit és az egész baloldali kultúra vonalába eső irodalmat. De csak elvető és kritikai hangunk van a szlovenszói regionalizmus jegyében megszületett irodalmi meg művészeti alkotásokkal szemben, amennyiben azok a reakciót vagy az aktivizmus rákprogresszióját szolgálják.

A galántai járás magyar dolgozói és ifjúságai az *Az Ut* 1931 augusztusi számában közzétett levelükben a következőket írják: „Azelőtt is volt már testvérlapunk, a 100 %. ...miértünk.“ Miértünk. Ezek a szavak mélyebben tükrözik vissza a magyar nemzetiség sorsproblémájának és a baloldali irodalom követelményeinek átértését, mint a regionalizmus híveinek gyönyörű szavakban megfogalmazott álláspontja.

A regionalizmus jegyében létrejött irodalmi meg művészeti alkotások nagy része ismeretlen a valódi progressziót képviselő városi meg falusi tömegek előtt. Az is fog maradni. De lelkéből való léleknek tartják a Magyarországon, Franciaországban vagy egyebütt napvilágot látott baloldali irodalmat. Nagyon helyesen és a szlovenszói regionalizmus dzsungeljében ritka éleslátással jegyzi meg *Sándor László* a *néhai Figyelő* irodalmi ankétjának keretében: „A szlovenszói magyar írók csak akkor fognak dokumentáris értékű, fölfigyeltető, maradandó becsű alkotásokat felmutatni, ha látókörük kitágul, ha eljutnak az értelmiség és a dolgozó rétegek sorsközösségének fölismeréséhez és ha szét-törrik azokat a kereteket, amelyek szabad és helyes irányban való kibontakozásukat meggátolják.“ (1933. október 29.-i szám). A következetesen haladó dolgozó és értelmiségi tömegek nem érezhetnek közösséget ezzel az irodalommal, amelyből „hiányzik a konkrét tényismeret, a történelem mozgatóerőinek felismerése, helyes világszemlélet, irodalmi gazdasági és politikai tájékozottság, merész témaválasztás és világhorizont“. (Ugyanott). „A szlovenszói magyar író, akinek szemei előtt hatalmas gazdasági átalakulások, gazdasági és politikai harcok mennek végbe, nem mer, nem tud azokhoz állást foglalni, mert híján van azoknak az ismereteknek, amelyek helyes világnézeti bázist adtak volna számára, híján van azoknak a szempontoknak, amelyek révén eljutott volna a szlovenszói magyarság helyzetének és lelki arculatának megértéséhez“. (Ugyanott). Éppen ezért a csehszlovákiai magyar irodalom nem tud utat mutatni az itteni kérdések rengetegében, amennyiben a kisszámú következetesen haladó írók körét elhagyjuk. Pontosabban: az ut, amelyet mutat, valóságellenes. Nem egyezik az ezeknek a kérdéseknek megoldására hivatott tömegek valódi érdekeivel.

Az utmutatás azonban a baloldali irodalom megmásíthatatlan követelménye. Éppen ezért a regionalizmus elvetését és magyarnyelvű baloldali kultúra nemzetközi formái és tartalmi egységének követelményét is magában foglalja. Elzárkózás helyett a kulturkapcsolatok szervezeti kiépítését sürgeti. Az osztályhatárok elmosására törő regionalis könyvinflációra spekulálás helyett a különböző keretek közé parancsolt magyarság közös baloldali könyvkiadásának megszervezését tűzi napirendre, s a valóban haladó tartalmu könyvbehozatal elősegítését követeli. Ez talán sérteni fogja a helyi érdekeket. Talán visszazoritja a helyi tehetségteleneket. Talán kellemetlenül érinti az olyan írókat, akiket a „hideg ráz az örömtől, ha a harmadosztály fapadján ülő sarki kofa kezében látja a könyvét,“ (Tamás Mihály, a *Magyar Ujság* 1934 május 13.-i számában). Talán éppen ezért sok tekintetben népszerűtlen. De ez az egyetlen módja egy, a helybeli viszonyokból kiinduló

és azokon keresztül az egyetemes törekvésekbe kapcsolódó, valóban a kor követelményeinek színvonalán álló baloldali kialakulásának.

A regionalizmus kérdése azonban nem csak az irodalmi és művészeti termelés kérdése. Legszorosabb kapcsolatban áll a nemzetiség felszabaduló küzdelmének egész problémátömegével is. A politikumot becsmérő regionalizmus a helyzet történelmi színvonalu értékeléséről, amely a gazdasági, társadalmi és politikai élet egész területére kiterjedően nem ismer el végleges adottságokat, a napi politikai értékelés szatócsszínvonalára csúszott le. A megalkuvás és érdekhajhászás szempontjából meg vannak e felfogásnak a maga előnyei. De semmi köze a valódi progresszió történelmi színvonalú perspektívájához, amely a jelenben nem csak a jelent látja, hanem a jövőt formáló erőket is felismeri. Ebből a szempontból a regionalizmus a ma adottságainak nem csak végleges elismerését jelenti, hanem a megnyugvás ideológiájának terjesztésével a ma konzerválásához tevőlegesen is hozzájárul. A regionalizmust tagadó következetes baloldal ezzel ellentétben kulturprogramjában is a dialektikus fejlődési törvények után kutat, azokat alkalmazza és ezeken keresztül a ma feloldódását és új egységek meg új adottságok kifermálását segíti elő tevőlegesen. Olyan új egységek kialakulását, amelyek egyedül képviselik a valódi progressziót.

S Z O M O R U S Z E R E L E M

Irta: PETER JILEMNICKY

Mutatvány szerző mult számunkban ismertetett Kus cukru című regényéből.

Hidegebb szelek kezdtek átfújni a keshedt kabátokon. Hidegebb szelek meggyököntötték a gondolatot és bátorságot.

Márk fölött is úgy elshant a nyár, mint ahogy a szél felkel és elcsendesedik.

Mi volt számára a tavasz? Magához tért volna, megújódott volna, megrázta volna a fejét, mint a göndör akácfák, zsenge mosoly virított volna ki az arcán és magába szívta volna az öröm nedveit, de képtelen volt rá.

A Ligetben a fák koronái között vadgalambok szerelmeskedtek, a zsendülő vetésben a foglyok egész falka fiókat keltettek ki, a mezei utakon fényes bogarak golyócskáikat görgették, melyekbe bezárták szerelmüket; minden, amit e világ létrehozott, élte az élet teljességét, csak az emberek nem, csak az emberek váltak egymással szemben farkasokká és bontották további osztályokra a fajtájukat.

A természetben minden túláradt az életörömtől és szerelemtől.

Csak az emberek voltak oly nagyon boldogtalanok és szerelem nélkül valók.

Márk nem ismerte sem a nyár, sem a tavasz örömeit. Számára egyformán szürke volt minden nap. Csak titokban, akarata ellenére és tudatának legrejtettebb redőjében remegett meg valami, ha meglátta Jozsinát végigfutni az udvaron, ha a kút mellett derékban meghajlott, ha a vállaira ráomlottak nyugtalan hajfonatai és ha meghitt szemekkel rúmosolyodott.

Néha megállt és szóba elegyedett vele. Néha csak utána nézett,

ahogyan határozatlan vágyakozással tekintünk a távolba. Ilyenkor úgy tűnt fel neki, hogy a legszebb, ilyenkor örömtelen napjainak csodálatos délibábjához hasonlított, ilyenkor távoli, láthatatlan kakukmadár hangját vélte hallani.

Bálentkának mindig elég munkája volt és mégsem kerülhette el a figyelmét, hogy Márk, akár két-három szó után is, amit Jozsinával váltott, hallgatagon és elgondolkozva tért haza. Márk is csodálkozott saját magán. Azóta, hogy Jozsinát a rönkökön sírva találta, azóta, hogy csitította őt és barátságosan a lekére beszélt, majdnem egy félév telt el — Jozsina megnyugodott és kigyógyult fájdalmából, mely őt akkor annyira letörte, megújódott és ismét vidáman, lángolón, mint a mák vérvörös virága.

Bálentka egy ízben elnézte, hogy beszélget Márk Jozsinával az udvaron. Mikor aztán Márk visszatért a lakásba, így szólt hozzá:

— Mégis csak ügyes lány ez...

És Bálentka megint:

— Kár neki így... férjhez mehetne...

De Márk megint csak nem szólt semmit.

A tikkasztó nyári éjszakák egyikén, mikor a forró napok fülledtsége még éjjel sem oszlott el, történt, hogy Márk a gyűlösről hazajövet Jozsinát a régi rönkökön találta. Nem vette őt észre, szemét a csillogó ég gyémántpora vakította el, de Jozsina megszólította.

— Milyen büszke lette!... — mondta szemrehányóan.

— Nem vettelek észre.

Leült mellé és hallgatott.

— Miért hallgatsz? — kérdezte tőle kisvártatva és feléje fordulva akaratlan megcsiklandozta hajfonatával az arcát.

— Csak úgy. Nem akarózik beszélni, — felelte.

— Szomorú vagy... — mondta és gyengéden megfogta a kezét.

Nem védekezett, a tenyerében hagyta a kezét. Meleg remegés futott rajta keresztül, andalító szellőtől hullámszázba hozott tudata megvonaglott, édes szédülés fogta el a fejét és szívét. Kicsinynek és erőtlennek érezte magát, elvesztette uralmát maga felett és egyszerre — maga sem tudta, hogyan történt — elbódult fejét Jozsina karjára hajította. Jozsina magához ölelte, szoritotta és a hajában kezdett turkálni.

Nagy csillagok ragyogtak felettük, mint a krizantémok.

Kis idő múltán, mikor már egészen hatalmába kerítette e vad szédület és amikor Jozsina egyre szórakozottabban simogatta sűrű haját, mikor már érezte, hogy szorosan magához kell őt ölelni és maga mellé vonni, egyszerre összerázta magát, kiszabadította fejét Jozsina tenyeréből, felkelt és azt mondta:

— Jó éjszakát... Jozsina!

Elment, hátra sem nézve és Jozsina ülve maradt a rönkön, tanácsalanul, lesujtva.

Elment a nyár, ősz lopakodott a vidékre, melyet a száradó lomb aranyával és rezével kenyerezett le. A felszántott tarlók felett szelek kóboroltak, a széles répatáblákon a répalevelek szétterültek és megsötétedtek. A rövid nappalok melege a nap ferde sugarain az elnyugvó tájra ömlött. Szeptember vége tele permetezte az égboltot hulló csillagok sűrű esőjével.

— Valami olyan fájdalmat okoz nekem, — sóhajtott fel egyszer Bálentka véletlenül Márk előtt.

— És mi, anyám?

— Valami...

Nem árulta volna el neki az egész világért sem. És mégsem volt egy nap sem, hogy ne gondolt volna Márkra, az ő földhöz tiport életére, az ő megcsonkított és eltört növény szárhoz hasonló ifjúságára, amely már nem viríthat. Reá gondolt és gyakran Jozsinára is, arra gondolt, milyen jól esnék az ő anyai szívének, ha Márkot nősnek, boldognak láthatná... Ha munkája volna, ha este hazajönne, megmosdanék és átöltöznék, megvacsorálna, beszélgetne és olvasna, játszanék a gyermekeivel, ránevetne a feleségére, az összes holmira a tiszta szobában, minden ismert hangra, mellyel jelt ad magáról a békés háznépe. Mindez oly' kedves volna.

„Valami olyan fájdalmat okoz nekem“ — sóhajtotta és bizony inkább hallgatnia kellett volna. Enélkül is nehéz helyzete volt Márknak, megmagyarázhatatlan teher szakadt rá és ő ellenszegült és védekezett, igyekezett levetni magáról, de hiába. Nem rajta feküdt, — benne volt, áthatolt a fiatal test minden sejtjén, elsorvasztott minden gondolatot és lendületet.

— Nem tudom, mi történt mostanában velem, — vallotta meg egy alkalommal Trieszka Misonak. — Nem vagyok képes semmiről rendesen és nyugodtan gondolkozni és általában...

— Lehet, hogy szerelem...? — nézett rá Miso mosolyogva.

Mintha éles fényt gyújtottak volna fel előtte, amiben egyszerre minden világosnak, érthetőnek, magátólértődőnek tűnt fel. Valószínűleg szerelem volt ez — és éppen azért tiltakozott ellene Márk minden erejéből, legyintett a kezével és természetellenesen elnevette magát:

— Te bolond!

Többet erről Misóval nem beszélt. Saját magával viaskodott, a saját erejére támaszkodott, noha az egy kicsit csütörtököt mondott. De ha rövid időre csütörtököt is mondott, a végén mégis csak össze tudta szedni az erejét és nem maradt alul.

Ősz volt, reggel és este a mezőkön hideg köd ténfergett. És Márk is bolyongott, mint a köd, kitartóan és céltalanul, a majorból a városba és vissza, a mezőkön keresztül, amelyeken már minden régen elvirított és megérett. Most már hozzá hasonlítottak, bódító illat és csörgedező nedvek nélkül, olyanok voltak, mint ő, letaroltak és üresek, csak szabadon bomló gaz volt rajtuk. Az értelem kemény és keserű hangja benne is megnőtt, mint a gaz és tulharsogott mindent, ami a gyengeség és csüggedés pillanataiban megremegett benne.

Vasárnap este, a szokástól eltérően hamarabb térve haza, Jozsinával találkozott a Ligetben. A fák koronáit nézte és csak azért tette ezt, hogy mondhassa:

— Nemsokára lehull minden levél...

És közben nem is a sárguló falevéltre gondolt, Márkra gondolt és rá várt.

— Lehull, — mondta Márk is. — Már ismét ősz van... Mit csinálsz itt?

— Csak itt vagyok. Nézelődöm.

— Nézelődöl? — nevezetett a mondásán. — Hiszen már majdnem sötétség van!

Most elnevette magát ő is. Valóban mit láthatott a szürke ködös alkonyatban, amikor a fák összefolynak a sötétséggel és amikor az ösvény elvész a lábak alatt? Ha annyira akarod, megmondom neked, — gondolta, Márk szemébe nézett, csak egy pillanatra és aztán így szólt:

— Azt hittem, hogy látni foglak...

— Te reám vártál?

Jozsina hallgatott. Sötétség volt már, nem látta, hogy Jozsina elpirult s hogyan igazította meg reszkető kézzel a kötényét. Leültek a lócára egy vén tölgyfa alá, noha a nyugati szél, mely az ágak között fújt, telve volt hűvös nedvességgel.

— Nem fogsz megfázni?

— Nem. Veled jó együtt lenni, — és csöndesen elnevette magát.

Levetette kopott kabátját, közelebb ült mellé és betakarta vele magát és őt is. Egymáshoz szorultak, közös remegések futottak át rajtuk és belső forróság melegítette őket, amely kölcsönösen átfolyt egyikből a másikba és összefűzte őket.

— Jó velem együtt lenni..., — mondta, mintha álmodnék.

— Bizony, csak veled, — ismételte szavait és azután hozzá tette:

— De te nem törődöl velem. Azt hiszem, másra gondolsz...

Még szorosabban magához ölelte. Jozsina hátra hajtotta a fejét — a fiú érezte rövid, forró lehelletét, zakatoló vérének lüktetését. Karjára hajtotta fejét, erőtlenül, lágyan... és ő föléje hajolt és kinyílt ajkát csókkal zárta le. Szédülés kerítette hatalmába, csodálatos csillagokkal teli mélységekbe zuhant vele, nem volt semmi, amibe belekapaszkodhatott volna, csak az ő forró ajkai, amelyekből a mag édes keserűessége áradt.

Csak egy pillanatig tartott ez. Márkon egyszerre remegés futott végig, betakarta Jozsinát az egész köpennyel és felállt. Ha nappal történik, láthatta volna, hogy Jozsina felindult tekintetere a kétségbeesés fellege borul, mintha valami a kezeit összekulcsolta volna benne és segély után kiáltott volna.

— Félek, hogy megfázol, — ismételte reszkető hangon.

Ekkor Jozsina szintén felállt, a köpenyt a karjára tette és vontattotta, mintha testének darabjait tépte volna, mondta:

— Ne mondd, hogy engem féltesz. Te tőlem félsz és én nem tudom miért . . .

Mentek a sötétben egymás mellett, cél nélkül. Hosszan hallgattak. És aztán Márk megállt és olyan hangon, mely még mindig remegett, mint a törött ág, megszólalt:

— Tőled nem félek, Jozsina. Téged féltlek. Attól félek, hogy bajba jutsz . . .

— És vajjon a szerelem szerencsétlenség?

— Nem. Maga a szerelem nem az, de... Mit csinálnál azután? Hisz én... munkanélküli vagyok!

Jozsina hallgatott. Az első fájdalom elmúlt és ő úgy szívta magába Márk szavait, mint a távoli muzsikát, mint a szellőt, mint a nedvdús föld suttogását.

— Én munkanélküli vagyok! — ismételte Márk. — Járok-kelek és lélekzem, látok és hallok, mindenütt körülöttem élet van és szépség, de ez nem az én számomra, sem a te számodra van. A szerelem sem a mi számunkra van. Nézd fiatal és egészséges vagyok, te is fiatal vagy és egészséges... és mégsem szerethetlek úgy, ahogy más emberek szeretik egymást, családot alapítanak és gyermekeik vannak. Azt hiszed, nem látom őket? Azt hiszed, nem fáj a szívem ezért az egész életért. Százezer olyan egészséges ember van, mint mi vagyunk és mégis olyanok, mint a meddő virágok... elmegy felettünk az idő, elvirítunk és nem lesz senki, aki utánunk következne. Nem lesz mag, ami megérne.

Jozsina mellette lépdelt, úgy érezte, hogy szíve éles kelepchébe került, lábai csetlettek-botlottak és a mellére, mintha nehéz sziklatömb nehezedett volna.

— Mi lesz belőlünk, fiatalokból? — kérdezte inkább önmagától, — hová jut így a nemzet? Hallgasd meg a szónokokat, tekints bele az újságokba és könyvekbe... mindenütt verik a mellüket, kérkednek azzal, milyen gondot okoznak nekik a nemzet dolgai és minket nem akarnak látni, a nyomorról nem akarnak hallani, a nemzet fele részét és a fiatalok kétharmadát porba tiporják, nincs jogunk az életre, nincs jogunk a szerelemre, nincs jogunk semmire. Nem tőled félek, téged féltlek és nem akarom, hogy olyan szakadékba kerülj, mint én.

— Hiszen valahogy csak megváltozik minden, — kezdte őt vidítani, — megint lesz munka...

Sajnálta Márkot és hangja fájdalommal telt meg.

— Megint lesz munka! — szakadt ki Márkból. — Hisz én nemcsak mirőlünk beszélek, a munkanélküliekről. Nézd, mennyit keresnek a gyári és gazdasági munkások, mennyit fizetnek neked és másoknak... Hisz' tinektek van munkátok! Nézd csak a fiatal intelligenciát... 300 és 400 koronás állásokért verekszik, fiatal doktorokból és mérnökökből portások lesznek. Azt hiszed, hogy az ilyen foglalkozás, ilyen munka megnyitja előttük a világot. Azt hiszed, hogy nekik jobb, azt hiszed, hogy nektek több jogot adtak az életre, a boldogságra, szerelemre, azt hiszed, hogy ti... meg vagytok mentve? Nekem nincs munkám, nekünk nincs munkánk és nyomorgunk, de ezek akkor is nyomorognak, ha dolgoznak. Azt mondod, hogy ez valahogyan csak megváltozik... magától nem változik meg, nekünk kell ezt megváltoztatnunk, nekünk fiataloknak, amíg fiatalok vagyunk és amíg élni akarunk. Látod, nem félek tőled, — és Márk megfogta Jozsina kezét és erősen megszorította, — nem félek tőled, de oly fájdalmat okoz nekem, hogy elmúlt ismét egy tavasz, amely nem az enyém volt, ha látom hogy' mennek az évek és velem nem történik semmi... Élet? Boldogság? Szerelem? Semmi. Semmi. És ezért nekünk kell elősegítenünk a változást, számunkra csak élet-halálharc marad... és azután élhetünk, szerethetünk és boldogok lehetünk.

(Szlovákból fordította: Sándor László)

A MAGYARSÁGTUDOMÁNYI TÖREKVÉSEK BIRÁLATÁHOZ

Irta: GAÁL GÁBOR

Más jelenkori európai ellenforradalmakkal szemben az is jellemzi a magyart, hogy ideológiája csak politikai győzelme után kezd *alakulni*, és soha sem viszi annyira, mint pl. az olasz, mely Mussolinival és társaival már a háború folyamán hatalmas irodalommal rendelkezik, nem is említve a német ellenforradalmat, ahol — már a politikai győzelem előtt — Hitleren kívül olyan rendszerezők szerepelnek, mint *Moeller van den Bruck* és *Alfred Rosenberg*, a törmelék-ideológusok egész csapatával. A magyar ellenforradalom ideológiailag nem *készült* s amikor politikailag győzött, ideológiáját szedte-vedte a magyar katedra-reakció s az ellenforradalom olyan Mitläufer értelmiségei köréből, mint pl. *Szabó Dezső*, aki azonban épp' mert Mitläufere volt az ellenforradalomnak, nem is lehetett határozott ideológusa. Az ideológiai vezetés mások, egyetemi, egyházi és más regresszív csoportok kezébe került, akikkel szemben Szabó Dezső mindig ellenzékét képviselt. Megfelelt ez a helyzet a sajátos magyar viszonyoknak. Magyarországon az

uralkodó rétegeket nem olyan értelmű vereség érte, mint a németországit. A magyar háborús vereség kétértelmű: a vereség egyszerre mind felszabadulás, a függetlenség kivívása. A magyar uralkodó csoportok ezért váratlan gyorsasággal magukhoz tértek. Nem volt szükség oly nagy erőgyűjtésre, mint Németországban, hogy a vezetést magukhoz ragadják. Sőt a háborús vereség e rétegeket aktivizálta. Ezt az aktivizálódást elsősorban a keresztény-szocializmust és az antiliberalizmust közös nevezőre hozó „vallás-erkölcs” fűtötte. Ezért nevezik hosszú ideig ez időt „keresztény kurzusnak.” Az olasz és német ellenforradalom időnként Magyarországra érő ideológiai lecsapódásai is — minden belső rokonság ellenére — csak lassan érlelődnek. Tudatos fasiszta ideológiai kísérletek még imitative is csak szórványosak. Határozott törekvések ebbe az irányba csak a Gömbös-évekkel jelentkeznek. Ezek az évek ideológiailag is megpróbálják rendbeszedni a Bethlen-szakasz eklekticizmusát. Ez az az idő, amikor minden u. n. jobboldali értelmiségi csoportot, sőt a nemzetiségükre hangos baloldaliakat is a hivatalos uralmi rendszer összehangolni próbálja. S ha mind a mai napig nem is valósult meg az egységes, az adott rendszerrel összehangolt ideológia kiépítése, a törekvés sok mozgást idézett föl. Mind többen jelentkeztek ideológiai összefoglalók. Csillogó új stilszták és higgadt új magyar szociológusok, akik „magyar szemszögből”, „a nemzeti tájékozódás igényével” keresték napjaik „magyar értelmét” és alátámasztását. A nagyformátumú rendszerező azonban most sem jelentkezett. Az új „magyar értelemkeresésnek” ismét be kellett érni a régi *Szekfű Gyűlé*-vel s a friss *Németh László*-val, akik pedig azon kívül, hogy meg gondolásaikban semmiben sem haladták meg Szabó Dezsőt, még abban is közösek Szabóval, hogy teljesen nem egyeztethetők össze az uralmi rendszerrel. Az egyik (Szekfű) legitimizmusa, a másik irodalmi eklekticizmusa következében. De nem is rendszeresebbek Szabónál. A lényeges különbség csak az, hogy ami Szabó Dezsőben láva és indulat, az Szekfűnél hisztórikus higgadság és katolikus kegyesség, Németh Lászlónál viszont korfrissebb eszmék aktualizálása egy tárcairói hevület csillogó prizmáján keresztül.

Mi az oka a nagyobb formátumu ideológus hiányának, illetve aki jelentkezett, miért nem egyeztethető össze azzal az uralmi rendszerrel, amely oly szorgosan keresi igazolóját? Mi az oka, hogy se Szabó, se Németh, de még Szekfű sem azonosítható teljesen a mai hivatalos Magyarországgal? Miért haladja meg mindegyik?

Következik ez abból, hogy még jobboldali magyar ideológia sem képzelhető el a magyar parasztkérdés gyökeres megoldásának felvetése nélkül, már pedig amint ezt a kérdést felveti következetesen valamiféle lényeges ellenkezésbe kerül a nagybirtokra épült hivatalos Magyarországgal. Ezért hatnak ezek a jobboldali ideológiai kísérletek még a szokványos fasiszta álradiikalizmusnál is radikálisabbnak. Ezért jelentkeznek bennük annyi oktobrista elem s bukannak fel — akaratlanul is — a legutóbbi forradalmak törmelékeszméi. Érthető is. A rendszerező kénytelenül az *egészt* s annak *tengely* kérdését nézi. S ez az *egész* és ez a *tengely* a hivatalos Magyarország által megoldani nem is szándékolt föld- illetve paraszt-kérdés. Az ideológus szükségszerűen túl megy a hivatalos határokon. (Jó példa erre az olyan törmelék-ideológus esete, mint a *Matolcsy Mátyásé*.) Ezért azután az az ideológiai kísérletező, amelyik nem akar az uralmi rendszerrel ellentétbe kerülni elakad (mint Szekfű), passzivitásba vonul (mint Németh) vagy pedig a határozott ideológia kiépítése helyett valamiféle más képződménybe mérül, mely a

követelődő ideológia helyett semlegesít, „ismereteket“ keres, a „tájékozódást“ szolgálja s a feladott ideológiai törekvések pótlóaként mint tudomány jelenik meg *Hungarológia* illetve *Magyarságtudomány* címén, már csak azzal a céllal, hogy a magyarságra vonatkozó különböző ismeretköröket összehangolja, a tudományos kutatókat a „nemzeti tájékozódás“ munkájába állítsa s az új tannal „a magyar közönség öntudatát és magatartását“ átítassa.. Mint kiderül ez a képződmény sajátosan keveri a szaktudományi és ideológiai célkitűzéseket. Szaktudomány addig, amíg a „magyar élet összes értékmegnyilvánulásainak a nyilvántartását“ vállalja, de ideológia amikor az előbbieket alapján „a magyar népnevelés anyagának kiépítésére“ tart igényt. Ideológia igényét különben az is igazolja, hogy a „magyarság“ nem, mint abszolút egész, hanem csak, mint „parasztság“ érdekli s már ebben a tekintetben is nem az egyetem szaktudományait egészíti ki, hanem közvetlenül a politika s a mai magyar uralmi közélet céljait szolgálja a legfontosabb, legmegoldatlanabb s ezért legaktuálisabb magyar kérdés, a parasztkérdés ügyében.

A parasztkérdés a múlt század harmincas évei óta szakadatlanul foglalkoztatja a magyar értelmiségeket. Ez a kérdés vitte forradalomba 48-ban a legjobbakat. Ezt a kérdést verték le 49-ben, altatták el 67-ben. Ez a kérdés követelte megoldását a legutolsó forradalmakban. A megoldás bizony lassu lovakon jár Magyarországon... 1918-19 óta azonban a paripái nyugtalanabbak. Mert ime: 1918-19 emlékéet tűzzel-vassal pusztítják Magyarországon, a kérdéssel azonban, amit ezek az évek megoldani törekedtek, a tűz és a vas e nemes barátai is, ha csonkán, ha sütn, de kénytelenek foglalkozni. A három millió magyar koldus ép' a magyar értelmiségiek részéről számontartott ténye, ha elmosva és elfátyolozva is, de ott áll a magyarságtudomány háttérében. A kérdés megoldatlansága felmered. Lehetetlen nem a népről beszélni, nem a néppel törődni, ha elvontan, speciális tudományba is fullasztják, elveszve a fasiszta fogalmak gőzébe. Mert bizony e magyarságtudományi törekvés jellege fasiszta. A faj és táj (Rasse, Boden) gondolatok határozzák meg. A magyarságtudomány egész állományában a *faj*- és a *táj*-elv alapvetésén épül. S ha fontos is a hely ismerete, amelyen élünk, a nép ismerete, melyhez tartozunk, a viszonyok ismerete, melyek fojtogatnak s Európa ama zónájának ismerete, amelybe beékelődtünk, vajjon megismerhető-e mindez egy olyan tudomány segítségével, melynek ez a két elv a meghatározó alapja? Hogy mennyire nem ismerhetők meg, azt azok a dolgozatok igazolják, amelyek a magyarságtudományi kutatások köréből máris rendelkezésre állnak. Pl. az a mostanában megjelent, nyomdailag szépen kiállított, nagyterjedelmű munka, mely *Székely Népballadák* címén épp annak az *Ortutay Gyulának* a műve, aki a *Magyarságtudomány* című folyóirat szerkesztője. A magyarságtudományi törekvések kérdésében alig akadhat hivatalosabb publikáció. Nézzük meg mi-kép realizálja a hivatalos képviselő a magyarságtudományi törekvést a székely balladák valóban magyar tárgykörén keresztül. Mi derül ki a balladákból és mi derül ki a balladákkal foglalkozó magyarságtudományból.

Ha csak *megközelítően* utalunk a balladák tárgyi tartalmára, ha csak érintjük a balladákat a magyarságtudományi törekvések átvilágítása céljából, már akkor kiderül hogy a balladák tárgya,* konfliktusa

* Pl. Kőművesek elindulnak munkát keresni. Felfogadják őket. Am a munka nem megy. Hogy a munka menjen az egyik kőműves feleségét kell feláldozni. Feláldozzák. — Budai Iona — szintén pénzért — feláldozza a gyer-

társadalmi. A balladák tartalmát kitevő mese valami társadalmi össze-
 ütközés kibontása. Egyéni konfliktus nagyon kevés. A balladai halál, a
 balladai bánat, a balladai világ feketeségének oka társadalmi. Ez ad-
 ja a balladák sajátos érzelmi, hangulati színét, átszöve a *természeti* em-
 bert annyira jellemző mágiával. A mágia szerepe azonban már nem köz-
 ponti. A mágiának csak a konfliktusok megoldásánál van *esetleg* szerepe.
 Világítani a tárgy világít s ez a tárgy szociális, sőt olyan, ami még
 ma is mindennapos a jórészt prekapitalisztikus összefüggések közt élő
 magyar parasztság körében. A magyarságtudományi kutató érdeklődése
 indokolt. A XV., XVI., XVII., XVIII. és XIX. századbeli balladák kulcsai
 mai záratokat nyitogatnak. Az ember vár felszabadításra bennük. A balla-
 dák emberét a feudális-nemesi-prekapitalisztikus szerkezet nyomja. A
 konfliktusokat a feudális-nemesi-prekapitalisztikus létfeltételek okoz-
 zák. A balladákba jelentkező valóság rossz. A *természetes emberi tudat*
 szakadatlan összeütközésben áll egy természetellenesen szervezett világ-
 gal, amibe a balladák hősei nem tudnak beilleszkedni. Ebben az értelemben
 valamennyi ballada-hős „sorsa” — tragikus. Valamennyi a balladák
 valóságát meghaladó eszményt képvisel, ezt az eszményt azonban csak
 ösztönösen érzi. Az az eszmény ez, amit a nagy francia forradalom ideo-
 lógusai fogalmazznak meg, amikor látják és érzik a feudális-nemesi kö-
 töttiségek közt élő ember véres konfliktusokra vezető megoldatlanságait.
 Persze a balladák megoldásai nem abba az irányba mutatnak, amerre a
 francia forradalom ideológusai. A balladák hősei nem látják a megoldá-
 sok igazi útját. Ők a természeti ember régi megoldásaival operálnak
 vagy pedig a konfliktusokat egyénileg oldják meg. A konfliktusok valódi
 oka ismeretlen is előttük. A feudális-nemesi szerkezet általános nyomá-
 sát csak érzik, helyzetük értelme nem tudatos s ezért a hősök — téve-
 sen — egymás ellen, nem pedig közösen a szerkezet ellen támadnak. A
 „sors” nagy drámája így nem az ember és a társadalma között oldódik
 meg, hanem az azonos sorsúak pusztítják egymást. A balladák u. n.
 „tragikus” világának ez a valódi értelme. A feudális-nemesi szerkezet
 osztályellentétei, a feudális-nemesi szerkezet létfeltételei mind kifejezést
 nyernek a balladákban. E létfeltételek következtében a balladákban élő
 ember életérzése nyugtalan, nem találja a helyét, kívánalmakkal teli,

mekeit. — A legény világgá megy. Odahaza nincs értéke, nem tud megélni,
 kivándorol. — A legényt megölték a háborúban. Oda haza sirva várják. — A
 legény fogságban van: „Császár tömlőcében — két gerezd szőlőért”. — Egy
 másik legény ugyancsak raboskodik. Az anyjának három kővára van, kivál-
 tását kérő fiát azonban nem váltja ki a fogságból. „Mert fiu helyébe fiat ad
 az Isten. — De kőváram helyett nem ad mást az Isten.” — A bolygó katoná-
 nak „az ország rabjának” a kesergése. — A nem neki való (osztálykülönb-
 ségek miatt nem neki való!) leány elrablása miatt rabságba vetik a legényt.
 — A nem neki való (osztálykülönbségek miatt nem neki való!) legény miatt
 elvitt legény után eleped a párja. — A szerető hivebben, önfeláldozóbban
 relemért halálra epeztik a leányt. — A házasságtörő asszonyt elégeti a férj.
 Szegény ember ne vegyen el gazdag lányt feleségül. — A gazdag anya megöli
 a jobbágy lányt, nehogy a fia feleségül vegye. — Hogy a gazdag leány hozzá
 ne mehessen a jobbágy fiúhoz, a fiut becsukják. — A hosszú-hosszú háborúba
 elvitt legény után eleped a párja. — A szerető hivebben önfeláldozóbban
 szeret, mint a testvér. — A nagygazdához férjhez ment szegény leány lenézi
 a szegény embert. — Teherbeesett lány fejét véteti az anyja. — Fejér László
 huga odaadja magát a hajduk kapitányának, hogy megmentse lótolvaj báty-
 ját az akasztófától; Fejér Lászlót azonban a hajduk kapitánya mégis felakasz-
 tatja. — A legény agyonüti a leányt, aki másé lett. — A leányt halálra
 táncoltatja a kikoszarot kérő. — Stb., stb.

megoldás-sóvár, szorongó, teli sötét érzéssel, kinlódással. A vallás enyhülete kevés. A megoldatlan, egyensúlyát nem találó embri kedély vad kalandokban, ősemberi megoldásokban keresi megállapodását. Az emberi viszonylatok visszataszítók. A család életéből hiányzik a bensőség. Az anyák gonoszak. Az apák krudélisak. A család bázisa nem a szeretet, hanem a pénz.

A balladák leleplezik a feudális-nemesi világ belső ürességét. Ez a prekapitalista világ is csupa véres összeütközés, rablás. Az idill minden fénye hiányzik. Azok a virágének nyomok, amik a balladákban meg lehetős sűrűn, akár törmelékesen, akár egészben visszatérnek, a tehetetlen zúzottság lirizmusai. A kreaturális, társadalmi életszerkezete ellenmondásai következtében kinlódó ember szenvedése helyenként szívbemarkoló. A balladák tényleg tragédiák, s tényleg dalban elbeszélve, az erősebb hangsúly azonban azon áll, hogy egyszerűen, könnyedén, természetesen, *dalban* mondják el azt, ami ebben a prekapitalisztikus világban is a legtermészetesebb: a tragikus élethelyzetet. Kik mondják el?

Még az irodalomtudományi pozitívizmus bebizonyította, hogy a balladák egykori műköltésbeli termékek, amik szétszivarogtak a „népbe“, ott fennmaradtak, mondogatták, továbbadták őket s e továbbadás folyamán nyerték „közösségi“ jellegüket, stílusukat. Nagyon fontos azonban, hogy ez a leszivárgás szociológiai értelemben *kiknél állt meg*, — s erre a pozitívizmus nem válaszolt. A pozitívizmus nem mondta meg, hogy kik voltak azok, akik a műköltésbeli termék leszivárgását *felfogták*, lerögzítették s e rögzítés révén „népi“-vé tették.

A balladákból két ilyen felfogó, rögzítő réteg állapítható meg. Egy felső és egy alsó. Vannak balladák, amelyek jelenlegi „népi“ szövegezése olyan fokon történt, amely a feudális-nemesi életszerkezetet elfogadta, sőt annak exponense. Ez a réteg a felfogott anyagot elsősorban, mint szépséget rögzíti le és öltözteti tovább a maga életvilága, tudata és szokásai szerint. Ez a réteg annyiban felső, hogy deákosan művelt s ezért „népi“-nek a szó igazi értelmében csak fenntartással nevezhető. Ezek a fajta balladák kidolgozottak, ismétlésekkel és műköltői fordulatokkal teli. Mind pompákra hajlamos, bőbeszédű, mesélő. — A másik réteg mélyebben fekszik s ez a réteg a feudális-nemesi, prekapitalista szerkezettel szemben kritikus, mindig csak a konfliktust ábrázolja, s ebben is csak a lényegest: az összeütközést, a kiáltó eset megrázó lefolyását. Ez a rövidebb, „balladásabb“ réteg minden mellékes cícomát elhagy, nem ismeri a műköltés fogásait, azokat nem is érti. Ez a réteg a szélesebb, a paraszti. Mindkét rétegnek azonban vonása (legalább is a gyűjtők által összehordott anyagban), hogy egyik sem tiszta szegényparaszti. Nem is lehet. A történeti székelység társadalmi tagozódása nem olyan értelemben ismeri a szegényparaszt kategóriáját, mint a mai szociológia. Osztálykülönbség azonban a két réteg között van. Ez az osztálykülönbség a balladákban kifejezést nyerő osztálytartalom különböző erősségében nyilvánul. A leszivárgást felfogó felső réteg a tárgy átköltőiesítésével a tárgyat eredeti osztályértelmétől eltéríti. Hogy úgy mondjuk: a feudális-nemesi valóságot leplezi. A másik viszont ép' ezt mutatja meg. De lássunk egy példát.

A *Kőműves Kelemen* két változata is szerepel a kötetben. — Az egyikben Kőműves Kelemen felesége négylovas hintón, kocsissal, (a kisebbik kocsissal) keresi fel az úrát, s a ballada kerüli a mesteremberek gazdasági-társadalmi kötöttségeinek kiemelését, sőt a hősnőt megteszi előkelőségnek. A *másik változatban* nincs szó hintóról, nincs szó kocsiról, nincs szó Kőműves Kelemenné társadalmi rangjának emeléséről. El-

lenben szó van pl. ilyesmiről: „Emenyünk, emenyünk, hogyha dolgot kapnánk!“ Ebben a hősök gyalog járnak és munkát keresnek s amikor az asszony megérkezik férje látogatására: „Ejöttem, ejöttem látogatásodra.“ — a férfi a következőket válaszolja: „Ejötté, ejötté fejed vesztésére.“ — Mire az asszony: „De azt én jól tudom, hogy tik úgy esztek, — *Hogy embert megöltök, avval pénzt kerestek.*“

A Kómúves Kelemen két változata pontosan utal arra, hogy a ballada testének kifermálásában két különböző osztály felfogása érvényesül. Míg az első világosan utal a tehetős, hintós, kocsisos (több kocsisos) céh-mesterre s a pénz vonatkozásait bagatellizálja, addig a másik ép ezeket a vonásokat helyezi rövid, éles fogalmazásával előtérbe, minek következtében a rövidebb fogalmazásban szembeszökő kiemelést nyer a pénz szerepe, míg a hosszabban ez elkendőződik s helyette liraiság, Kómúves Kelemenné uras, ünnepélyes magaviseelkedése kerül. Nagyon fontos ezeknek a vonatkozásoknak a kiemelése. Ezeket a vonásokat az eddigi kutatás még csak nem is érintette. Érthető. Az eddigi kutatás a „nép“ balladáiról beszélt s hogy e balladákban „népi“ elégedetlenség is manifesztálódott volna, arról szó sincs, mint ahogy arról sem, hogy ezt a „nép“-et kik teszik. Hogy ez a „nép“ osztályokra tagozódik, s ezeknek az osztályoknak a tudata jelentkezik a balladákban, s hogy a balladák alsó fokú rétegén a szöveg nyílt fogalmazása a feudális-nemesi-prekapitalista valóságot átvilágító tudatnak s hogy ez átvilágítás elkendőzött nyomai a felső fokon is jelentkeznek, miután a tárgy maga, melyből kiépülnek a feudális-nemesi-prekapitalista életszerkezet ellenmondásainak az egyénben kiszülő feloldatlansága s így végeredményben a balladák szociális ellenmondások leszögezése, amelyekből a változtatásra irányuló tendencia ki tudja, hol maradt el, — valószínűleg a *fölfelé* szivárgó hanyományban — arról a kutatás soha sem beszélt. A kutatás eddig csak olyasmiket állapított meg, hogy ezek a balladák „a néplelek alapjában azonos tulajdonságaira“ mutatnak rá (*Solymossy Sándor*) s „méltó társasai“ a világhíres angol, skót és skandináv balladáknak s ezekkel „közös gyökérre“ nyúlnak vissza. Hogy azonban ez az „azonos tulajdonság“ és „közös gyökér“ közelebről micsoda, arról hallgat. Arra még csak nem is céloz, hogy a „gyökér“ a valóságban keresendő, hanem valami olyasmit sejtet, mintha a balladák „ősi-képe“ volna az eredet magyarázata, nem pedig az a történeti-társadalmi-gazdasági szféra, amiből a ballada konfliktusok megszülettek s azért ugyanolyan természetesek az angol-skót környezetben, mint Skandináviában, a Balkánon vagy a Székelyföldön. Különben az egész kutatás a meglevő balladák vizsgálata helyett arra a kérdésre vetette magát, hogy mi a balladák *szövegének* az eredete, meg hogy mikép történt a balladák „formai kiérése“ (*Solymossy Sándor*). A ballada-kutatás e formális rejtélyeket feszegető irányulása természetszerűen terelte el a figyelmet a balladák valóság értelmének tisztázása felől. Kétségbevonhatatlan: az irodalomtudományi pozitivizmus sok jelentős kérdést tisztázott. Megállapított körülbelül minden *kéreg*-vonatkozást. Megállapította, hogy a ballada, mint *műfaj* a régi énekmondók verses históriáira vezethető vissza, ami azután a közép s az ehhez közelálló rendűek körében esiszolódott, míg megkapta azt a testét, párolgását, amivel ma rendelkezik. Hogy ez a felülről való *leszüremlés* micsoda tárgyi-tartalmi-felfogásbeli elváltozásokat okoz az eredeti verses histórián s hogy a közösségi vonatkozások következtében a tartalmak és e tartalmak költői beöltöztetése (stilizálása) milyen módosításokat tett az átvett anyagon, — ezt a kérdést a kutatás még csak fel sem vetette. A kutatás pontosan ott állt meg, ahol a balladák társas, közös-

ségbeli vonatkozása, „néppel“ való összetartása s ez összetartásban való eleven élete, mozgása kezdődik. A balladák életének az a szakasza, mely a balladák „nép“ közé való beállításától végleges „nép“ kinccsé való válásáig tart, a pozitívizmust sem érdekelte. Ezért azután ez a kutatás számos kérdést fel se vetett, számosra meg válaszolni nem tudott. Nem tudta pl. elfogadhatóan megmagyarázni, hogy miért vannak „tipikus ballada-területek“, hogy miért jelentkeznek csak bizonyos környezetben pl. nálunk a székelyeknél. A rengeteg fajta-dicséreten kívül a válasza csak az, hogy azért datálódna a székelyek köréből, mert a világforgalom országutjaitól távoli Székelyföld „nem volt zsákmányul dobva“ a folyton újabb, egymást rohanva követő eseményeknek és híreknek: itt benyomások híján a régi él tovább.“ (Solymossy Sándor). De, hogy az új miért foghatott talajt, — erre nem felel. Márpedig a kérdés ezen a ponton kérdés. Hogy a székelység sajátos valóság szerkezetét s e szerkezet életkövetkezéseit vette volna vizsgálat alá, erre nem gondolt. A nemzeti magyar irodalomkutató, amint látható az általa magyar népközösségi formának nevezett balladák életének épp a valóban magyar szakaszát nem is vizsgálta.

Nem követ más utat a magyarságtudományi kutató sem. Erre a kutatásra pl. mingyárt az a jellemző, hogy azt fájjalja, hogy a balladák gyűjtése idején „a gyűjtők és feldolgozók mondatai mögül leküzdhetetlen aggodalom és kétségbeesés hallik: a magyarság eddig rejtkezérei fedezik föl, s máris a pusztulás, a halódás jegyeit kell látniok. Milyen uton érkezünk el eddig a fájdalmas hangig?“ — kérdi, úgy látszik a magyarságtudományhoz kötelező bűnnek eredéssel *Ortutay* s közel fél-száz oldalt kitevő tanulmányában nem az a sors fáj neki, amit a balladák bizonylata szerint a parasztság jórészt még ma is visel, hanem a gyűjtők bánata, amiért nem akadnak elég anyagra. S ezért a kutatók „vállalkozásának tragikumáról“ ír s nem a magyarságéről, amelynek sorsát — oly' meghatóan — a balladák példázzák. Az „döbrenti meg“, hogy a kutatók munkája „megoldhatatlan feladat“ s nem az, hogy a székely balladák tipikus prekapitalista konfliktusaikkal közvetlen ma is meglévő konfliktusokra utalnak. Az a sajátosságos fojtási, súlyosztási mozzanat észlelhető itt, mely oly' jellemző a magyarságtudományi kutatóra, amikor vállalt célkitűzése valóságos előterébe ér. A cél előtt visszavonul. Kitér a megismerés elől. A megismerés egész sora kényelmetlen előtte. A balladákban élő ember sorsa egy pillanatra sem aggasztja. Sorsuk értelmét még a felismerés küszöbéig sem engedi. Helyette inkább minden tárgyi alapot nélkülöző bánatos elméletet szerkeszt a népköltés elhalásáról s számára ez (a hamis elmélet) a fájdalmas, nem pedig a balladák konfliktusaiból kicsapó tiltakozás a józan ésszel ellenkező, természetellenes társadalmi-gazdasági életszerkezettel szemben, ami szinte teljes egészében még mindig fennáll. Így fullad a magyarságtudomány a tipikus uralkodó osztálybeli szaktudomány önmagateremtette problémáiba, amikor a megismerés kényelmetlen s füstöl, amikor a szaktudomány vasaltságait meghaladó lehetőség kínálkozik. Természetesen nem vonjuk kétségbe, hogy *Ortutay* meglehetősen erőfeszítéseket tesz a székely, illetve magyar „népi“ kultúra alkatának, szerkezetének megismerése céljából, ám ez az erőfeszítése felettébb hiábavaló, amikor — semmiben sem haladva meg a pozitívista kutatást — a balladák által vetített tartalom csak annyiban érdekli, amennyiben az valamiféle motivummá zsugorodik s e motivum vándorlását követheti nyomon a világban. Megállapítja ő is, hogy a székely balladaköltés szoros összefüggésben van a magyarországi, sőt az európai balladaköltéssel, de hogy miért, erre azon-

kivül, hogy „népi kulturánk miként egy kultura forma sem — nem élhetett autochton merevségben: bele kellett kapcsolódnia és bele is kapcsolódott az európai kulturának pontos vérkeringésébe“, — nem válaszol ő sem. Hogy ezt az egybekapcsolódást a létfeltételek rokonsága tette lehetővé, s hogy motívum-átvétel csak ott történhet, ahol a motívumot magába szívja s egyben neveli a motívum megéléséhez szükséges feltétel sor, ez így fel se merül. Ő csak azt mondja, hogy ez az átvétel „azokra a megegyező elemi gondolkodásformákra megy vissza, melyek minden primitív és parasztkulturában közösek.“ Hogy azonban a gondolkodásban még a gondolkodás „elemi“ fokozatán is csak az jelentkezhet, ami materiálisan előbb megvan a valóságban, — erre nem gondol. Számára az „elemi gondolkodásformák“ rejtélye elsődlegesebb, mint a lét. Nála az „élő európai kultura egységének“ dokumentuma az „elemi gondolkodásformák“, nem pedig az európai lét meglehetősen azonos feltételei. Ezért nála is a motívum-*vándorlás* a lényeges. „A kereszteshadjáratok hosszú vonulásai, a jeruzsálemi szent sírhoz zarándoklók ájtatos tömege, a renaissance novellairódalom anyaga... a könyvnyomtatás, a népi ponyva terjedései“ — a fontosak, nem pedig az az érzékenység, ami az idegenből került motívumra az azonos feltételek ingere következtében reagál és tovább dolgozik a valóság, a hatások, a kölcsönhatások s az ezeket továbbformáló valóság- és hatás-hatások bonyolult szövevényes, de most már valójában magyar játékában. Hogy a magyarságtudománynak pontosan a balladák életének ezen a szakaszán kellene megragadni a kérdést, erre a magyarságtudomány, mely oly' hangos a nevére és a célkitűzésére, még csak nem is gondol. Sőt Ortutay a balladákkal kapcsolatban a legkevesebbet épp a balladák magyarságra utaló vonásaival törődik. Tanulmányának főrészét a balladákra vonatkozó *általános* (nemzetközi) ismeretek teszik s azon a pár oldalon, ahol a balladák magyar sajátosságairól beszél, ott a mondanivalója elvont, és nem konkrét, *általános*, nem pedig *sajátos*. A felfogó, rögzítő, módosító, hagyományozó, az átvett anyag dinamikus életét kirajzoló elemek kutatásának még a nyoma is hiányzik, még a sejtése sincs, még érzéke sincs rá.

Általában jellemző erre a kutatási módorra s végeredményben az egész magyarságtudomány beállítódására, hogy bár rengeteg dolog érdeklí s rengeteg kérdést vet föl, sohasem a valódi miértet kérdezi. Hogy a balladákban, miért az a közösségi stílus szerepel, ami épp kialakult s, hogy miért azok a konvenciók és formulák fordulnak elő benne, amik épp előfordulnak, ezt nem is kérdezi. Közösségi stílus, konvenció, formula — mind egy-egy szentlélek körüli vonatkozás, ami *van*, létezésének értelme azonban kiderítetlen.

Természetesen felveti ő is a kérdést, hogy a magyarságnak miért épp a székely része rendelkezik a balladákkal. S válasza ismét jellemző. „A hegyek közé szorult maroknyi székelység — mondja — a hagyományoknak jó és hű őre volt.“ A balladákat „a kemény határór szellemiség“ őrizte meg. Mire mehetünk ezzel a válasszal? Mi ebben a válaszban az elfogadtató, bizonyító erő? Csak az osztály elfogultság legendás hite a székelyekről. Már pedig ez nem tudományos érv. A helyes válasz ismét csak a balladák életének a magyarságtudomány által elsikkasztott szakaszából elmezhető ki, nem pedig a *hagyomány*-fogalom mithizálásából. Mert mindaddig semmiféle (politikai és babonás sugalmakkal telt) hagyomány-apparátus sem működhet, amíg nincs *mit* hagyományozni, s ha működik is, ezzel csak a balladák *megőrzésére* utal, nem pedig azok lerögzítésére és ujratereztetésére. Már pedig a balladákat lerögzítették és ujratereztették, sőt átírták ama bizonyos közösségi je-

gyekkel s a magyarságtudományi kutatónak ép' erre a folyamatra kellene rávilágítani, hisz a balladákat illetőleg ez az ujrateremtés a magyarság munka része azokban. Am erre csak a balladák tartalmi világának a kutatása deríthet fényt. Tartalmakat viszont csak tartalmak magyarázhatnak s még a motivumokká zsugorodó eszmékre sem az a véglegesen jellemző, hogy azokat keresztshadak, papok, deákok, települők stb. *viszik*, hanem hogy az eszmék a valóság összefüggéseit tükrözik, miután a hozzájuk tartozó valóság nélkül nem jelenhetnek meg. Persze korántsem vonjuk kétségbe a motivumok, eszmék szállíthatóságát, de kétségbe vonjuk motivumok, eszmék tartós életlehetőségét a nekik egyedül életet adó valóság nélkül. Ez az egész magyarságtudományi kutatás különben ezen a ponton lepleződik le. Kiderül, hogy a magyarságtudomány magyarságvalóság nélküli úszó, utazó ötletek, elgondolások tudománya. Ujabb szaktudományi mechanizmus, amiből hiányzik az élet, hiányzik a „nép“, mert jóllehet a balladákat bizonyos értelemben a „nép“-nek tulajdonítja s egész magyarságtudományi törekvése állítólag a magyar parasztság, a „nép“ érdekében történik mégis a „nép“ részvételéről ezekben a balladákban semmiféle lényeges értelemben nem nyilatkozik. A „nép“-ről nem tudunk meg semmit, legfeljebb „elemi gondolkodás formák“-szerű misztifikációkat. A magyarságtudományi kutató u. i. még mindig ott tart, hogy ha a „népről“ beszél, akkor „elemi“, „primitív“ és hasonló jelzőket használ, ami ismét csak azt árulja el, hogy a valóban „népi“ sajátosságokat nem a maguk természetes összefüggésrendszerében látja, hanem a maga muzeumi könyvtárszobájának értelmiségi betű-távlátában. Így azután a magyarságtudomány a népet illető fél-, ál- és hamis-ismereteivel — ha a gyanútlan előtt kelti is a néppel foglalkozó tudomány látszatát, — a legkevésbé sem haladja meg, se szaktudományi, se ideológiai értelemben a magyar középrétegek eddigi kísérleteit a „nép“ megismeretése tárgyában. A székely népballadák valódi ismeretét csak az a kutatás nyújthatja, mely a balladákat valódi létfeltételeiken keresztül értelmezi. Az ilyen kutatás egyszersmind szolgál majd azokkal a magyarságra vonatkozó következtetésekkel is — anélkül, hogy ezeket kívülről vinné be, — amik miatt a magyarságtudomány utnak indult, amiknek azonban még a felvetésére is képtelen, amikor megkerüli és benyeli a balladák (pedig csak) emberi felszabadulást követelő világát.

VERS A MAI ITÁLIÁBÓL

Irta: MÁRIA BÉLA

DAL VILÁGOS REGGEL

Reggel, mikor felébredtem, hirtelen minden könnyű lett: gondok, nyomorúságok úgy hámlottak le rólam, mint únt rongyok az új ruhába öltöző testről.

Kiléptem az uccára: egy szőke cselédlány megállított és kérdezte: a piac merre van? — En jobbfelé mutattam s ő álmodozó szemekkel szóltan balfelé indult.

Aztán kinyitottam az ujságot; a szokott frázisok leperegtek rólam s nem várt világosság vett hatalmába: feltétlen bizonyossággal éreztem: a zsarnok uralma megdőlt.

KULTURKRÓNKA

HANGOSFILM-SZINESFLIM: ÉS AZUTAN?

Moholy Nagy László alább következő írása annak a filmről írott tanulmányorozatának a záró fejezete, amely legközelebb a brünni „Telehor“ kiadásában jelenik meg.

Az utolsó eredmények A feladatoknak és eszméknek egész sora nyert közben realizálást, amelyeket régebbi filmtanulmányaimban érintettem. A legfontosabb ezek közül talán a szintetikusnak nevezett hangosfilm. (Humphries, Pfenninger s az orosz Avramov, Janovski, Vojnov, Solpo.) Hasonlóképpen megvalósítottak egy némely hangtrükk ötletet is a Harold Lloyd és Walt Disney-féle amerikai filmek, amelyek a komikus hatás fokozása érdekében gyorsítottan mondott szöveget vagy visszafelé forgatott hangfolyamatokat alkalmaztak.

Az infrarot sugarak alkalmazása a teljes sötétségben való fényképezésnek nagy előrehaladását jelenti; Angliában és Németországban panoráma-kamarákat és új lencserendszereket dolgoznak ki, amelyek lehetővé teszik a körben való fényképezést. Az új perspektivákkal való fényképezést a tudományos kutatók is alkalmazzák főleg mint új segítőeszközt az építészet elméleti megalapozásához.

A színesfilm munkában a magyar Gáspár a másoló folyamat egyszerűsítésével új lehetőségeket tárt föl. Az amerikai „technikolor“ pompás, folyamatosan felvett színes filmeket produkál s azok az új kísérletek a plasztikus film terén, amiket Lumière végez, igazolják, hogy ebben az irányban is örvendetes perspektívák kínálkoznak.

Ezek mellett a technikai problémák mellett ideje most azokat a részletkérdéseket érinteni, amelyek a néma-, hangos- és színesfilm egymásközi viszonyából adódnak.

Jön megint a némafilm? A hangosfilm igazolta a némafilm híveinek keserű jóslatait. Tény, hogy rendkívüli szellemi távolság tátong a kettő között s sajnos be kell vallani, hogy a színvonal — talán a hangosfilm komercIALIZÁLÓDÁSA és DRÁGULÁSA következtében — még folytonosan esik. Wertoff első tapogatózó kísérletei („Enthusiasmus“) még ma sem haladták túl, ellenkezőleg a mai filmgyártás ezt a filmet még mértékül sem választotta.

Nagyon sokan ebből arra következtetnek, hogy vissza kell térnünk a némafilm-montázs elveire.

Ez a felismerés tulajdonképpen mindenki előtt nyilvánvaló, a gyakorlatba azonban nem kerül át belőle semmi; a hangosfilm után u. i. már nem lehet visszatérni a némafilmhez.

A hangosfilm utjai sajátosak A hangosfilm sajátos törvényeit a fülnek a szemhez viszonyított restsége szabja meg s érdekes, hogy ebből a fiziológiai tényből olyan pozitív irányvonalak vezethetők le, melyek a hangosfilmnek a némafilmmel egyenrangú, sőt azon messze túl mutató fejlődését teszik lehetővé.

A némafilm-montázs elve — alapjában véve — a legkisebb darabok összefogása. Ezzel szemben a hangosfilmnek nagyobb felvételi egy-

ségeket kell montiroznia. Ha tehát valamely némafilm jelenet kb. tíz felvételi egységből áll, akkor a hangosfilm ugyanehhez a jelenetnek csak 2—3 felvételt tud használni.

Ez a legtöbb hangosfilm végtelen optikai unalmának az oka. Pedig a lassúság követelményéből nem kellene, hogy optikai unalom keletkezzék.

A darú-kamera Akadt már eddig is pár rendező, aki ösztönösen a jobb utat járta. Ezek a rendezők az előbb említett két-három felvételt egy sétáló, csusszanó kamarával eszközölték. Az elv szemléltetése céljából képzeljünk el egy emelő-darúra szerelt felvevőkészüléket. Ez mindenféle irányba tud mozogni: a) egyenesen, b) köralakban és c) köralakú siklásban, felfelé, vagy lefelétartó mozgással kombinálva. Azt jelenti ez, hogy a darú-kamera minden jelenetnek folyamatos felvételét teszi lehetővé a (totálfelvételtől a közelfölvételig), minek következtében a merev felvételi álláspont megszűnik, vagyis a szóbanforgó jelenetet a lencse váltakozó magasságban köröskörül fotografálhatja.

A probléma kedvéért felhozunk még pár példát, amelyeknek lényege az optikai unalom megszüntetése annak ellenére, hogy a hangosfilm-montázs-darabjainak bizonyos hosszúságot kell elérniök.

A felvevőkészülék mozgása helyett mozoghat például a szín (forgószinpad, futószalag). Itt ismét a kombinációk egész sora adódik, ha a mozgó tárgyat mozgó kamerával fotografáljuk. Ugyanaz a gyorsaság is az egyik mozgásnak a másik mozgással ellentétbe kerülő ugyanazon mozgás iránya vagy lassabbodása végtelen változatot nyújt. (A szakember rögtön tudja, mit jelentenek továbbá a repülő-, hinta- és csolnak fölvételek). Egész csomó optikai segédeszközt lehet ugyanerre a célra szintén fölhasználni.

A „gummi-lencse“ Főleg a fontos és kevésbé fontos tárgyak éles és homályos beállítására gondolok, amelyek valamely jelenet keretében változtathatók. Ez bizonyos közeledést jelentene a fiziológiai optikához, amennyiben valamely tárgy rögzítésekor elmosódottan egész környezetét látjuk. Már ma kijelenthetjük, hogy a jövőben egész sor optikai rendszerrel rendelkezünk — szakkörökben már a gummilencséről beszélnek —, amelyek, a sétáló, csusszanó felvevőkészülék mozgásának megfelelően a felvétel folyamán automatikus távolsági, illetve éles beállításokat engednek meg a totális felvételtől egész a nagy részletfelvételig.

Színesfilm és a terjedelmesebb montázs A hangosfilm terjedelmesebb, lassúbb montázsa szerintem fiziológiai okokból egészségesebb, a szemet sokkal kevésbé erőlteti, mint a némafilm gépfegyvermontázsa. Nem akarom ezzel azt állítani, hogy ezt a „gépfegyvermontázst“ a jövőben nem szabad alkalmazni, de ez nem lesz már elv, csak eszköz a többi eszköz között.

Fokozott mértékben érvényesek ugyanezek a követelések a színesfilmenél. Ha a némafilm-montázs viszonyát a hangosfilm-montázshoz a kettő aránylik a tizhez viszonyával fejezzük ki, úgy itt egy a tizhez viszonyáról kell beszélnünk. Ez azt jelenti, hogy a színesfilm még lassúbb ritmussal dolgozik, mint a hangosfilm. Ezen túl a gyors mozgás a hosszú felvételi részek folyamán ritkábban alkalmazható, mivel ez a fekete-fehér hatással szemben fokozott nyugtalanságot és erősebb vibrálást idéz elő.

A vizuális tengely A szín, mint a jövő filmalakítás új eleme, számos meg-
lepetéssel szolgál annál is inkább, mert a szintértékek
kinetikai energiáját eddig koncentráltan ritkán éltük meg. Míg a fe-
kete-fehér film a dinamikus montázs mellett csak a mozgásértékekre s
a montázspontok fekete-fehér hasonulására volt tekintettel, addig a
filmvágó és a rendező felelőssége a színesmontázs esetén sokkal na-
gyobb lesz. Eltekintve attól, hogy minden jelenet színét illetőleg már
előre élesebb meghatározást nyer, a jövő színesfilmje vizuális tengellyel
fog rendelkezni, amely a tartalom tudatos pszichofizikai alátámasztását
célozza, vagyis azt pl., hogy bizonyos részek pirosban, sárgában, kék-
ben vagy rózsaszínben stb. jelennek meg.

Hogy ebben a vonatkozásban hitek maradunk-e az impresszionista
festészetben már meglevő alapelvhez vagy azt a legrövidebb időn belül
szétrobbantjuk, azt a most meginduló gyakorlat fogja eldönteni.

Egyet ezzel a vizuális tengellyel mindenesetre sohasem szabad
összetéveszteni: a régi képek muzeumi tónusát. A veszély, hogy — di-
rekt vagy kerülő utakon — valamennyi szint egy bizonyos tónusba
mártanak, mintha minden szint egy bizonyos színes fátyol takarna*
kétségtelenül fennáll.

Ezt a vizuális tengelyt különben azokon a legjobban fotografált
fekete-fehér filmekben, amiket ismerek (*Az Orleansi szűz* és a *Vámpír*)
már keresztül vitték, minden valószínűség szerint optikai eszköz segít-
ségével, egy sötét szűrő üveg következetes alkalmazásával. *Cavalcanti*
Kis Lilly című filmjében vizuális tengelyként egy durva vászonszöve-
déket alkalmazott.

Nagy szerepe lesz a színesfilmben az átblendolásnak. Anélkül,
hogy az átblendolás technikai részére itt bővebben kitérnénk (festett
képeimben állandóan használtam) megállapíthatjuk, hogy egyik jele-
netnek a másikba való csuszató átvitele átblendolás révén a szem
bántalma nélkül könnyen lehetséges: bizonyos színek legyöngítésével
minden kívánt és meghatározott szín lehetséges.

Absztrakt színesfilm és hófilm Egy bizonyos: a szín pszichofizikai hatása
— tematikus-tartalmi bázis nélkül is —
annyira elementáris természetű, hogy a jövő színes filmje számára már
ma az új festői törekvések értelmében való tiszta szín fokozott alkal-
mazását — tehát absztrakt alkalmazását is — jövendölhetjük.

Általában óvakodjunk attól, hogy a színes filmben maradék nél-
kül naturalista másolást keressünk. Ez sohasem sikerülhet, még a leg-
jobb technikai eljárások mellett sem, mert a közbeiktatott médiumok:
szűrők, színes emulziók stb. — általában a technika — a színeket a
maguk sajátos módján elváltoztatják. A színes fényképezéshez való he-
lyes beállítódás ugyanugy, mint a fekete-fehér fényképezés problémája
csak az lehet, amely eljárásában a természet egyre erősebb ala-
kító akarattal áthatott *fordítását* látja.

(London)

Moholy Nagy László

* A festészetben iskolázott ember előtt világos, hogy miről van szó. A
vizuális tengely egytónus követelése természetesen nem filterezett felvéte-
leket jelent, minek következtében a kép ugynevezett „szírt benyomást” kelt.
A vizuális tengely csak azt jelenti, hogy a film bizonyos színben uralkodó szí-
mességre törekszik, miközben természetes, hogy a főszín mellett más színek is
alkalmazhatók.

A MAI OLASZ KÉPZŐMŰVÉSZET PARISBAN.* Hiába keresné az ember az idei párisi szezonban, melyben oly nagy szerepet játszik az olasz művészet, Róma mai aktualitását. A történeti kiállítás nagygyűit, az elkábitóan nagyszámban felhalmozott remekműveket nem kapcsolja össze semmi a XX. század problémáival. A Petit-Palais-i kiállítás minőségbőségével szemben a Jeu de Paume-ban rendezett modern olasz kiállításról a XX. század teljes hiánya az első összbemutatónk. Igaz, *Modigliani* számos műve látható e kiállításon; ám az egyetlen egy falat borító tényleg jelentős képek nem kárpótolhatnak három egész terem tátongó ürességéért s a Modiglianival szemben kétszón, de jogosan felébredt lelkesedés nem szabad, hogy elfeledtesse, hogy mily' szűkek érzékeny kifejezés-festészetének határai. Ha vonalvezetésének merev komorságát el is fogadjuk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a Modigliani által megindított mozgalom épp Olaszországban tudott a legkevésbé gyökeret verni. Amikor Északeurópa elmerült az érzés rajongó extázisában, Olaszországnak jutott az a szerep, hogy a valószínű világ aktív erőt vonulassa fel a művészetben. Viszont: mi lett abból az élcsapatból, amely a háború előtti korszak döntő éveiben a futurizmus jelszavával a művészeti forradalom élén menetelt?

A legzavarosabb esetet intézzük el legelőbb. Jobb lenne, ha *Carra* réten legelő lova és falusi tájképei mellett nem látnók alkotásának abból a korábbi idejéből származó dokumentumait, amikor a jelenségek világát bátran megrázta és az olcsó összhang helyébe a jelenségek kihangsúlyozott összefüggéstelenségét állította. Ezzel a nyilvános önmegtagadással, ezzel a teljes visszavonulással szemben *Chirico* és *Severini* legalább arra hivatkozhatnak, hogy bizonyos fokig töretlen vonalon haladtak, ha utjuk közben a régi támadó felkeléstől a lehiggadtságig és az esztéticizmusig is vezetett. Mindketten, mint nemzedékük annyi más festője (pl. *Tozzi* vagy *Camigli*) ma alapjában véve a római múltban élnek s mint nyílt vagy titkos fasiszták követik az uralkodó rendszer nemzeti jelszavait. *Chirico* ősei hősi tetteit festi meg, *Severini* vásznairól pedig az antik szépség és életöröm mosolyog ránk, — mintha feltámadt volna Pompei...

Ahogy megszeliült a felfogásuk, úgy csendesedett le formanyelvük is. *Chirico* régebbi képein a dimenziók fellázadtak egymás ellen, valószínűleg szétrobbantva a kép kereteit, de mostani festményein a figurák megint összetalálkoznak és behelyezkednek a keretekbe. *Severini* „nyugtalan táncosnője“ helyébe az erkölcsös római matróna lépett. A leginkább akkor tudjuk értékelni, hogy az összhang mily' magas fokát érték el ezek a festők, ha *Severini* csendélet-mozaikjaitól visszatérünk *Boccioni*-hoz, akitől először kapták a bátorságot a jelenségvilág szilánkokra való felbontásához. De míg *Boccioni*-nál a korábbi mozgalom forradalmi szellemével találkozunk, addig *Severini* képein a felületek poentilizmusban kiélt optikai nyugtalansága a sarkaiból kivetett világ ellen irányul. Ezen az alapon keletkezett az a turbulens kubizmus, mely az axiálisabb, inkább konstruktív francia kubizmussal szemben teljesen decentralizált volt s zürzavarosságában tele volt azzal a robbanóanyaggal, mellyel a polgári művészetet valóban aláaknázták. Harci kiáltása a megmerevedettség, a közepesség, a pedanteria ellen irányult. Merész volt, rombolt a rombolás kedvéért. A futurizmus akkor a merészséget, a lázadást és a minden áron való mozgást hirdette. Általános támadást vezetett minden ellen, kezdve a valláson egész az ecsetvonásig és a festőanyagig. Ám a kaput túl szélesre tárták. A mozgalom nem tudott magának se medret ásni, se határozott utat törni. A régi szellem egyedüli

* A Korunknak küldött német kéziratból.

maradványai és dokumentumai e kiállításon *Prampolini* képei, szemben *Boccioni* festményeivel. Viszont *Prampolini* is csak annyiban utóregzése a háborúelőtti futurista irányzatnak, hogy témáinak kialakítása, formáinak kiválasztása és összekapcsolása még mindig a festő szubjektív elbírálása alá tartozik. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy képei annál meggyőzőbben hatnak, minél távolabb esnek valamely konkrét tárgytól, s ezáltal tulajdonképpen a háború előtti nemzedék ama művészeti metafizikájához tartoznak, amely az aktuális események és döntések előtt a tulvilág titokzatosságához menekült. Azok a kozmikus igények, melyeket ezek a képek már címükkel is támasztanak („Az atomok családja”; „A sztratoszféra mágiája”; „A légi elemek szimultáneiítése”): ahelyett hogy növelnék, csak csökkentik az elvont látomás erejét. Nagyon is átlátszó ez: a valóságtól való elfordulás csak kifejezése a valóság igenlésének, amely mint „mindennapi automatizmus”, mint az „istenek metamorfózisa” (akik — őh szimbólum! — hangszóróvá változnak) vagy mint fasiszta jeivény nyilvánul meg.

A futurizmus *Marinetti* kiáltványai óta nyíltan a fasiszmushoz csatlakozott. Már eredeti programjának is (támadó külpolitika; gyarmati terjeszkedés; antiklerikalizmus; antiszocializmus; a sport előtérbehelyezése; a testi erő istenítése, stb.) csak az idők szellemének megfelelő nyáncirozásra volt szüksége ahhoz, hogy a mai Olaszország „kulturprogram”-jának megfeleljen! De *Marinetti* nem mondott le a nemzetközi futurizmusban eddig viselt vezető szerepéről sem. Igaz ugyan, hogy az utóbbi évek folyamán, miközben a „futurizmus szakácskönyvével” s a „főfikalapdivat törvénykönyvével” foglalatzkodott, meglehetősen eltávolodott Európa központi kérdéseitől, de ma már megint az idő szellemének szolgálatába állítja erőit. A futurizmus felajánlkozása szives fogadtatásra talál. Az olasz rendszer már rég szükségét érezte valamely művészi testőrségnek, amely világgá kiáltta a fasiszmus művelődésbeli küldetését s amikor már a formális-esztétikai alkotás egysége nem lehetséges, s a régi művészeti program követelményeit állandóan elejtették, a különben is sokfelé húzó tábor új jelszavakkal próbálták egybe-forrasztani. Ebből a célból új művészeti kategóriákat és formákat találtak fel, s hogy az új területek meghódítását tényekkel is igazolják, különleg olyan műveket kapcsolnak össze, melyeknek különben semmi közük egymáshoz. Így teremtették meg az „Aero” művészet fogalmát, amely szerintük a „világfestészet új áráját vezeti be”. Ez a repülőgép mágikus világát idéző jelszó magában foglalja a realizmusnak azt a mértékét, amire a fasiszta időszerűség programjának szüksége van s ugyanakkor kiválóan alkalmas arra, hogy a figyelmet a valóságról a politikailag veszélytelen területekre irányítsa. Ezt a nevet adják aztán mindennek, ami a mai Olaszországban, iránytól és értéktől eltekintve papíron, vagy vásznon, fában vagy kőben, alakot ölt. Az európai késő-polgári művészet korának utolsóelőtti és utolsó maradványai találkoznak ebben a hivatalos művészeti iskolában. Olyan primitív tárgyfestészeti termékeket melyeket sehol és semmikor sem vettek művészet számba, egyszerre „szintétikus és dokumentáris verizmus”-nak keresztelnek el. Az egyszerű, művészileg teljesen érdektelen, madártávlati felvételeket (mivel a repülés szempontját tükrözik) kozmikus felfedezésként ünneplik. (A prospektus kiemeli, hogy *Benedetta* azurkék és tompazöld színei a magasság valóságát garantálják, s ebben tényleg lehet valami, mert az embert tényleg el-el fogja a szédülés, amikor ezek előtt a képek előtt áll.) A gyorstalpalás e sivár példáival szemben a különböző expresszionista reminiscenciák valóságos művészi „alkotás” ingerével hatnak, ha nem is tudjuk, hogy miért érdekeljen bennünket 15 évvel *Feininger* után a táj

spektrál-prizmatikus felbontása újból, mint „Aeropeinture transfigurative“. Bizonyos képhatásokat különben is csak ott érnek el, ahol a tiszta elvonás példái a régi futurizmus hagyományait idézik, s erre megint az jut eszünkbe, hogy miért kellene a tudatos „Aero“ festészet termékeit Diulgherhoff kozmikus vagy matematikai alapformákkal kísérletező festményeinél többre tartanunk; nem is említve, hogy azok a bodros szőrű kutyák, melyek porcelánfigurái már a Galeries Laffayette kirakataiban is komikusnak tünnének, ugyancsak az „Aero“ keramika remekeiként szerepelnek a kiállításon.

A fasizmus ez égi körei mellett földi megnyilvánulásai is szóhoz jutnak egy új művészeti ág termékeiben: a falművészetben, mely a „hazafiasan dinamikus optimizmus“ vadászterülete. Prampolini egy prospektusa fedi fel a fasizmus „kozmosz-szintetikus“ gondolatát: zászlók, lapátok, ágyúcsövek, oldalgyegek tömegébe beágyazott hívó tömeget ábrázol ez a tervezet. Vékonyan és alapozás nélkül mered a „fasiszta civilizáció“ a repülőgépekkel becsillagozott ég felé s ha a fasiszta ifjusági otthon felett a „könyv és karabély“ kettős jelképéből a karabély ugyancsak kézzelfogható és masszív, úgy a könyv üveges víziója minden anyagiságtól mentes. Ott, ahol konkrét feladatok megoldásáról van szó (fasiszta helyiségek diszitése) legalább a formábaöntés csirái tapasztalhatók. De a Fillia-, Oriani-, Rosso-kollektívák jól megfogott relief-plasztikai mégis csak esztétikátlan diszitmények, mert festett részeik sokkal élelőbb fejezik ki művészileg is reakciós tartalmukat, mint a csupán szimbólumokra szorító szobrászati részek. Ha eszünkbe jut, hogy az U. R. S. S.-ben mennyire szívvel-lélekkel oldják meg a művészek az ilyen feladatokat, úgy kiderül, hogy mennyire meggyőződés nélkül festették vagy faragták az olasz művészek ezeket a figurákat és képeket, melyek a „fasiszta atlétát“ vagy „Mussolini diadalát“ akarják kifejezni. Ugy tartalmilag, mint formailag egyöntetűbb Prampolini „hit, engedelmeskedés és harc“ jelszavával felvonuló *Ifju csapata*.

Mi sem természetesebb, hogy a futurizmus megtagadta eredeti antiklerikális felfogását s új vallásos kifejezési formákat keres. A futurizmus joggal hivatkozik arra, hogy a vallásos képzeletvilág ábrázolására egyedül csak ő alkalmas, hisz' a pokol természetfeletti megfestésére s az isteni jelenségek kifejezésére az „Aero“-festészet igazán megbecsülhetetlen eszközökkel rendelkezik. Az, amit a kiállítás ezen a területen felmutat bizony elég nyomoruságos. Az új vallásos festészetet egyedül *Fillia* képviseli, akinek egyhangú, dogmatikus tárgyú képein vérszegény szentek, sovány, sématisz szimbólumok s a kozmosztól körülvevő földgolyó látható. S mindezek a nagyigényű témák nem tudják a felfoghatatlan misztérium hangulatát kelteni, kongó, papírszagú konstrukciók. Mig *Fillia* profán képein a „minden áron való eredetiség“ hajszolása legalább a szenzáció erejével hat (s ez a szürrealista dekadencia szférájába tartozik), addig vallásos vásznain egyedül az irodalmi szándék dominál. Itt nyilvánul meg e minden eszmei alapot nélkülöző mondvacsínált művészet teljes üressége.

S nem elég, hogy ennek a „művészetnek“ a diktatura apparátusával otthon, Itáliában elismerést próbálnak szerezni, hanem még a külföldet is abban a kétes szerencsében részesítik, hogy termékeiben gyönyörködhesen.

(Páris)

Herta Wescher

A VAS ÉS A VÉR NÉMET TÖRVÉNYEI. A nemzeti-szocialista párt nürnbergi kongresszusának határozatai s a kongresszus csökevényévé sorvasztott német parlament által megszavazott törvények a középkor szellemét támasztják fel. De a történelmi hasonlatokkal nem szabad

könnyelműen dobálózni. Az, aki napjaink történetét tanulmányozza, szükséges, hogy a józan ésszel láthatóan ellentétben álló események okát keresse. A nürnbergi törvényeket valóban nem lehet azzal elintézni, hogy „őrületről“, „középkori barbárságról“ beszélünk, hanem föl kell vetnünk a kérdést: milyen a hitleri Németország helyzete és mit jelent a dühnek, a durvaságnak és az embergyűlöletnek ez az újabb kirobbanása. Emlékeztet, hogy az egész nemzetközi sajtó már hónapok óta jelentős fordulatokat vár Németországban. Jelezte, hogy a német fasizmus vezető köreiből éles harcok dúlnak, amiket az ország belső helyzetének rosszabbodása vált ki. Két és fél év alatt Németország belső adóssága tíz milliárd márkára emelkedett. A fegyverkezések folytatásához szükséges összegeket a takarékpénztáraktól, a biztosítótársaságoktól s a földhitelbankoktól vették el, vagyis maradéktalanul felhasználták a kispolgárság megtakarításait és az árvák vagyonát. Bármilyen ügyes pénzügyi varázsló Schacht, mégsem tudja feltartóztatni annak a napnak a bekövetkezését, amelyen Németországnak adósságai konszolidálására a nemzetközi pénzpiachoz kell fordulni kölcsönért.

Schacht híres königsbergi beszéde ennek a helyzetnek a beismerése volt. A Reichsbank elnöke s a német pénztőke leghivatottabb képviselője azt igyekezett bebizonyítani a világ színe előtt, hogy Németország rendezni akarja belpolitikai viszonyait. Kijelentette, hogy ellenfele a pogromhősöknek és dilettánsoknak, kiknek kéretlen beavatkozásai a legnagyobb károkat okozták a német gazdaságnak. Csakhogy Schacht szavait Hitler és Streicher tettei követik. Göbbels megcenzurazza a minisztertársa beszédét. Berlin rendőrségének élére gróf Helldorfot állítják, akit még a legmérsékeltőbb külföldi sajtó is kalandornak nevez. Streicher, Hitler nürnbergi helyettese Berlinben előadást tart, holott alig pár héttel azelőtt — ha átmenetileg is — betiltották lapját, a hírhedt Stürmert egyidőben a — Jüdische Rundschauval.

A nürnbergi kongresszuson tartott beszédében Hitler kénytelen volt beismerni a katasztrófális nyersanyagihiányt, a lakosság élelmiszerekkel való ellátásának nehézségeit, az árak emelkedését s a közel 30 százalékkal csökkent bérek emelésének lehetetlenségét. Mivel nem volt hajlandó a Schacht által kijelölt utra térni és valamelyes belső pacifikálást végrehajtani, Hitler kénytelen volt más biztonsági szelepeket kinyitni. Nem ok nélkül tartja Hitler az emberi gondolkodás egyik legmagasabb képviselőjének Nilov-ot, a Cion Bölcei c. pamflet szerzőjét s az oroszországi pogromok „teoretikusát“. A nemzeti-szocialista párt valóban az orosz pogromszervezőktől vett leckét a politikai stratégiából. Ime, Hitler nürnbergi beszédének egy részlete: „Sajnos, úgy látszik, hogy a világ nemzetközi nyugtalansága a németországi zsidóságban is azt a véleményvt keltette, hogy a zsidó érdekeknek a német nemzeti érdekekkel való szembeállításának ideje a Birodalomban is eljött. Számtalan helyről érkeznek hozzánk heves panaszok e nép tagjainak provokáló viselkedése miatt. E ténykedések, feltűnő gyakorisága s a feljelentések tartalmának megegyezése arra enged következtetni, hogy tervszerű tevékenységgel állunk szemben, amely egészen egy berlini moziban előadott ártatlan, de a zsidó körök számára kellemetlen film elleni nyílt tüntetésig merészkedett. Ha elkerülni kívánjuk azt, hogy a felháborodott lakosság önhatalmúlag s így ellenőrizhetetlenül védekezzen, úgy kénytelenek vagyunk törvényes uton rendezni a kérdést. A birodalmi kormányt az a gondolat vezérli ebben, hogy az egyszeri és általános megoldás talán megadhatja az alapot ahhoz, hogy a német nép tűrhető viszonyba kerüljön a zsidó néppel. Ha azonban ez a remény nem valósulna meg és a belső s nemzetközi zsidó uszítás tovább folyik, úgy újabb vizsgálatnak vetjük alá a

kérdést. S akkor majd a nemzeti szocialista pártot bizzuk meg törvényes úton, a kérdés végleges rendezésével." A Reichstag azután egyhangúlag fogadta el a Göring által benyújtott törvénytervezeteket, melyek közül az egyik az állampolgár s az alattvaló közti megkülönböztetést vezeti be s így az első törvény, amely az angol és a francia forradalom óta világszerte természetes polgári jogegyenlőséget megszünteti. A második nürnbergi törvénynek a „német vér és a német becsület“ megvédése a célja: „Áthatva attól a felismeréstől, — írja a törvény — hogy a német vér tisztasága a német nép fennmaradásának előfeltétele s a német nemzet jövőjét biztosítani akaró törhetetlen szándéktól vezérelve a Birodalmi gyűlés a következő törvényt fogadta el és hirdeti ki egyhangúlag: 1. Zsidók s német vagy rokonvérű állampolgárok között tilos a házasságkötés. E tilalom ellenére kötött házasságok még akkor is érvénytelenek, ha a törvény kijátszása céljából külföldön kötöttek. Az ilyen házasságok megsemmisítését csak az államügyész indítványozhatja. 2. Házasságon kívüli nemi érintkezés zsidók és német vagy rokonvérű állampolgárok között tilos. 3. Zsidók nem foglalkoztathatnak 45 évnél fiatalabb német vagy rokonvérű női háztartási alkalmazottakat. 4. Zsidók nem tűzvetik ki a birodalmi és a nemzeti zászlót s nem viselhetik a nemzeti színeket. De joguk van a zsidó színek viselésére. E jog gyakorlása állami védelem alatt áll. 5. Az 1. § elleni kihágás fegyházzal büntetendő. A 2. § ellen vétő férfi fegyházzal vagy fogházzal büntetendő. A 3. és 4. § megszegése egy évi fogházzal vagy pénzbüntetéssel sújtandó. A törvény kihirdetése napján lép életbe, kivéve a 3. §-t, mely csak 1936 január 1-től alkalmazandó."

A nürnbergi törvények kihatása sokkal mélyebb, semmint az az első pillanatban tűnik. A mindenáron optimista zsidó körök eleinte még abban reménykedtek, hogy a végrehajtási utasítás késni fog, s így bizonyos türelmi időben lesz részük. De Frick belügyminiszter október 12-én tartott saarbrückeni beszédében kijelentette, hogy hamarosan rá kerül a sor a végrehajtási utasítások közzétételeire s a zsidók gazdasági ténykedését korlátozó törvényjavaslatok is előkészítés alatt állnak. A *Jüdische Rundschau* október 15-i száma szomorúan állapítja meg, hogy a belügyminiszter kijelentései ellentmondanak a korábbi hivatalos állásfoglalásnak, mely szerint az árja-paragrafusokat a szabad gazdasági életre nem alkalmazzák.

A hosszú német Walpurgis-éj legjellegzetesebb termékei közé tartoznak azok a törvényhozási újdonságok, melyek alapját a nürnbergi törvények vetették meg. Dr. Freisler igazságügyi államtitkár okt. 10-én előadást tartott „A vér és a föld védelme a jelenlegi és a jövő német büntetőjogban“ — címmel, melyben beszámolt a kormány büntetőjogi törvénytervezeteiről. Dr. Freisler szerint a faj hathatósabb megvédésére egész sor új paragrafus készül, melyek a *fajárulást*, a *természetes szaporodási akarat aláadását*, a *gondolati fajárulást* s a *fajveszélyeztetést* fogják büntetni. Különösen súlyos megtorlás vár azokra, kik a fajárulást faji hovatartozásuk eltitkolása által követik el. „A nemzeti-szocializmus számára természetes, hogy nemcsak az egyes tiltó intézkedések tényleges megszegését kell megtorolni, hanem a nép lelki viselkedését és határozottságát is biztosítani kell“ — mondotta dr. Freisler. — „Ezek az indítványok nem újak, de annak idején kénytelenek voltunk eltekinteni alkalmazásuktól, mivel a vegyesházasság magánjogilag lehetséges volt. Most, a nürnbergi törvények után ezek az intézkedések is helyet foglalhatnak a készülőkben levő büntető-törvénykönyvben.“

A HITLERIZMUS VALTOZATAI PALESZTINABAN. 1. A hitlerizmus ma már nem csak egy országban fennálló különleges kormányzási rendszer, hanem a világhasizmus egyik kivitelj formája. Ami viszont méreteit illeti, szintén nem egy ország keretei közé szorított mozgalom, hanem világnézet, melynek a föld minden részén vannak, ha számban nem is nagy, de annál hangosabb hivei. Ennek a világ különböző pontjain jelentkező hitlerizmusnak azok a mindenütt található *németkolóniák* képezik az alapját, amik még a császári Németország idejében létesültek. Ezek a szerteszórt kis csoportok, amelyek sovinszta beállítottóságuk következtében mindig teljes szellemi függőségben éltek az anyaállammal, ma a nemzetközi hitlerizmus alaptámaszai. A hitlerizmus nemzetközi méreteire (valamint módszereire) mélyebb betekintést enged az a szeptember elején Eilenburgban megtartott konferencia, amelyre a német propagandaminisztérium egybehívta a világ négy sarkáról a mai német rendszer hiveit, hogy a hitlerizmusért folyó propagandát egységesítsék és megerősítsék. E konferencián 1100 különböző hely kiküldöttje vett részt.

2. Vilmos császár imperialista törekvései nyomán Palesztinában is öt német kolónia keletkezett. A palesztinai hitlerpropaganda alapját ezek a kolóniák alkotják. Ez a propaganda a különböző körökben különbözőképpen dolgozik. Az angol katonák közt mint egyszerű antiszemitizmus jelenik meg (ha civil ruhába öltöznek, horogkeresztet tűznek a gomblyukba, ittas állapotban zsidóznak) egész másként hat viszont az arabok, nevezetesen az arab ifjuság körében.

A cionizmus mind hangosabbá váló propagandája a Jordán mind-két partjára kiterjedő Zsidó Birodalom fölállításáért, amire reális alapot az arabok számlájára történő zsidó területi és hatalmi terjeszkedés ad, létkérdéssé teszik a „zsidókérdést“ az arab tömegek előtt. Az arab nacionalista-reformista vezető körök, (Nasasibi-csoport, Husszeini-csoport stb.), akik többé-kevésbé kiegyeztek az angol politikával s akik emellett a földellátás révén hasznot is húztak a zsidó településből, mindjobban kezdik érezni annak a kelepcének szűkülését, amibe a zsidó terjeszkedés következtében kerültek. Egyrészt az állandó tömegnyomás, mely állandóan kényszeríti őket, amennyiben a tömeg fölötti vezetőpozíciójukat meg akarják tartani, hogy megmozdulásainak élére álljanak (pl. az 1933 októberi események) másrészt az Imperium elleni komoly harctól való félelem a legkülönfélébb megoldások felé hajtják őket. (Pl. a családi csoportok átalakítása pártokká stb.) Így fordultak megoldási kísérletként az angol Imperium Közel-Keleti riválisának, az olaszoknak gyarmati propagandája felé. A Mussolini által rendezett diák vendégtetések, a Bari-i rádió arab előadásai, a genfi arab iroda (Jacsib Arschan, Ahszan el Dzsabri) s nem kevésbé Mussolini propagandája mind termékeny visszhangra találtak. Ez a propaganda azonban általános angolelles tendenciájától eltekintve még sem határozott program a különleges palesztinai helyzetben. Így történt azután, hogy Hitler könyvének, a *Mein Kampf*-nak arab kiadása, mint valami messiási utmutatás és munkaprogram jelent meg az arab ifjuság szemében, akik az állandó fenyegetések és ökölrázások helyett végre már egyszer tetteket szeretnének látni. A történelem dialektikus ellenmondásainak egyik igen érdekes példája manifesztálódik ebben. Nevezetesen: az az ifju arab megmozdulás (*A Nemzeti Önvédelem Pártja*), mely fasisztának vallja magát s Mussolini szervezési formájával a Hitler-féle Mein Kampf eszmekörében mozog, szembehelyezi magát az angol imperializmus elnyomásával, a zsidó gyarmatosító politikával s az arab vezetők kétszínűségével s egy olyan programot hirdet, mely a nemzeti-gyarmati felszabadító harc összes ismérveit tartalmazza.

Amennyiben e mozgalmat sikerül a nemzetközi-antiimperialista erőknek alátámasztani és helyes mederben tartani, úgy egyik tényezője lehet az arab nemzeti és gyarmati fölszabadító harcnak.

3. Természetesen, mikor a palesztinai zsidó kolonizáción belül beszélünk hitlerizmusról, akkor csak a különleges fasiszta-cionista célok kiviteli módszerét értjük alatta. Viszont mikor ezt a meghatározást használjuk, valójában anachronizmust követünk el, mert azok a módszerek és eszközök, amelyek a Hitler-féle fasizmus révén váltak oly' hirhedté, a cionista gyakorlatnak már akkor mindennapos eszközei voltak, amikor még a „hitlerizmus“ forgalma nem is létezett.

Minden fasizmus elsődleges ideológiai fegyvere a fajgyűlölet. A hitlerista fasizmus specifikuma, hogy ez a fajgyűlölet a területén belül keresi alanyát. (Németországban a zsidók, Lengyelországban az ukránok stb.) Előnye ennek pl. az olasz gyarmati törekvésekkel szemben, hogy a tömegnek olyan azonnal kézbeeső és kevés rizikóval járó koncot dob oda, amely legalább oly' alkalmas a tömegelégedetlenség legyűrésére, mint az előbbi. Ezt látjuk Palesztinában is, — csak még súlyosabb formában. Mert amíg a fasizmus hitlerista változata, ha még oly' hamis következtetéseket levonva is, de a saját országhatárain belül lefolyt évezredes történelmi multra támaszkodik, addig a fasizmus cionista változata az ország őslakóit nevezi jövevényeknek s az országot, ahol 10 évvel ezelőtt 10, ma pedig 25 százalékos kisebbséget alkot, Zsidó Országnak hívja. Ami viszont az eszközöket illeti, úgy a hasonlóság szintén nyilvánvaló. A hitleristák Németországban a szóbeli propagandán kívül fizikai terrorral igyekeznek a zsidók gazdasági létét tönkre tenni. (E módszer változatait nagyon jól ismeri az olvasó a napilapok hirádausaiból.) A cionista „munkahódítás“ (kibuc ávoda) semmiben sem különbözik ettől. A városokban 60—70 munkanélküliből álló fizetett csoportok járják az épülőfélben levő házakat s az arab munkásokat minden rendelkezésükre álló eszközzel távozásra kényszerítik. A narancsültetvények kapui előtt is ott ünek az ilyen csoportok, nehogy egy arab munkás is átléphesse az ültetvény kapuját.

Ne tévesszen meg senkit sem az, hogy a cionizmuson belül jobb, közép, bal, balabb és még balabb pártok és csoportok foglalnak helyet. A fasiszta kameleon mindig olyan színű jelszavakat ölt magára, amelyenek a legjobban megfelelnek a környező tömeg természetének. Köztudomású dolog, hogy a hitlerizmus egyáltalán nem szégyelte magára öltetni pl. az ipari munkásság hosszú évtizedes hagyományainak formáit (pl. május elseje megünneplése), hogy ezáltal méginkább ferde utra terelje a munkásság öntudatosodását. Am a fasiszta lényeg mindig kibujik e takarók alól. Ugyanezt a képet mutatja a II. Internacionáléhoz tartozó Zsidóországi Munkás Párt (Mifleget poalé Erec Jiszráél) május elsejei kiáltványa, ahol többek közt a következő jelszavakat találjuk:

„A Zsidóországbeli Munkás Párt fölhívja minden tagját és támogatóját az országban és a diaszporában... a telepítési mű erejének az öregbítésére, a héber munka kiszélesítésére, a zsidó tömegek bevándorlásának növelésére... Izrael elnyomottjainak megváltást hozó konstruktív tetteket szomjazók cionista frontjának megalkotására...“ stb., stb. Az, aki tudja, hogy ez a település, héber munka, bevándorlás, Izrael megváltása mind, mind egy másik nép, az arab számlájára történik, tisztában van e jelszavak fasiszta-hitlerista jellegével.

Vannak azután ma már olyanok is, kik elérkezettnek látták az időt a demokratikus lepel ledobására s nyíltan fasisztáknak (revizionisták) nevezik magukat. A főntebb említett kiáltvány így definiálja őket: A revizionisták... „befogják magukat a világreakció szekerébe, beviszik a zsi-

dó uccába annak frázisait és frazeológiáját. Annak ellenére, hogy a rekció és az antiszemitizmus... közti kapocs mind jobban kidomborodik, Hitler tanítványai a zsidó uccában is fölütik fejüket. A hitlerizmus győzelme fölbátorítja őket s a zsidóság szerencsétlensége, mely nyomában fakad, nem akadályozza őket, hogy módszereit eltanulják. Behozzák a zsidó uccába a náci szokásait, taktikáját, egyenruháját, a munkásmozgalom elnyomására irányuló kirohanásait, sztrájktrééseket, a Bálvány propagandáját, provokáló demonstrációikat, a munkásság által megszentelt nevek és jelvények kisajátítását, erőszakot, uralmi vágyat, a szemtelenség és ököl erejével való elnyomást..." stb., stb.

A megállapítás igaz. De mindez nem azt jelenti, hogy a demokratikus mezbe öltözött pártok nem ugyanezt a kolonizációs célt szolgálják, mint a revizionisták. Viszont ez nem akadályozza őket abban, hogy bőszen ne hadakozzanak egymás ellen. Ezzel keltik azután az osztályharc illúzióját a zsidó munkás előtt s takarják el előle a tényt, hogy minden csapás, amit látszólag egymásra mérnek az imperialista gyarmati sors áldozatát, az arab munkást és fellachot találja.

(Tel-Aviv)

Bálint János

AZ AFRIKAI HÁBORÚ OLASZ KÖLTSEGEI. Van-e Olaszországnak elég pénze a háború finanszírozására? A külkereskedelmi statisztikák azt mutatják, hogy a kereskedelmi mérleg deficitje az 1933. évi 1.441 millióról 1934-ben 2.441 millióra emelkedett. 1935 januárjában 243 millió, az év első hat hónapjában 1.380 millió, míg 1934 első hat hónapjában 1.425 millió volt. Ha a külkereskedelem számaihoz hozzávesszük a mezőgazdasági bevételek adatait, úgy a költségvetési deficit nyilvánvaló. Két szigorú defláció ellenére a deficit az 1933-as 4.1 milliárdról 1934-ben 6.8 milliárdra növekedik, s a Népszövetség adatai alapján az 1935-ös deficit előreláthatóan 4.2 milliárd, nem is számítva a rendkívüli kiadásokat. Olaszország keletafrikai háborús kiadásait napi tiz millióra becsülik. Szeptember 19-én Mussolini eddig összesen 2 milliárdra becsülte. Ha összehasonlítjuk az 1934-35-ös költségvetést az előző évivel, akkor 4.3 milliárdot kitevő kiadás-csökkenést állapíthatunk meg, de ugyanakkor 575 millió növekedést a következő hat minisztériumnál: közlekedésügy (14 millió), hadügy (312), tengerészet (136), gyarmatügy (65), földművelésügy (13), korporációk (35). A közadóságok összege 1933-ban 97.215, 1934-ben 102.622, 1935 május 31-én 105.244 millió. Ez az állapot megrendítette a valutát, s épp emiatt 1935 július 22-én „ideiglenesen felfüggesztették“ az 1927-es stabilizációs rendelet s a későbbi 1928 június 7-i törvény végrehajtását. A lira elhagyja az arany alapot. Az Olasz Nemzeti Bank arany- és deviza-tartaléka évente kb. 2 milliárddal csökken, mégpedig az 1928-as évi 11.070 milliárdról 1934 decemberében 5.882 milliárdra. Ugyanez a szám szerepel a Nemzeti Bank 1935 június 30-i kimutatásában is. Azóta az arany bevétel kb. egymilliárd lírával csökkent, míg a pénzforgalom növekedett.

1925 augusztus 28-án, a nagy hadgyakorlatokkal kapcsolatban Bolzanóban kezdetét vette az olasz pénzügyi mozgósítás. A minisztertanács határozata szerint a polgári fogyasztás át kell, hogy adja az elsőbbséget a jelenlegi fokozott katonai fogyasztásnak. A minisztertanács elrendelte a külföldi kölcsönök kötelező átengedését az államnak, a külföldi és a külföldön kibocsátott olasz értékpapírok kötelező konverzióját új 5 százalékos kincstári bonokban. Elrendelte, hogy a következő három évben az ipari vagy kereskedelmi társaságok nem adhatnak a befizetett tőke 6 százalékánál nagyobb osztalékot. A ki nem osztott nyereséget állami papírokba fektették és egy sajátos tartalékalapot teremtettek, amely a tár-

saság tulajdonában marad, de három évig nem rendelkezhetik vele. Ezek az intézkedések a háborús rekvirálásnak felelnek meg. Már 1934 májusában elrendelték a devizák és külföldi értékpapírok kötelező bejelentését. Aztán következett a kötelező betétekről szóló rendelkezés. Most pedig a közérdekű és nemzetvédelmi rekvirálás. 1935 március 30-i jelentésében a Nemzeti Bank kormányzója kb. 6 milliárd lirára becsüli az olaszok 1928-1934 közötti külföldi értékpapír-vásárlását. Másrészt, a washingtoni olasz követség kereskedelmi tanácsosának számításai szerint az olasz kincstár 140 millió dollár ellenében rendelkezhet az Egyesült Államokban kibocsátott és olaszok birtokában lévő olasz kötvények felett. Ezek a számok arra mutatnak, hogy az olasz kormány jelentős összegek fölött rendelkezik, de számolni kell előre nem látható fordulatokkal.

(Páris)

Márk Viktor

AZ OLASZ KIVÁNDORLÁS. Olaszország külkereskedelmi mérlege rendszeresen deficitese, s köztudomású, hogy a kifizetések költségvetési egyensúlyát az idegenforgalomból származó bevételekre s a kivándorlók pénzküldeményeire alapítja. 1870-től 1875-ig évente 100-150 ezer ember vándorolt ki Olaszországból; egyharmadrészüket Amerikába. Az ipari fejlődéssel párhuzamosan a kivándorlók száma évről-évre növekedett. 1876-ban 109.000, 1887-ben 200.000, 1896-ban 300.000, 1901-ben 534 ezer ember vándorolt ki. Közvetlenül a háború előtt, 1913-ban több, mint 800.000 ember hagyta el az országot. (A háború alatt természetesen nincs kivándorlás. Az emberekre szükség van — a fronton!) A háború után, 1920-tól 1924-ig az emigránsok száma 614.000-ról 364.000-re csökken. Ettől kezdve a határok egyre szigorúbban zárulnak le a bevándorlók előtt s az olasz népesség az országban kb. 400.000 lélekkel szaporodik évente. Ez a szám 1931 áprilisától 1934 decemberéig 41.177.000-ről 42.621.000-re emelkedik. 1926-tól 1934-ig a születések száma évről-évre egy millió körül ingadozik.

A kivándorlás csökkenése mellett azt is megszenvedti Olaszország, hogy a kivándorlók az erős propagandának engedve új hazájukban helyezik el a pénzüket. 1921-től 1924-ig a kivándorlók pénzküldeményei 4.500 millió liráról 2.370 millióra csökkennek. A Népszövetség egyik 1926-os jelentése a következőket jegyzi meg erre vonatkozóan: „E helyzet következményei még nem érezhetők teljes mivoltukban, de valószínű, hogy egyre komolyabbá válnak és ilyenformán Olaszország kifizetési mérlegének egyik legfőbb hitelező tétele jelentősen megcsappan.“ Ha a Népszövetség 1926-ban beismeri ezt, igen különös, hogy nemcsak 1924-ben, amikor az olasz kormány kivándorló-konferenciát hívott össze Rómában, hanem a következő években sem tett semmit a helyzet javítására. Bár hogy is legyen, 1921-től 1924-ig Olaszország a külföldi piacokkal szemben 40 és 50 milliárd közt ingadozó adóssággal szerepel, amiről a Népszövetség említett jelentése a következőket mondja: „Ez a tény elárulja azokat a nehézségeket, amikkel Olaszország nemzetközi kifizetési mérlegének egyensúlyáért küzd és megmutatja, hogy milyen kevés segédforrással rendelkezik.“

(Prága)

Szalay István

„A VILÁG EGY NAPJA“ — VAGY REGÉNY A VILÁGRÓL. Éjfél volt. Az Oliviani fokon, a sarki sivatag kellős közepén, a megfigyelő állomások rádió-tisztje felvette fülhallgatóját s beállította rövidhullámú vevőkészülékét. Frankfurtból hideg hang jelentette, hogy egyik ottani gyógyszerárban hirtelen meghalt egy ismeretlen szőke fiatal nő, fekete szalmakalapot s csikos ruhát viselt. Ugyanazon a napon elhunyt Frankfurtból egy alacsony termetű zenész. Ismertető jelei: kicsiny

lábak s kampóskeresztes diszítésű óralánc. Königsbergből hosszú dobpergés hallatszott. A tiszt elgondolkozott; mi ez? zenei szórakozás vagy Keletporoszország utolsó hírei? Egész az Oliviani fokig visszhangzott a fasiszta Németország felvonulása... A rádió-tiszt kiment, hogy elseperje a frissen hullott havat, azután felbecsülte a szél sebességét. A kutyák ugatásán lassú, kitartó mormogás szüremlett át. A jegesmedve mormogása.

Bolygónk egyik fele még aludt, a másik mindennapos munkájának hullámverésében hanyódott, evett, dolgozott, nevetett, halottait temette, termését takarította be, fürdött, ujságjait olvasta s virágait szagolgatta. A washingoni pályaudvarról páncélos különvonat futott ki. Roosevelt elnök indult választási körútra. Rómában óriási tűz pusztított a „Cinei“ társaság stúdióiban. Varsóban Silberstadt kereskedő pörét tárgyalták. Délre már el is ítélték: nyolc havi fogházat kapott Hitler megsértése miatt. S ugyanabban az órában negyven fiatal tunguz, golde és nenc iratkozott be az Északi Népek Intézetébe.

Zagorszkban egy kiránduláson levő író puskáját tisztogatta, s kacsavadászatra indult a mocsarakba. Magyarország miniszterelnöke, aki azért jött Berlinbe, hogy Göringgel vadásszon, bezárkózott több magasrangú tisztviselővel a német külügyminisztérium tanácstermébe. S közben Francois-Poncet, Franciaország nagykövete, ugyanennek a minisztériumnak folyosóján bolyongott s valakit keresett, akinek a klapéidai választásokra vonatkozó jegyzékét átadhassa.

A világ öt részének összes naptárai „péntek, szeptember 27“-et mutattak. Semmi különös, semmi nevezetes nem történt ezen a napon. Olyan nap volt, mint a többi. De néhány száz, talán ezer ember mégis elmosolyodott, amikor szeptember 27.-én a naptárra nézett. Ezek az emberek, akárhol is voltak, az uccán, valamely hajó fedélzetén, a kísérelti asztalnál, a teleszkóp mellett, a börze, a templom, a laboratórium, vagy a színház küszöbén, élénkebb, kíváncsibb szemmel figyelték a dolgokat. Kutattak, kerestek s emlékezetükben, papíron, vagy képen minden feljegyeztek maguknak, amit láttak. Szeptember 27.-ét, a földnek ezt a közönséges hétköznapját figyelték, rajzolták le, örökítették meg a fényérzékeny lemezekre s a művészi ábrázolás eszközeivel. Ezen a napon áldottak figyelő posztjukon az ujságírók és írók százai. Ugy leskelődtek a földnek erre a napjára, ahogy a vadász figyel a dzsungel vadállatát éjjel, amikor az titkos ösvényen inni megy a gázlóhoz. *Maxim Gorkij*, a fáradhatatlan kutató, az élet nagy szerelmese s megfigyelője vetette fel ezt az immár megvalósult ötletet.

„A világ egy napját“ elmesélő könyv gondolata már régen megfogant Gorkij agyában. Az első írókongresszuson hevesen vitatkozott azokkal, akik ellenzői az írók közös munkájának, mivel szerintük a kollektív alkotás gátolja az egyéni képességek kifejlődését. Gorkij azt állította, hogy a kollektív munkamódszer, melyet bizonyos mértékig a laboratóriumi munkával lehetne összehasonlítani, kísérelti tanulmányozásnak veti alá a szerves életet, s ezáltal nemcsak, hogy nem akadályozza, hanem nagymértékben elősegíti az írói egyéniségek kibontakozását s emellett általános eredményeiben is igen termékeny.

„Annyira meg vagyok arról győződve, hogy a kollektív alkotási módszer értékes s eredeti könyveket adhat, hogy vendégeinknek, az európai irodalom kiváló mestereinek is ajánlani merem alkalmazását“ — mondotta. „Nem próbálnók meg közösen megírni a polgári világ egy napját? Vegyük például Szeptember 25.-ét, október 7.-ét, december 15.-ét, vagy akármely más napot, úgy ahogy azt a világsajtó hasábjai visszatükrözik. Mutassuk meg az élet káprázatos zürzavarát Párisban és Gre-

nobleban, Londonban és Sanghájban, San-Franciskóban és Genfben, Rómában és Dublinban, stb., stb... a városokban és a falvakon, szárazon és tengeren. Mutassuk meg a gazdagok napját és a szegények küzdelmeit, az akadémiák és a tudós társaságok üléseit, a barbár tudatlanság és babonák maradványait, a bűnözés s a kifinomodott civilizáció megnyilvánulásait, a sztrájkokat, a mindennapos drámákat és a fényűzés szegénytelen tobzódását, a szélhámosok hőstetteit, a politikai vezérek hazugságait. Mutassunk meg egy napot, ismétlem: egy közönséges napot eseményeinek egész fantasztikus, szédítő tarkaságában. Ez inkább az ollók, mint a tollak munkája. Magyarázatokra természetesen szükség lenne. De azok rövidek s csillogóak legyenek. A tényeket magukkal a tényekkel kell értelmeznünk, s ezeken a rongyokon, ezeken a foltokon az író megjegyzései úgy ragyogjanak, mint a szikra, mint a lángokat csiholó gondolat. Alapjában véve arról lenne szó, hogy egy bizonyos napon keresztül megmutassuk a történelem „művészien“ alkotó lendületét. Ezt még senki sem tette meg, de meg kell tenni. S ha vendégeink közül néhányan végrehajjták ezt a feladatot, úgy biztos vagyok benne, hogy végtelenül érdekes, káprázatosan új és mélyen tanulságos könyvvel ajándékozzuk meg a világot.“ A kongresszuson jelen volt külföldi írók nagy rokonszenvvel fogadták ezt az indítványt, de nyíltan bevallották, hogy az ő körülményeik között nehezen valósítható meg, mivel a nagy ujság-trösztök nem csak, hogy nem lennének segítségükre, hanem minden bizonynyal ellenük foglalnának állást.

Am Gorkij ötlete, ha közel éves késéssel is, megvalósult. Gorkij s a köréje csoportosult írók most már nemcsak, mint kezdeményezők, hanem mint szervezők léptek fel. Az orosz írók és ujságírók mellett résztvesznek a „világ egy napja“ történetének megírásában a külföldi írók is, Romain Rolland-dal, Feuchtwanger-rel, Dos Passos-szal s másokkal az élen.

A könyv megszületik munkatársai lelkes és odaadó munkájából, akik kötelezték magukat arra, hogy szeptember 27.-ére vonatkozólag beküldik nemcsak saját megfigyeléseiket, hanem a 27. és 28.-i ujságokat, s a kiválasztott napnak összes érdekes dokumentumait (Szinlapokat, utcai reklámcédulákat, felvételeket, stb.) A „Világ egy napja“ megjelenik a Hearst-ek s Beaverbrook-ok segítségével nélkül.

A könyv előkészítése már folyik. Hatalmas anyag gyűlt már eddig is össze. De mégis megkérem azokat, kiknek ezek a sorok a kezeibe jutnak, hogy nézzenek utána íróasztalukon, ujságjaikban, feljegyzéseikben s ha találnak olyan emlékeket, melyek rávilágítanak arra, hogyan dolgoztak, szenvedtek vagy örvendtek az emberek az emberiség egy „hét-köznapján“, küldjék el azokat hozzánk. Az egész anyag természetesen nem találhat helyet gyűjteményünkben. De miért ne őrizhetnénk meg, esetleg muzeum formájában annak a kornak életét s szokásait — egy nap keresztmetszetében, — melyben a világtörténelmi események viharfelhői között a régi omladozik, s az új küzdelmes születésének vagyunk a tanúi.

M. Kolcov

A VISSZATÉRŐ SZABÓ DEZSŐ. Hosszas hallgatás után Szabó Dezső újból megszólalt. A *Karácsony Kolozsvárt* és a *Feltámadás Makucskán*, írói pályája e legutolsó állomásai, e nagy időközökben megjelent rövid lélegzetű írások, alig keltettek figyelmet. A nagy hevületekben és diabólikus tervekben tobzódó író a magyar közvélemény féligmeddig elfelejtette. A magyar „reformifjuság“ hosszú ideje nem őt, egykori prófétáját követi, hanem azokat az ideológusokat, akik a retorikai fogások alkalmazásában nálánál is ügyesebbnek bizonyultak. Hosszú ideje nem

Szabó Dezső, hanem (mindenesetre csillogó) epigonja, Németh László hódít, ha nem is tömegeket, de hívő, elveiket elhíttetni akaró „lelkeket“. Még a jelenlegi kormány alatt háttérbeli *Szekfű Gyula* hatása is állandó és erősebb. Most azonban ismét történt valami. Szabó a maga hite szerint „pártprogramokon felül“- és egyedül-álló „új magyar ideológia“ megalapítója, valójában a magyar fasizmus első zajos előhírnöke ismét az aktivitás mezejére lépett. Közel egy esztendeje elbeszéléseket, tanulmányokat ad ki s a büszke cím (*Szabó Dezső Füzetek*) ma ismét viszi a „proféta“ eszméit a magyar nyelvterület minden részébe... A régi hivek itt-ott újból hitet tesznek a „mester“ mellett... Az ifjúság ujonnan felnőtt tömegeiből új és lelkes hivek jelentkeznek... Szabó Dezső újból a porondon áll s kiderül, hogy ökle és fogazata a régi, s hangja és fegyverzete se kopott. Ám régiek a célpontjai és régiek a megoldásai is, amiket követőinek ígér.

Az „új“ Szabó Dezső ideológiai megnyilatkozásai két egymástól élesen elkülöníthető részre oszlanak. Az egyik a mai magyar uralkodó rétegek bírálata a mai Magyarország társadalom- és „lélek“-rajzán keresztül, a másik a kibontakozás útjának megmutatása.

Szabó Dezső társadalombírálatát s a „keresztény-nemzeti kurzusról“ vallott nézete egységes és átgondolt, de még ma is egyéni színezetű világfelfogása szemszögéből indul ki. Ma is elsősorban a feudális grófi osztályt, a zsidó nagytőkét s az „elnemzetlenedett“ sváb-katholikus középosztályt gyűlöli s az uralkodó tőkés réteg ideológiai megnyilatkozását, mert az szerinte nem csak antiszociális, de „idegen“ is a „magyar faj“ szellemétől. Ez aztán az a pont: a faji kérdésnek a társadalmi kérdések közé sorolása, ahol Szabó Dezső elsiklik s egész társadalomszemlélete zsákuccába kerül. Társadalombírálatát értékét hasonlóképp, lerontja a bírálata pozitív része, a jövő-mutatás. Az általa elgondolt „Harmadik Magyarország“ képe zavaros és ellenmondásokkal teli, mint minden, a valóság tagadásából kiinduló idealista elmélet, számos, a fasizmusra és hitlerizmusra emlékeztető vonással.

Füzeteiben viszont megkapó most is az irónia s a „kurzus“ tekintélyeinek szellemes, éles és vakmerő kigunyolása. A *Március mérlegén*, a *Gömbös kormány és az új korszak* a forradalmak utáni Bethlen-Károlyi-Gömbös uralom tükörképe. Éles és szellemes a „nemzeti munkaterv“ ellenmondásainak kimutatása, a nagy szavak és a valóság szembeállítás. „Bethlen távozását — írja — szokatlan arányú nemzeti gyász kísérte“... „tíz évi működése nemcsak politikai tanulságokat jelent, hanem súlyos tudományos eredményt is. A fizikának azt a tételét, hogy az anyag el nem veszhet, különös sejtésű tudósok már évtizedek óta fűrészelni kezdték. A Bethlen gróf zseniális politikája határozott eredménnyel zárta le a sokatsejtő dadogást. Kormányzása több száz millió pengőt úgy szétgazdálkodott, hogy abból maga az atya isten sem fog többé békés atomkongresszust rendezni.“ — Ezzel a fajta gúnnyal most is gyakran találkozunk.

Gömbös kormányzati programját három szempontból vizsgálja: 1. Mi a célja, kulturális, szociális és gazdasági tartalma? 2. Mi a módszere? Melyik az a társadalmi réteg, illetve tömeg, amit mintegy hadialapnak tekint céljai megvalósítására? Szabó Dezső szerint minden szociális megújodást kereső kormánynak a „magyar munkás, paraszt és szellemi munkás megszervezését“ kellene egyetlen és legfőbb céljának tekinteni. A nagybirtok megszüntetése, új középosztály kitermelése „a magyar faluból“... „az elnyomás és kizsákmányolás, a történelmi csalás tíz szörnyű százada után“ az az „új magyar honfoglalás“, amely Szabó Dezső szerint a reform alapfeltétele. Ehelyett — írja — Gömbös a kizsák-

mányolók mellé állott és tovább folytatja elődei parasztellenes feudális politikáját. Majd sorra véve Gömbös híres pontjait, rámutat a „nemzeti munkaterv“ belső ürességére. Kiemeli a német barátkozás veszélyeit s azt a meddő irredenta lármát, amely belső és külső vonatkozásban egyaránt káros. „Hatvanhét óta — írja — minden magyar politika nem más, mint az uralmon lévő rétegek uralmának további megtartása. Ez a politika mindig ügyes kielégítése volt az egységet kitermelő uralkodó érdekszövetségek követeléseinek.“ Szabó Dezső Gömbös egyetlen pontját sem kiméli. Ezt a bírálatot azonban maga Szabó teszi értéktelenné, amidőn felvázolja az „új honfoglalás“ általa elképzelt rendszerét. *A huszévesekhez és a Magyar nyelv védelme* szomorú csalódás a szellemsen ható ironia után. Elég pár sorát idézni: „Kérditek: miben higgyetek? Higgyetek a termő emberiség egységében. A részlet hazák fölött van az az egyetemes Haza, ahol minden alkotó gondolat, minden alkotott szépség, minden morális érték honfitársa egymásnak“... „Higgyetek az Egység termékeny sokféleségében, higgyetek a nemzetek és fajok egyéni természetében, higgyetek a magyarság nagy európai elhivatásában“. Majd később: „Higgyetek a nőben, mert a ti hitetek tartja fenn a nőt a kor mély örvényei fölött“... „Higgyetek a családban, a tragikus emberiség ős megedékében, a szürke mindennapok egyszerű, áldott, áhitatos eposzában. És higgyetek önmagatokban. Ez a hit már nagyobb ereje az erőtöknek, ez a hit már fogyatkozása a gyengeségteknek. Higgyetek feladatotok szent hivatásában“.. „Mint új evangéliumot küldöm nektek forró hívásomat az építő munka, a honfoglaló harc, a teremtő család, az egyetemes ölelésű szépségek, az örök emberiség és a multhatatlan magyarság felé.“ A gőz és a szócseplés ez „evangéliuma“ nem szorul kommentárra. Hasonló megfontolások jelentkeznek a *Magyar nyelv védelme és a kisebbségek* c. tanulmányában. A magyarországi németekkel kapcsolatban többek közt olyan kisebbségi programot ajánl, amit nem egy kisebbségekkel rendelkező állam megirigylhetne tőle. És pedig: „1. A magyar állam minden egyes polgárának teljesen kell bírnia beszédben és írásban a magyar nyelvet. 2. A közösségi életnek minden terén, minden olyan viszonylatban, ahol a nemzet tagja nem, mint egyén, hanem mint polgár szerepel a magyar nyelv és csakis a magyar nyelv használható. Tehát az Országgyűlés mindkét házában, a képviselőválasztás minden tényében, az állami, megyei és községi hatóságok egész területén, mindenféle bíróságnál, az ipar és kereskedelem minden megnyilvánulásában, mindenféle közalkalmazott mindenféle tényében, a hadseregben, a csendőrségben és rendőrségben, a folyamőrségben, a levante és cserkészalakulatokban, stb. a nyilvános feliratoknál, hirdetéseknel, ucca és cégjelzéseknel, a közlekedés minden vonalán csakis a magyar nyelv használható“... „A közoktatás teljesen magyar nyelven kell történi, ahol a lakosság 30 százaléka magyar. Másutt az illető kisebbség saját költségén állíthat fel iskolát.“ Hasonló gondolatokat tartalmaz *A magyarság helye Európában* c. füzet. „A legnagyobb bolondság“ — írja — Németországról úgy beszélni, mint egy mai hitleri Németországról, melyet a régi németséggel szemben kizárólagos faji önzésével, roppanttá gerjedt étvágyával, imperializmusával máról-holnapra Hitler csinált. A németség az volt a háború előtt is, ami ma és nem Hitler csinálta a mai Németországot, hanem a németség csinálta a mai Hitlert. Vagyis az a lelki tartalom, melynek Hitler adott kifejezést és történelemben építő formát: a német psziché őstartalma, a német életakarat eredete és állandó iránya, mely minden akadály után az elgázolt erők robbantó hevességével nyilatkozik meg.“ Amint — következtet Szabó Dezső — létezik egy ős német lélek ugyanígy fellelhető az ősi magyar psziché is. A magyarság köte-

lessége az idegen zsidó és német elnyomás alól felszabadulni s a sajátos magyar élet feltételeit megteremteni. „Az új lelkű magyar a magyarság örök, egyetlen realitását a magyar munka milliós tömegeiben, a magyar parasztban, a magyar munkásban, a magyar szellemi munkásban látja.”

Szabó Dezső programja világos: kiépíteni a földreform alapján egy az „ősi magyar léleknek“ megfelelő „zsidó- és német mentes“ hatalmas, nemzeti színezetű parasztállamot a megreformált, rendivé átváltoztatott kapitalizmus alapján. Érthető, ha ez az elgondolás a mai Magyarország középosztálybeli, vagyontalan, jövőjét nem látó ifjuságra hat. Lelkesedik ez a fasizmus felé hajló ifjuság Szabó Dezső stílusáért, gesztusaiért, s ennek az ifjuságnak Szabó Dezső kétségtelenül ad némi szociális látást. A hatalom megszerzése természetesen ez új magyar ideológia hívei számára reménytelen utópia, talán maga Szabó Dezső se hiszi, hogy a társadalmi fejlődés az ő elméletét igazolja. Viszont javára szól bátorsága amivel — immár évek óta — a mai magyarországi rendszer ellen kiáll. S ezért jelentősége még akkor sem becsülhető alá, ha pozitívumot megfontolásai nem tartalmaznak. Még mindig érdeme, hogy rámutat a szociális problémákra, épp azelőtt a magyar ifjuság előtt, melyet az egyetemes magyar regresszió teljességgel maga mellé próbál kaparintani, s így, ha kevesek számára is, de saját maga megadja meghaladása lehetőségét.

(Debrecen)

Dezséri György

VILÁGPOLITIKAI PROBLÉMÁK

AZ AFRIKAI HÁBORÚ

Olaszország hadműveletei megkezdődtek, amint várható volt, minden hadüzenet nélkül, amit a fasiszta stratégia bizonyára elavult szokásnak tekint. Mindazok a kísérletek, amelyek a háborút Olaszország védekezésül állítják be a fenyegető abesszin rajtaütés ellen, nem vehetők komolyan. Olaszország urai egy hónapon át nyíltan arról beszélnek, hogy semmiféle kompromisszum nem elégíti ki őket, gyökeres és végleges megoldást akarnak. Ezt a gyökeres és végleges megoldást szolgálják a megkezdett hadműveletek. Az abesszin mozgósítás az Eritreában és Szomáli-földön lévő olasz csapatok számára semmiféle fenyegetést nem jelentett, mert nyilvánvaló, hogy egy olyan, semmiféle modern úthálózattal nem rendelkező ország számára, mely akkora, mint Franciaország és Németország együttvéve, a mozgósítás hosszú és nehéz. Ki hihette azonkívül egy pillanatra is, hogy az abesszin uralkodó, aki az erőviszonyokat s az országot fenyegető halálos veszedelmet ismeri, rajtaütésszerűen a fényesen felszerelt olasz csapatok megtámadásának kalandjára tör. Az olasz imperializmus semmivel sem leplezhető támadásáról van szó, hogy a három imperialista hatalomtól függő országot olasz gyarmattá tegye.

Az olasz háború imperialista jellege elvitathatatlan s csak arról lehet szó, hogy a háború milyen viszonyban áll az olasz gazdaság és az olasz fasizmus belpolitikai helyzetével. Az olasz imperializmus Abesszinia elfoglalására irányuló törekvéseit a régi érvekkel igazolja. Ezek szerint Olaszországnak nincs se szene, se vasérc, se gyapotja, se kőolaja. Azonkívül: az olasz lakosság száma emelkedik, népfeleslegét a kivándorlás képtelen felszívni, amióta Amerika kapuit a kivándorlók előtt lezárta. Az olasz fasizmussal szemben ellenséges európai sajtó viszont Olaszország abesszin

politikáját az olasz fasiszmus belső helyzetével, tekintélyének a válság nyomán bekövetkezett hanyatlásával magyarázza. Ugy az olasz fasiszmus érveit, mint az európai liberális sajtó érvelését érdemes megvizsgálni, ha az olasz-abesszin politika okait ismerni akarjuk.

Kétségtelenül, Olaszország nem kevésbé érzi a válság nyomását, mint a többi tőkés ország. A fasiszmus, mely azzal kérkedik, hogy különleges, a monopolisztikus tőkéktől lényegesen különböző gazdasági rendszerrel bír, valójában semmiféle módot sem talált a válság leküzdésére, azokon a módokon kívül, amiket a többi tőkés országok alkalmaztak. A különbség csak az, hogy a fasiszmus mentes minden nyilvános kritikától s a megsemmisített munkásszervezetek nyomásától s ennek következtében az adókat szabadabban fordíthatta a nagyipar s a bankok szubvencionálására s a munkásság bérét brutálisabban leszállíthatta. Ez még azonban Olaszországot nem mentette meg sem a munkanélküliségtől, sem a termelés, s a külkereskedelem visszaesésétől, de még a kereskedelmi mérleg rosszabbodásától és a deficit növekedésétől sem. 1931 óta ez a deficit 250 millió lirára emelkedett, amelyből egyedül az utolsó évre 100 millió lira esik. Az állam kiadásai negyedrézére bevételeiből és adóiból nem tud semmiféle fedezetet találni.

Vajjon az afrikai háború csökkenti a deficitet? A háború máris hatalmas összegeket nyelt el, megingatta a lirát és fenyegeti Olaszország felhalmozott félmilliárd aranykészletét. Olaszország jelenlegi gazdasági helyzetét semmiféle abesszini győzelem nem javíthatja meg, még akkor sem, ha az olasz hadseregnek sikerülne rövid időn belül elkészíteni Abessziniával, amit pedig minden katonai szakértő és Abessziniá-ismerő élénken kétségbevon. Azonkívül: Abessziniá természeti kincseit kevesen ellenőrizték. Kétségtelenül Abessziniának van aranya, amit már igen régen bányásznak, az a tény azonban, hogy az abesszin kormány által felkínált aranykoncessziók a külföldi tőkét nem tulságosan vonzották, azt bizonyítja, hogy a bányászható arany mennyiségét még nem állapították meg. Müller, német geológus legújabb könyve igazolja, hogy mily' kevéssé kutatták még át eddig természetj kincseit illetően Abessziniát. A Ricket-koncesszió kérdésének alkalmával nagyon sok szakértő cikke jelent meg a lapokban, s ezek azt igazolják, hogy a kőolaj előfordulását illetően eddig még sem olasz sem más kutatók semmi határozottat nem derítettek ki. Maga Ricket is csak arra kötelezte magát, hogy öt éven keresztül csupán kutatásokat végez és csak azután lát a kőolaj kiaknázásához.

Tegyük fel azonban, hogy Abessziniá természeti kincsekben igen gazdag. Mindenesetre biztosan lehet Abessziniában gyapotot és kávé termelni, nagy méretű állattenyésztést űzni. Am ekkor is milliárdokat kell befektetni és évtizedekig tartó hosszadalmas harcokat folytatni Abessziniáért, míg az ország lényeges hasznot hajthat.

Ami pedig Abessziniá e lehetséges kihasználásának hatását illeti, Olaszország túlnépesedésének kérdését illetően, úgy a két kérdés közti összefüggés teljesen légbőlkapott. A. F. Matthew, angol lelkész, aki hosszú ideig működött Abessziniában egy a *Times*-hoz intézett levelében igazolja, hogy az olaszok Abessziniába való tömeges letelepedéséről szó sem lehet: „Miféle telepedés jöhet tekintetbe? — kérdi. — Olyan kolonizálás, amilyen Kenyában történt, ahol a kolonizálók nagy területeket szállottak meg, ahol azonban a bensülöttek dolgoznak avagy olyan, amint Kanadában csináltak, ahol maguk a kolonizálók dolgoznak?... Abessziniában nincs semmiféle olyan terület, amely az olasz népfölösleg számára településül alkalmas. Ha kanadai mintájú kolonizálásról van szó akkor azt kérdelem, hogy' lehet azt állítani, hogy olyan fensik, amely a trópusi nap alatt 6000 láb magasságig emelkedik, alkalmas európai település szá-

mára? Azonkívül: milyen nagy Abesszinia művelhető földje? A térkép segítségével könnyen megállapítható, hogy kb. mekkora az abesszin fensik, de hogy abból mennyi esik hegyekre és mennyi a művelhetetlen talajra, ki tudja azt? A továbbiakban rámutat A. F. Matthew arra, hogy az olasz Eritrea egy része szintén teljesen az abesszinhez hasonló fensik s Eritreában mégis csak 3500 európai él. „Mennyi ebből a polgári és katonai hivatalnok, kereskedő, misszionárius és mennyi a paraszt, aki földre talált, hogy a benszülöttekkel karöltve azt megművelje és termelőerőit fejlessze?” — kérdi irónikusan a lelkész.

Teljesen igaza van. Abesszinia a legjobb esetben, hosszú évekig tartó háború és óriási tőke befektetése után (amivel Itália nem rendelkezik) pár tucat, illetve pár száz tőkés ültetvényesnek nyújt majd nyereszkedési lehetőséget s tőkés konszernnek számára bizonyos nyersanyagokat szolgáltat. Az abessziniai imperialista kaland ama képzelgéssel való megokolása, hogy ott kb. 100.000 paraszt telepedhet le, a tények semmiféle kritikáját nem állja ki. A tőkés Olaszország Abessziniából való nyersanyagellátásának terve, abban a mértékben, hogy az Olaszország nyersanyagkérdését megoldja, tudományosan megokolatlan. Egyszerű kalanddal állunk szemben, amely az olasz fasizmus kilátástalan helyzetéből, vagy a hatalom és nagyság álmaiból született? Ugy az egyik, mint a másik felfogás felszínes. Az olasz fasizmusnak sikerült átmenetileg a munkásság tömegszervezeteit széttörni. Sikerült a parasztság ellenkezését is legyűrni, amit enyhített a pápa és az olasz kormány közti kompromisszum, minek következtében a jelentékeny paraszttömegekkel rendelkező, vatikáni vezetés alatt álló *Popolari* (Néppárt) lemondott ellenzéki tevékenységéről. Az afrikai háború kezdete előtt az olasz fasizmus kevésbé volt veszélyeztetett helyzetben, mint a hitlerizmus. Pusztán kalandról, amit a nagy római birodalom eszméje táplál szó sem lehet. Az afrikai akció része az olasz fasizmus ama nagy programjának, amely a gyarmatok újrafelosztására és olyan pozíciók elfoglalására irányul, amelyek nagyhatalmi törekvésének megfelelőek.

A fiatal, egyesült Olaszország nagyon gyenge tőkés állam volt s ennek következtében a gyarmatok kilencvenes években történt felosztásakor csak morzsákat kapott. Később arra törekedett, hogy a Földközi tenger és a Vörös tenger mellékén szerezzen gyarmatokat s mert ez a törekvése Franciaország s néha Anglia ellenállásába ütközött, ezért Németországgal és Ausztriával kötött szövetséget, hogy a hátát biztosítsa. A világháború kezdetén azután azzal állt elő szövetségeseinek, hogy azok engedjék át neki az Adria feletti uralmat, amit azután kiindulási pontul használhat a Balkán meghódítására. S mert ezt a követelést visszautasították, Olaszország az Entent oldalára állt, amely az 1915-ös szerződésével a kívánt területet — Ausztria terhére — biztosította Olaszországnak, valamint gyarmatokat Afrikában és Törökország egy részét. A caporetói vereség és Olaszország háború utáni helyzete azonban olyan partnerré tették, akivel az erősebb győztes hatalmaknak nem kellett számolni. Poincaré naplójában a Londoni szerződés említésekor megjegyzi: „Ez különben nem jelenti azt, hogy a békeszerződés pillanatában mindezek az ígéretek betarthatók.”

Nemrégiben írta a Times amaz olasz panaszokra, hogy Olaszországot a gyarmatok felosztásakor mellőzték, válaszul, hogy Olaszország képviselői kizárólag az Adria-tenger melléki pozícióért küzdöttek s a gyarmati követelésekről megfeledkeztek. Az olasz fasizmus tehát attól tart, hogy amennyiben most végérvényesen leköti magát Anglia és Franciaország mellé Németország ellenében, megtörténhet, hogy az olasz gyarmati követelésekről most az angolok és a franciák feledkeznek meg.

Ebben a helyzetben, hogy felkészüljön a háborúra s a gyarmatok újrafelosztására, amiket az olasz fasizmus elkerülhetetlennek vél egy olyan erős emeltyűt próbál megmozgatni, aminek a segítségével a gyarmatok újra való felosztásának a kérdését nyomatékkal felállíthatja. Ilyen emeltyű az olasz pozíciók megerősítése a Vörös-tenger mellékén, amerre a legnagyobb gyarmati hatalom, Anglia fő összeköttetés vonalai vezetnek. Azzal az ellenvetéssel lehetne talán élni, hogy Olaszország Eritreában és a Szomáli földön már két gyarmattal rendelkezik a Vörös tenger partvidékén, a Vörös tenger határában és az Indiai Óceánon. Ez a két gyarmat azonban csak partvidék, amely nem alkalmas nagyobb katonai erők ellátására s mögöttes területük Abesszinia. Ha azok a mesék, amiket az olasz sajtó az utóbbi időkben közzé tett arról, hogy Abesszinia az olasz csapatokat veszélyezteti, teljességgel légbőlkapottak is, úgy kétségtelen, hogy a polgárháborúk által gyötört feudális ország átalakulása központi hatalommá, Abessziniát megerősítette. Olaszországnak és erősebb imperialista hatalmaknak az összeütközése esetén, a gyarmatok újrafelosztásának a kérdésében az utóbbiak Abessziniát kihasználhatják az olaszok Vörös-tenger melléki pozíciói ellen. Ebből kiindulva tűzte ki feladatául Mussolini Abesszinia meghódítását, hogy pozícióit a Vörös-tenger mellékén kiszélesítse, megerősítse s innen hatalmas nyomást gyakoroljon a gyarmatok újrafelosztásának kérdésére, amire biztosan számít.

Lenyűgözve Douais-nak a légi rajok és Fuller-nak a mechanizált hadsereg jelentőségéről szóló elméletétől Mussolini alábecsülheti Abessziniát elfoglalásának a nehézségeit, de hogy a nehézségeket ne ismerje, az lehetetlen. Valószínűleg abból indul ki, hogy a legközelebbi években nem sikerül Abessziniát meghódítani. Hisz, ha Marokko pacifikálása nem kevesebb, mint husz évig tarthatott, jóllehet Marokko Franciaország közelében fekszik s Franciaország olyan gyarmati hadsereggel rendelkezik, amely megszokta a marokkói környezetet, Olaszországnak nincs ilyen hadserege. Mussolini azonban valószínűen arra számít, hogy — ha sikerül erős csapásokat mérnie Abesszinia katonai erejére, akkor a különböző feudálisok elnyomott törekvései a központosított államhatalommal szemben ismét érvényre jutnak, a központi hatalom összemlik s Olaszországnak sikerülhet egy olyan feudális csoportosulás összehozása, aminek a révén a kezében tartja Abessziniát. Egyidejűleg Mussolini utakat épít s ezek révén úgy a kezében tartja Abessziniát, hogy a Vörös-tenger melléki olasz pozíciók ellen semmiféle hatalom sem mozdulhat meg, hanem fordítva, Olaszország lehetőségében áll erőit ezen a fontos ponton a világ új felosztásáért történő legközelebbi háborúban megerősíteni.

Olaszországot a világ ez új felosztására való törekvésében az ismét feléledő német imperializmus támogatja, amelynek ugyanez a célja. Ausztria bekebelezésnek fenyegetése, a Balkán aspirációk, sőt a Földközi-tengeri kijárat követelése azonban Olaszországot a fasiszta Németország ellenségeinek táborába tereli. Olaszország Abesszinia politikájával abba az irányba puhatolózott, vajjon Anglia és Franciaország táborukban megadják-e számára a „megillető helyet.“ Olaszország Anglia részéről döntő visszautasításban részesült, mivel Anglia észrevette, hogy Olaszország hatalmas katonai készülődésében többről van szó, mint Abessziniáról, nevezetesen arról a kísérletről, hogy a brit világbirodalom összekötő utvonalaán döntő helyet foglaljon el, ahonnan kiindulva a gyarmatok felosztásának egész programja megbontható. Olaszország olyan ellenállással szemben találta magát, amit alábecsült. Franciaország ama kísérletei, hogy Anglia ellenállását — Olaszországnak a németellenes táborban való megtartása miatt — enyhítse, alig számíthat sikerre, ha nem átmeneti, hanem döntő kérdésekről van szó.

Igy kerültek szóba úgy Olaszország, mint Franciaország és Anglia részéről egymáshoz való viszonyuk kérdése nemcsak a jelenlegi konfliktus, hanem egy európai háború esetében is. Az imperialisták közti nyílt harc és Németország előkészületei igazolják, hogy az imperialista erők végleges csoportosulásáról van szó. Ennek a harcnak a kimenetele határozza meg a Népszövetség magatartását.

K. R.

VILÁGPOLITIKAI JEGYZET

AZ OLASZ GYARMATOSÍTÁS FELTÉTELEI

A fasiszta propaganda elég cinizmussal rendelkezik ahhoz, hogy gyarmatosító igényeit civilizáló szándékokkal támassza alá. A terjedelmes könyvcsoomagok, dokumentumok és fényképek, amiket Mussolini a Népszövetségnek küldött bővelkednek az ethiopiai barbárságot igazoló „bizonyítékokban“. Ennek a barbárságnak el kell tűnnie „a 200.000 olasz puskának, amelyek készek maguktól is elsülni“ a csapása alatt (Mussolini szavai.) Hozzájárul ehhez még egy másik indítók; nevezetesen, hogy hogyan lehet levezetni a szapora, az olasz félsziget szűk határai közt szorongó és kiéhezett olasz nép kivándorlását.

A legnagyobb olasz gyarmat Lybia, amelynek déli része a Szahara folytatása, s csak északi, a Földközi-tenger felé eső része termékeny. Az olaszok 1911-ben kezdték meghódítani a két tartományból álló Lybiát (Tripolitánia és Kirenaika), amelyek az arab uralom után, a XVI. század óta a török birodalomhoz tartoztak. Négy év elteltével Tripolitániát sikerült viszonylagosan „pacifikálni“. A világháborút követő gyarmati zendülések hulláma után azonban valójában újra meg kellett hódítani. Ami Kirenaikát illeti, úgy az ma is nyílt vagy parázsló lázadás színhelye. Mindez érthetővé válik, ha azokat az „eredményeket“ tekintjük, amiket a benszülött nép az olaszok jóvoltából elért.

1915-ben Tripolitániának 569.000 lakosa volt. Ebből 1931-re nem maradt csak 523.000, a „pontosabb és a kemény visszahódítás után lefolytatott“ népszámlálás szerint. (J. Despois: *La colonisation italienne en Lybie*) Kirenaikában viszont az történt, hogy egyszerűen a sivatagba deportáltak 80.000 lakost, s ezek nagyrésze a szomszagtól „pacifikálva“ — elpusztult. E tartománynak hosszú idő óta az állattenyésztés volt a fő megélhetési forrása. Ez — az olasz hivatalos adatok szerint — majdnem nullára csökkent. Három szám: 1910, a hódítás előtt, 1.411.800 marha; 1926, a „pacifikálás“ tetőpontján, 978.000; 1933, a hódítás befejeztével (?) 139.300 (százharminckilencezer háromszáz.)

Az ország „értékeinek kiaknázása“ a hódítás kezdete óta folyik. Ebben ugyanazokkal az eljárásokkal találkozunk, mint amilyenek a francia, angol és más gyarmatosítók „dicsőségét“ képezik. A hódítók letelepítésére föld kellett. Viszont a föld tulajdonban volt, s művelve vagy paragon hevert. A benszülöttektől tehát az 1922 július 19-i rendelet értelmében kisajátították. „Igy az alapvető probléma megoldást nyert“ — írja az idézett könyvben (52. o.) Despois, francia tanár, aki Lybiában a hivatalos fasiszta körök segítségével folytatott tanulmányokat s akiknek köszönetét fejezi ki előszavában.

A probléma „megoldása“ 1933-ig 202.000 hektár föld kisajátításában nyilvánult. Ennek felét 513 olasz gyarmatosnak adták átlag 50 lírás szerény összegekért, hektáronként (fizetési kedvezménnyel!) S mi több, 1934-ig minden telepes 572-től 1.802 líráig terjedő különféle segélyeket kapott *hektáronként*. Igy tehát letelepítettek 513 élősdt a szolgálatukra rendelt 1.300 benszülött családdal, akik bizonyára több boldogságot leltek volna saját jószágukon, mint az olasz rögön. Ennyire jutott a kivezető

uton Mussolini, aki beszédeiben szerencsés megoldást ígért az olasz parasztnak és munkanélkülieknek.

A lybiai rablás és rombolás ellensúlyozásaképp fejlesztették-e legalább a meghódított ország életforrásait? Történtek-e olyan akciók, amik kedveznek a fejlődésnek?

Tripolitánia 1921-ig 240 km. hosszú vasútvonallal rendelkezett. Tizennégy évvel később 269 km-rel. A „heroikus“ fasiszta uralom tehát évi két km. vasúti vonalat produkált. Valójában tehát az ország továbbra is nélkülözi a modern közlekedést, mintahogy eddig is nélkülözötte. Ugyanakkor a föld belseje kiaknázatlan maradt, az ásványforrások még mindig ismeretlenek. Lybia kereskedelmi forgalma Olaszországgal és a többi országokkal a válság előtt kb. 150 millió pengő.

A 15 vagy 20 éves gyarmatosítás terméketlenségével szemben fel lehetne hozni az ország szegénységét, mint enyhítő körülményt. Viszont nézzük, hogy mit tudott megvalósítani Olaszország egy más gyarmaton, a gazdagabb Erythreában. Közbevetőleg azonban jegyezzük meg, hogy valamely elmaradt ország természeti szegénysége még nem lehet mentesség. Ilyen elmaradt ország pl. sok van a Szovjetunióban, a közép-ázsiai területeken. E sivatag, nomád vidékeket mégis átalakították gazdag országokká, ahol a virágzó földművelést a tegnap teremtett s már jelentősen fejlett átalakító ipar segíti. Az ilyesmi csak a helyi lakossággal való testvéri együttműködés s az országok közérdekű iparosítása révén, s nem néhány gyarmatos egyéni érdekeinek kielégítésével lehetséges. A Turkszib vasút, a nagy öntözési munkálatok, a parasztok mezőgazdasági oktatása életet varázsolt a sivatagba. Hasonlóképp fel lehetne virágoztatni Lybiát is. Ezt azonban ugyanúgy képtelen a fasiszta Olaszország megvalósítani, mintahogy a cári Oroszország sem tudta Ázsiában.

Nézzük a Vörös-tenger mentén elterülő Erythreát. Az olasz gyarmatosítás itt negyven éve kezdődött. Erythrea korántsem szegény. „Termékeny síkságai könnyen öntözhetőek s csak gyarmatosítókra várnak; — hegyoldalai legelőkkel borítottak; gyöngyhalászata van Maszsaunál és a Dahlak-szigeteken; Dallolban talán a világ leggazdagabb kénsavas ércei találhatóak, van kevés aranya, s talán petróleum.“ (J. G. Kergonard: *Geographie économique*.) E természeti kincsekkel szemben, melyek csak kiaknázásra várnak, nézzük az ország kivitelének főbb tételeit. Nem szerepel köztük se kénsavas érc, se arany, sem petróleum. Szerepel kávé, száraz bőr, gyöngyház, tengeri só és gyöngy. Az ország közgazdasága tehát ép' oly' kezdetleges, mint amely kezdetleges volt a „civilizálás“ előtt, amikor egyetlen rejtett gazdagságát sem tudta kifejleszteni.

Vajjon miért nem képes Olaszország ugyanúgy, mint az angol, francia, belga vagy holland gyarmatosítók, néhány nagy gyarmatosnak gazdagságot juttatni a benszülött népek romlása és kipusztítása árán? — Anélkül, hogy igényt tartanánk a kérdés kimerítésére, a legfőbb oka ennek véleményünk szerint az, hogy az olasz imperializmusnak hiányoznak a kellő pénzforrások. Az alapos kiaknázás, amely nagy és költséges felszerelést (vasutak, országutak, öntözés, bányászat) feltételez, hatalmas, gyümölcsseit csak nagy későre meghozó tőkebefektetést igényel. Az előrehaladott tőkés országokban ezekre a kiadásokra nem hiányoztak a milliárdok. Olaszország, amelynek tőkés fejlődése Franciaország és Anglia mögött marad, ilyen összegekkel nem rendelkezett. Ép' ezért az olasz gyarmatosítás elmaradt eszközeivel és eredményeivel a legvadabb kolonializmust, a spanyol *grande-két* juttatja eszünkbe, amit ezek addig űztek, míg a hatalmasabb és „modernebb“

imperialisták ki nem verték őket.

Ha Olaszország elfoglalja Abessziniát, nagyon valószínű, hogy ugyanazokat az „eredményeket“ éri el, mint Lybiában és Erythreában. Hogy oda telepítse a félsziget fölős lakosságát, ahhoz el kellene kergetni vagy ki kellene irtani az ethiopiaiakat, akik már elfoglalták a használható földeket. Mielőtt azonban a tömeges bevándorlásra és a természeti kincsek kiaknázására kerülhet a sor, éveknek, sőt évtizedeknek kell eltelniök, s közben igen sok milliárdra van szükség... Ez utóbbival annál kevésbé rendelkezik majd Olaszország, mivel a katonai meghódítás már magában is kimeríti pénzbeli erejét. Pár hivatalos olasz lap már is két-három háborús évről beszél.

Hogy a meghódított Abesszínia gazdasági kincseiből milyen hasznot tud húzni Olaszország, — ez még kérdőjel. Bizonyos azonban, hogy a kaland hosszú időre siralmas hatással lesz az olasz közgazdaságra. Kétségtelenül: a francia imperializmus gyarmati kalandjai idején, a XIX. század végén és a XX. század elején a francia gazdasági élet szintén el volt maradva. Franciaország azonban jobban el volt látva gazdasági segédforrásokkal, mint a mai fasiszta Olaszország.

Délolaszországban jelentős területek vannak, amelyek várják lakhatóvá tételüket, hogy művelésre ajánlják földjeiket sok olasz részére. Olaszország vasuti hálózata az egész ország háromnegyed részében egy sínpáros, ami nagy teherterheléssel bír egy modern tőkés országban. Ime pár hiány kapásból, (igen sokat nem említve) amiket ki kellene küszöbölni... milliárdokkal, s amiket az olasz tőke nem tud kiküszöbölni. Mi történik egy katonai kaland esetén (ha csak Abessziniára szigetelve képzeljük is el!) amit egy másik kaland, a gyarmatosítás követ?

Nem feledve, hogy ez a politika sok vérebe és nélkülözésébe kerül az olasz népnek, magának az olasz tőkés gazdaságnak nincs sok, amit nyerhet, viszont mindent elveszíthet.

Jean Dupuy

VILÁGGAZDASÁGI KÉRDÉSEK

A Z OROSZ GAZDASÁG ALAKULÁSA. Időnként nagy történelmi változások történnek, anélkül, hogy figyelemre méltatnák. Az új kereskedelmi szerződést a Szovjetunió s Perzsia között aug. 27-én irták alá. Évente tucat-szám írják alá a fontos és kevésbé fontos kereskedelmi szerződéseket. Az új, Moszkva és Teherán közti szerződés rendkívül jellemző Ázsia fejlődésére. Arra vonatkozólag történt megegyezés, hogy az Unió a perzsa kormány megbízásából gyárat épít Perzsiában.

A technikájában gyors és felfogásában lassú nyugati világ Oroszországot még mindig visszamaradt agrárországnak tekinti, mely az utóbbi évek alatt üzemek építésével kacérkodott. A Kelet azonban megértette; tudomást vett Oroszországnak a forradalom óta történt mélyreható változásáról. A Kelet Oroszországban ipari vezetőjét és segítségét kezdi látni.

Több, mint egy évvel ezelőtt Oroszország Törökországnak 6 millió dollár hitelt nyújtott gyárat építése céljából. Szovjetmérnökök, szovjettechnikusok, szovjetmechanikusok és szovjetmunkások utaztak az anatóliai Kaiseriába, hogy ott a török állam számára egy hatalmas textilgyárat helyezzenek üzembe. Nemrégiben beszéltem Moszkvában pár törökkel, akik ismerik Kaiseriát és el voltak ragadtatva. A telep modern, a gépek orosz gépek s a telepet orosz módra munkásházak egé-

szítik ki, klubbal és fürdőépülettel. Kaiseria már dolgozik, s a moszkvai lapok megírták, hogy egy csomó orosz nő — gyakorlott takácsok és szövönők — Kaiseriaába utaztak a török munkásnők betanítására. Kaiseria Törökország egyik legnagyobb, s mindenesetre legjobb iparvállalata s minden török tudja, hogy orosz kezek építették. Ennek bizony jelentősége van. Moszkva és Angora között a viszony nagyon szivélyes. Mindakét államnak van közös érdeke és megértik egymást. Gazdasági és ipari együttműködésük a kapocs. Kemál Ataturk nem a fejlett Amerika, nem Anglia vagy Németország felé fordult a szállítások ügyében. Feltételezik, hogy fél függő viszonyba kerülni az idegen tőkével. Valószínűleg hiszi, hogy az oroszok nem követnek a gazdaságon túl semmiféle célokat.

Eddig Kaiseria elszigetelt eset volt. Most azonban, hogy a sah Kemál példáját követi, az egyes esetből fejlődési tendencia lesz. A Közel-Kelet két életerős állama kéri a nagy orosz testvért, hogy a modern gazdasági élet első lépéseiben segítse őket. A keletiek ravasz üzlemberek és átható megfigyelők; nem építtetnék gyáraikat az oroszokkal, ha feltételeznék, hogy ezeknek a gyárai nem alkalmasak, vagy úgy vélnék, hogy a szovjetmérnökök használhatatlanok és hanyagok. Az orosz-perzsa kereskedelmi szerződés igazolja, hogy az USSR mennyit fejlődött az öt éves terv első esztendeje óta.

A forradalom előtt az orosz kivitel 70 százaléka mezőgazdasági termék, s a fennmaradó 30 százalék jórészt ipari félgyártmányokból, fából és petróleumból állt. És ma? Szinte fordított a helyzet. Az USSR nagy tömegben szállít gépeket külföldre. Törökország, Perzsa, Afganisztán, Mongólia és Kína orosz teher- és személy-autókat vásárol. A forradalom előtt Oroszország ilyesmiket nem is gyártott. Orosz villanygépeket, varrógépeket és traktorokat már Nyugateurópa is vásárol; a villanygépek egy része Délamerikába és Afrikába megy. Jólehet a fegyverkező Németország fokozta vastermelését, az oroszok ma ugyanannyi nyersvasat termelnek, mint a németek, sőt a németek termelését csakhamar felülmulják. Az oroszok nyersvasat és acélt adnak el Magyarországnak, Lettoniának, sőt még Japánnak is. Röviden: az orosz gyárak termékeit már vásárolja a világ. 1917 előtt alig álmodhatta ezt valaki.

Az oroszországi állapotokról szóló hírek hevesen váltakoznak; a nagy eredmények beszámolóit rettenetes szenvedésekről szóló leírások váltják fel, úgy hogy a külföldi olvasót nem érheti szemrehányás, ha zavarában tartózkodik az ítélettől. Végül csak az író számíthat hitelre, akinek a megállapításait és értelmezéseit konkrét, könnyen ellenőrizhető tények igazolják. Ugy gondolom, Kaiseria ilyen tény s egy másik az új orosz-perzsa egyezmény. Azután az orosz ipari kivitel. Még pár ilyen tény és a külföldi olvasó előtt egyre világosabb, hogy az orosz gazdaság mennyiben és miért alakult át a forradalom következtében tökéletesen. Oroszország már nem az a félázsiai, nehézkes, fejletlen ország, amit a XIX. század klasszikus orosz regényeiből ismerünk. Természetesen még sok a tennivaló; évszázadok öröksége csak lassan hal el. Egy azonban kétségtelen: a régi Oroszország elintézett. Helyére egy új, becsvágó, haladó, tanulmányzó s végül a sikere felől biztos nemzet került. Nyugaton kétségtelenül még számosan kételkednek. Keleten azonban... A gazdasági sikerek erős nyomása alatt a szomszédok hajlandók Oroszország gazdasági vezetésének a követésére. A végtelenül nagy és dinamikus USSR Ázsiát egyre jobban befolyásolja, ha továbbra is sikerrel dolgozik. Például: — a szocialista állam szüksége a külkereskedelmi monopólium, s az USSR tényleg rendelkezik ezzel fennállása óta. Csak a kormány vásárol be és ad el külföldön; magánemberek, vagy magán-

társaságok — ha volna még ilyen — se nem importálhat, se nem exportálhat. Ez a berendezés lényeges tartozéka a szocialista tervgazdálkodásnak; Perzsia legkevesbé sem szocialista ország, Perzsia tőkés ország s mégis 1931-ben bevezette a külkereskedelmi monopóliumot. Oroszország példája Ázsiában kiszámíthatatlan hatású.

Ázsiában nagy dolgok történtek. 1931 szeptembere óta Japán Kína egyre nagyobb részének az ura. Az oroszok megrémültek, amikor ez a folyamat megindult. Attól tartottak, hogy e folyamat átsap orosz területre és az USSR-t háborúba keveri a mikádó birodalmával. Első gondjuk volt Szibériát jobb hadászati állapotba hozni. Azóta négy év múlt el. Az oroszok biztosan ülnek sorompóik és beton erősségeik mögött, nagy hadseregük és óriás légi rajaik védelmében. Kevesebb nyugtalansággal és több tárgyilagossággal nézhetik az eseményeket. Nem szándékuk Japánnal konfliktusba keveredni — különösen most. Dolguk van: építenek. Viszont kétségtelen, hogy a hatalmas USSR pár év múlva — mondjuk 1940-ben mindent, amit ma Japán Kinában tesz, megkérdőjelez?

De nem fegyveres erővel. Az oroszok erősebb fegyvere gazdasági tökéletesedésük lesz, amely megnyeri a maga számára a kínai és japán sziveket, mint ahogy már ma meghódította a török és perzsa rokonszenvet. Azokat a nemzeti-forradalmi felkeléseket, amiket Kemál és Riza Khán, a mostani sah országaikban megindítottak, Moszkva támogatta. Ugyanakkor az orosz kormány a legfőbb garanciát jelentette a külföldi beavatkozás ellen. Kína nagyobb és nehezebb mozgásba hozni; a felismerés előtt azonban majd Kína is meghajol.

Okos japánok ismerik ezt az igazságot. Ennek következtében úgy vélik, hogy jobb volna az USSR-re előbb lecsapni mielőtt túlságosan megerősödik. Most azonban már késő, Oroszország tőkeerős, legalább is azzal a Japánnal szemben, amit egyidejűleg nem támogat nyugatról is egy USSR elleni offenzíva s ez az offenzíva bizonytalan. Közben az oroszok szorgalmasan dolgoznak, semmiféle áldozattól sem riadnak vissza. Az idő, legalább is Ázsiában, az oroszok számára dolgozik.

(Newyork, Nation)

Louis Fischer

S Z E M L E

A TUDOMÁNYOS KUTATÁS FORDULATA FRANCIAORSZAGBAN

Franciaország megvárakoztatta Marxot, valóban paradoxszerű az, hogy ily' későn kezdi megismerni a francia közönség, holott közvetett befolyása állandó s jelentős volt. A marxizmus hosszú időn keresztül csak tengődött Franciaországban. *Lafargue* azt hitte, hogy eleget tesz feladatának, ha a marxista gondolatokat, melyek annyi részről találkoztak rosszakarattal, vagy akár ellenséges érzülettel, minden eszmei hozzájárulás nélkül ismerteti. *Sorel* viszont csupán néhány marxi fogalmat vett át, melyeket rosszul értelmezett és hamarosan összezavart. A guesdisták nehezen törtek maguknak utat, de elméletük korán megmeredett. A háború utáni munkásmozgalom pedig sokáig önmaga felé fordulva s az elméleti kérdéseket elhanyagolva dolgozott.

Ez a helyzet alaposan megváltozott. A nagy válság óta egymást követik Marx, Engels és Uljanov műveinek kiadásai. A marxista tanulmá-

nyoknak se szeri, se száma. Az *A la lumière du marxisme** című esszégyűjtemény minden bizonnyal megszabadít bennünket egész csomó problémától. Nem hisszük, hogy ezentul akadhat — komolyanvevésre igényt tartó — vitatkozó, aki a marxizmusról, mint fatalista dogmáról beszéljen, amely csak a gazdasági tényezők értékét ismeri el, azokból vezeti le az egész történelmet s az emberi cselekvésnek csupán az automatikus mozgás szerepét engedélyezi. Igaz, hogy a marxizmus ilyenfajta felfogásához azoknak a tudósoknak és újságíróknak teljes tudatlansága kellett, akik ezt a „kritikai“ nézetet terjesztették. Valóban abszurdum volt Marxot és Engelst, a tömegek aktiv változtató tudatának terjesztőit, a tudat és a cselekvés tagadóiként beállítani. Ami pedig a szövegeket illeti, azok gyorsan és félreérthetetlenül eldöntik a kérdést. Marx művének első kialakult megnyilvánulásai, *A Feuerbach-tézisek* épp oly világosak, mint Engels életének utolsó éveiből származó levelei. „Az a materialista doktrina, amely szerint az ember a körülmények vagy a nevelés terméke, elfeledteti, hogy az ember változtatja meg a körülményeket és hogy a nevelőnek is szüksége van a neveltetésre“ — írta Marx 1845-ben. „Miért is küzdenénk... politikai hatalomért, ha a politikai hatalom nem tudja megváltoztatni a gazdaságot“, — írta Engels 1890-ben. Az új gondolkodás két alapítója fél évszázadon keresztül manifesztálta, hogy milyen feltételek között „csinálják az emberek saját történetüket“, változtatják meg a külső világot s ugyanakkor belső világukat.

Csak minimális jóakarát és tárgyismeret kellett ezeknek az elemi igazságoknak helyreállításához. Ezt tették meg az „A lumière du marxisme“ szerzői. Tanulmányaikban nyoma sincs a vulgärmarxisták merevségének, akik szükkeblűen és ügyetlenül topognak készen kapott és elnyomított igazságuk körül. Wallon, Maublanc, Friedmann, Mineur s társaik maguk is gyakorolni igyekeznek azokat az erényeket, melyeket Marxnak tulajdonítanak s ez tragadhatatlanul új dolog. Könyvük jó könyv, mert élő gondolat hatja át, olvasása közben lélegzeni tudunk s nem fog el bennünket a fuldoklás érzése.

A kötet első tanulmányosorozata a tudomány és a technika viszonyával foglalkozik. Pontosabban avval a kérdéssel, hogy az egyes tudományok fejlődése milyen mértékben függ a technika fejlődésétől. Szerzők a saját tapasztalataikból indultak ki, de kétségtelenül befolyásolta őket Engels egyik *Heinz Starckenburg*-hoz intézett s 1894 január 24-éről keltezett levelében kifejtett meggondolása: „Igaz az, amint Ön mondja, hogy a technika nagyrészt a tudomány állásától függ, de a tudomány még inkább függ a technika állapotától s szükségleteitől. A tudományon többet lendít, ha a társadalomnak technikai szükségletei vannak, mint tiz egyetem.“ Engels tehát kölcsönhatásról beszél, viszont a döntő jelentőséget a technikának tulajdonítja. Ez a gondolat megegyezik a marxista felfogás összeségével s szükséges eleme annak. A gyakorlati cselekvés filozófiája, mely szerint a „termelési viszonyok“ alapozzák meg a történelmet, nem tekintheti a tiszta, a gyakorlattól elvonatkoztatott spekulációt az emberi ismereteket illető haladás alapulvének, hanem azt az emberek anyagi fennmaradását biztosító mesterségek sajátos tanításaiban keresi.

A marxizmus egyik alapvető gondolatának az igazolását a tudo-

* *A la lumière du marxisme*, Editions Sociales Internationales. Marcel Baby, Marcel Cohen, Georges Friedmann, Paul Labérenne, Jean Langevin, René Maublanc, Henri Mineur, Charles Parrain, Marcel Prenant, Aurélien Sauvageot, Henri Wallon tanulmányai, Dr. Henri Wallon előszavával.

mányok történetében kell keresnünk. És viszont: a marxizmus olyan hipotézist, olyan kutatási módszert ad a tudományok történetének, melyet a nyugati gondolkodók általában elhanyagoltak. Azok az elméletek, melyeket a marxizmussal ellentétben, hivatalosaknak és „elfogadottaknak” nevezhetünk, a technika döntő szerepét csak ott ismerik el, ahol azt lehetetlen letagadni: a tudományok eredetében. *Henri Berr* pl. *Abel Rey* „A görög tudomány ifjúkora” című könyvének előszavában elismeri, hogy a pozitív préhellenikus tudás miután a gyakorlatból származott, összefüggött a cselekvéssel s maga is technika volt. *Berr* külföldben idealista, kinek „vezető hipotézise” a „logika elsődlegessége.” *De Abel Rey* figyelemreméltó erővel és pontossággal nyilatkozik a technikának a tudomány születésénél játszott szerepéről: „Kétség sem férhet ahhoz — mondja — hogy az elméleti tudomány eredetileg a mesterség gyermeke. Nem csak, hogy nem lehet elválasztani a tudományt a technikától, hanem épp a technika vezet bennünket a tudományhoz. A leszármazás itt nem feltételezett, hanem történelmileg is kimutatható. A számtan a gyakorlati számításból származik, a mértan a földmérésből, a csillagászat az idő méréséből s a tájékozódásból, melyekhez természetesen jó adag vallási és mágikus tényező is járul... A mechanika teljes egészében a technikából fakadt s az első gépek, pl. az emeltyűk, évezredekkel azelőtt léteztek, mielőtt tudományos elvüket még csak sejtették volna. A fizika eredetét a technikai, akusztikai és optikai eszközök fejlődésében kell keresnünk. A kémia valóban az alchimia gyermeke, de ugyanakkor az öntők, a metszők, a festők, a cserepesek, zománcozók, orvosok és gyógyszerkészítők technikáiból is származik. A utóbbi két forrásból született a biológia és a fiziológia.” Mily’ megerősítése ez *Engels* intuíciónak! Ám *Berr* gyorsan elküldösi ezt az igazságot a vallás és a mágia jelentőségének eltulzásával. A technikától ígyekszik azonnal megszabadulni, mihelyt túlhaladja az u. n. történelmelelőtti kezdeteket. *Berr* szerint a tudás csak akkor válik tudománnyá, ha már kivetkőzött a technikából. „A tudomány teljességében csak akkor jelenik meg, amikor az ész érdektelenül dolgozik. A tudomány a megismerés örömeért való megismerés.”

A tudomány és a technika viszonyának problémája valóban akkor merül fel teljes jelentőségében, amikor a tudomány már kialakult s különböző meghatározott ágakra szakadt. Hogy a egyetemeken szokásos többé-kevésbé nyílt idealizmus hogyan kezeli ezt a kérdést, arról tanuskodik *Abel Rey* idézett művének ajánlása: „*Paul Tannery* emlékének, aki megújította a tudományok történetét... azáltal, hogy amint már *Auguste Comte* is kívánta, összekötötte az emberi gondolkozás és gondolat történetével.” A marxisták viszont arra törekednek, hogy ne felejtse el a tudományok történetének az ipar történetével való kapcsolatát.

Az „A la lumière du marxisme” szerzői nem hagyták figyelmen kívül azokat az ellenvetéseket, melyekkel a marxista hipotézis rendszerint találkozni szokott. Ezek az ellenvetések 1. a látszólag függetlenül s tisztán gondolatilag fejlődő matematika elvontságára; 2. bizonyos régi idők (főképp az ógörögök) tudományának majdnem kizárólag spekulatív jellegére; 3. a jelenleg „alkalmazott”-nak nevezett technikák látszólag alárendelt szerepére támaszkodnak. *Engels* *Starkenburgh*hoz intézett levelében, felfogása igazolására az elektromosságot idézi: „Ésszerű ismereteink az elektromosságról csak azóta vannak, amióta technikai alkalmazását felfedezték.” *De Jean Langevin* megjegyzi, hogy a „nagy elméleti felfedezések rendszerint megelőzték az elektrotechnikai alkalmazásokat s hogy amikor az ipar birtokába vette a megszerzett ismere-

teket, a tudományos kutatás rendszerint más irányba fordult. A relativitás elmélettel kapcsolatban „olyan mechanikával találjuk magunkat szemben, amely nemcsak, hogy nem származott a technikából, hanem csak távoli kapcsolatban áll vele“ — mondja *H. Mineur*. De *Labérenne* idézi azokat az ismert érveket, melyek visszavezetik a matematikát a konkrétumokhoz. Kétségtelenül: a görög tudomány főképp' spekulatív volt (míg az egyiptomi csillagászat és a mértan a Nilus áradásainak megállapításából és az elmosott mesgyék visszaállításából indult ki), de *Mineur* erre nézve megjegyzi, hogy „ez a tudomány, mely elvesztette eredeti impulzióját“ megállott száz évvel a mi számításunk előtt s csak tizenöt évszázaddal később került uj életre, a középkor végén, amikor a felgyülemelő technikai felfedezések új eszközöket halmoztak és új problémákat vetettek fel a tudomány előtt. „A renaissance tudósainak legtöbbje mérnök volt vagy legalább is kapcsolatban állt a mérnökökkel.“ Felfedezéseik is a technikai szükségletekre (hajózás, bányaiipar, hadászat) vonatkoztak. *Mineur*, *Wallon* és *Langevin* ezeket a történelmi megjegyzéseket oly' nagyjelentőségű általános gondolatokkal kísérik, melyek megfelelő világításba helyezik a tiszta tudomány érdektelen kutatásának kérdését.

Mineur kifejti, hogy milyen kapocs fűzi az elvont törvények spekulatív kutatását az embernek a természet leküzdésére irányuló munkájához. Idéznünk kell egyszerű és mély fejtegetéseit: „A csillagok tanulmányozásának első sikerei megmutatták az embereknek, hogy a természet kutatásával olyan törvényekre akadnak, melyek segítségével le lehet győzni a természetet. Helyes és jogosult volt tehát az az elképzelés, hogy az elsőhöz kapcsolódó újabb és újabb felfedezésekkel a természet birtokbavételének lehetősége is nő. Ebben az értelemben az, ami érdekes tudományos kutatásnak tűnik, nem egyéb, mint a környező világ megismerését illető szükségesség zavaros érzése, hogy minél jobban élhessünk. Ennek az érzésnek az ember egy ősi ösztöne a forrása. Az ember, aki könyörtelen, sőt ellenséges világban él, uralkodni akar az őt környező erők fölött s ezért mind pontosabban és jobban igyekszik megismerni azokat.“ Ma „azt mondhatjuk, hogy a mult tapasztalatai által felbátorított ember úgy kutatja a természetet, mint a kolonizálók kutatják a még nem egészen ismert területeket.“

H. Wallon általánosítja a problémát s felvázolja „az élőlény s a közege közti viszony anticipációjának az elméletét.“ Az anticipációt már az alacsonyrendű lényeknél is megtaláljuk: „az észlelet minden fokán megfigyelhető.“ A *Pavlov* által tanulmányozott „feltételes reflex“ példája az anticipációnak. „Anticipációk nagymértékben a percepcióink is, melyeket a józan ész rendszerint a környező világ érzékenységünkre gyakorolt benyomásainak tekint.“ Minél összetettebb a szervezet, annál hajlékonyabb az anticipáció és az előrelátás játéka. Gyakran úgy tűnik hogy az ember csupán szerveinek működésével törődik. Különben is „mily pontos koordináló elv szedhetné szigorú rendbe az egyéni cselekvéseket?“ S mégis fennáll az a csodálatos tény, „hogy az egy korhoz tartozó intellektuális munkák és megnyilvánulások összefutnak.“ „A tudományos felfedezés még akkor is a szükséges pillanatban történik, mint ezt annyi eset bizonyítja“, amikor a tudományos kutatás a technikai szükségletek előtt jár. Végső elemzésben mindig a valóság áramlata adja meg a cselekvés okát és témáit. Bármilyenek legyenek is elágazásai „a szellem működése mindig a valósággal való érintkezésben születik meg és születik ujja.“ — Ez az önmagában erősen összevont előadásból vett néhány idézet világosan mutatja, hogy milyen nagy a távolság a dialektikus és a mechanikus materializmus között.

A könyv második részében összegyűjtött tanulmányok épp a dialektikus materializmusnak a mechanikus materializmussal szembeállított sajátos jellegét világítják meg. Friedmann felvázolja a dialektikus gondolkodás elemzését és történelmi kialakulását az oksági elvvel való kapcsolataiban; *Maublanc* viszont ugyanezt teszi az azonosság elvére vonatkoztatva. Friedmann igen helyesen jegyzi meg, hogy azok, akik a marxizmust gazdasági fatalizmusnak tekintik, tulajdonképpen csak az okságról való mechanisztikus felfogásukat vetítik át a marxizmusba. Szerintük az események egymást kétségtelenül számos összefonódott okozati sorozatban követik, ennek ellenére azonban állandók, visszafordíthatatlanok és töretlen vonalban haladnak. Ebből kiindulva és azt is tudva, hogy a marxizmus alapvető fontosságot tulajdonít a gazdaságnak arra a végkövetkeztetésre jutnak, hogy a marxizmus az egész történelmet egyszerűen a gazdaságból vezeti le. *Ez természetesen nem így van.* A marxizmus Hegeltől a kauzalitás egészen más felfogását vette át. Megállapítja, hogy az ok mindenütt visszahat az okozatra, az antitézis a téziszre, hogy a természetben az egymásra állandóan, kölcsönösen és egyidejűleg ható valóságselemek „élő interdependenciájával” találkozunk. Így, mikor az ember felismeri anyagi fennmaradása természetes körülményeinek fontosságát s az emberek akaratából függetlenül kialakuló gazdasági viszonyok jelentőségét, feltétlenül elismeri a természetet és ezeket a viszonyokat megváltoztató emberi akarat szerepét is. Ezt a visszahatást a marxizmus már csak azért is kénytelen elismerni, mert ha nem tenné, ha tagadná az akarat és az öntudat sajátos szerepét, akkor saját magát s a változtatás szükségességét és lehetőségét is megtagadná, mint azt a fatalisták és reformisták teszik, kik szerint nyugodtan be kell várni a társadalom progresszív, szükséges és jóttevő megváltozását, mely fölöslegessé teszi az emberiség változtatni akaró erőinek végső nekilendülését.

René Maublanc a dialektika születését vázolja fel; rámutat plátói eredetére, (természetesen vissza kellene menni Herakleitosig; s *Maublanc* bizonyára csak azért foglalkozik inkább Marx és Plátó viszonyával, mivel eddig ezt rendszerint elhanyagolták. A filozófia történetére vonatkozó rövid megjegyzéseit itt-ott ki kell majd bővíteni és helyesbíteni.) *Maublanc* kifejti, hogyan akasztotta meg az aristotelesi logika a megismerést az ellenmondás előtt, melyet hibának tart. Így azáltal, hogy az ellenmondás kiszorult az ésszerűség területéről, az ész elszakadt az élettől, ahol az ellenmondás lépten-nyomon felbukkan. Ennek a szakításnak Kant alkotta meg végső elméletét. Hegel viszont, Plátó gondolkodásához visszatérve, újból beillesztette az ellenmondást az ésszerűbe. A gondolkodás története így a mindig újból megtagadott ideiglenes szintézisekben megoldott, összezapások és ellenmondások története lett. De ez a dialektika idealista maradt. Minden vulgärmarxista el tudja intézni Hegelt egy-két Marx-, vagy Engels-idézettel, bármily szigorúan is ítélte meg ép' Engels az ilyen módszereket és azok önelégültségét, akik élnek velük. *Maublanc* valóban kitűnő tanulmányának főértéke abban áll, hogy alaposan átgondolt kritikának veti alá azt a hégeli rendszert, melyben a természet idegen és tehetetlen, melyben a mozgás csak a gondolatban létezik s ott is csak önkényes tekervényekbe stilizálva, s amely megtagadja a valóságot, ha az nem illik bele annak a rendszernek a kereteibe, melyet az abszolút igazság megvalósulásának s a világtörténelem végső stációjának tekint. De Marx a mozgást, melyet Hegel csak a gondolat sajátos tulajdonságának tartott, sokkal őszintébben és hajlékonyabban találta meg a világegyetemben, az élő ész által felismert és kikutatott valóságban. Így kapcsolta össze a he-

geli módszert a materializmussal. Így szűnt meg az ész és a valóság közti évszázados szakadás: Hegel visszavezette az ellenmondást az észszerűhöz; Marx visszavezette az észszerűt a valósághoz. Tudatosította az ész alárendeltségét a valóság alá s ezáltal óriás módon megnövekedett a gondolatnak a valóság fölötti hatalma. Marxszal a gondolat már nem állítja magáról, hogy ő az egész valóság, nem akarja magába zárni a valóságot, de azt sem tűri el, hogy fal válassza el tőle. A gondolat része a valóságnak, egyesül vele és meg is változtatja. A marxista dialektika olyan megismerési módszer, mely a valóságban gyökerezik, abban találja meg igazolását és lehetővé teszi a valóság megváltoztatását.

Az „A la lumière du marxisme“ szerzői biztosan nem tartják könyvüket hibánélkülnek. Régi vitákat elintéz ez a könyv, de ugyanakkor új kérdéseket vet fel. Nem haladhatunk el néhány szembetűnő hiányossága mellett. A tanulmányok egyenlőtlen értékűek. Sok helyen találkozunk a dogmatizmus nyomaival, minden magyarázat nélkül egymás mellé állított idézetekkel, a megválaszolendő érvek elhanyagolásával, stb. Ez a könyv a marxizmusnak csupán egy oldalát világítja meg. Ez szükségszerű, hisz a marxizmus állandóan harc közben alakult és fejlődött. Alapítói elméleti műveikben főképp arra törekedtek, hogy kifejtsek „a döntő elvet“, melyet kortársaik tagadtak, t. i. a gazdaság elsőrendű szerepét. „Eközben, — mondja Engels — kissé elhanyagoltuk a formát a lényegért... S ez ellenségeinknek igen jól jött, mert így számos félreértésre találtak ürügyet.“ Az ilyen félreértések most sem hiányoznak majd. Viszont tovább kell haladni, következetesen a megkezdett uton.

(Páris)

Pierre G erome

ANDRÉE MALRAUX ES AZ EGYENIS EG K RD ESE. A francia irodalom exotikus port ek ai s a fiatal ir nemzed ek palotazend ul esei k z e Andrée Malraux  j tipusú h dit k nt lép. A kezes tenger szkapit nyok, gyarmati tisztviselők és diplomaták, a Pierre Loti-k, Claude Farr re-ek és Paul Morand-ok szektorába a gyarmatok igazi drámáját, mig az irodalmi fiatalság k pzeltg  l zadoz s ba egy kontinentális forrongás súlyos élményét hozza. Pedig   is a francia (gyarmati) polgárság, sőt az állami vállalkozások k ld k r i szakadt le. A *Királyi ut* (La Voie royale) hőse Claude Vannec, a kalandorkedv  fiatal archeológus, akiben nem nehéz az ir ra ismerni, m g hivatalos kiküldetésben indul Szi mba, de  sszet z a hatóságokkal és azok ellenére v g neki utjának. Ez az ut később igen messze kanyarodik a gyarmati hatóságoktól és a r gis gkutat st l. Az archeol gusb l politikai ügynök v lik a Kuomintang földjén, s m g irodalmi nemzedéktársai a k pzelt kkel,   az élettel kísérletezik. Az irodalmi forradalmak helyett egy hatalmas népmozgalom gyakorlata foglalja el s a szellem vakmer s geit az élet nagy kísérletei és kockázatai közt  li. Erről az elhat roz  élményről számol be a *H dit k* s *Az emberi sors* c. könyveiben. A megmozduló világrész, a tömegek emberalatti állapota, a f lemel s n dolgozó akarat s a hatalmas emberi lehetőségek ragadják meg szenvedélyes egy tt r s t és szitj k vállalkozó kedvét. Nem a szükség, hanem az emberi lealacsonyodotts g és belenyugvás gy l lete s a megvalósítható nagyság látomása t zelj változtató akaratát. A tettv gy  ember nagy változáson megy át, de a polgári viszonyok közt finomodott, mélyebben lakozó művészi érzékenysége eredendő hajlamait követi. Malraux legbensőbb irói érdeklődését nem annyira a tömegek, mint inkább a vezérek kötik le, inkább a változtató akarat tudatos k pviselei, mint az akarattól korbácsolt tömegek. Ez az  r-

deklódés együttérző szenvedéllyel és fájdalmas elmélyedéssel kíséri a kiemelkedő lények drámáját, mely a tömegek történéseivel remeg. A szociális mozgás mögött az önkifejezést kereső polgári érzékenységgű és nevelésű művész minden benső hajlamával a forradalmi feszültségben élő vezetők lelkületéhez, az átlagon felüli egyénekhez, az intenzív sors-hoz vonzódik. Az egyéni sors-motivumokat hajszoló művész minduntalan legyőzi benne a kínai forradalmak krónikását; a rendkívüli lélek „mérnöke“ a tömegmozgalom technikusát. A tragikum esztétája valami titkos gyönyörrel, a lázadó valami mély önkínzással csügg a katasztrófákon. S ha érthető is, hogy a kantoni és a sanghaji felkelések kudarcá, az élet ázsiai semmibevevésének látványa még kimélyítette e hajlandóságait és inkább tragédiára, mint eposzra ihlette Malrauxt, bajtársi, de szigorú bírálója, Ilja Ehrenburg e ponton a művész és az ember, a szubjektivistá, esztétizáló hajlam és a szocializmussal közös emberi szándék ellenmondására figyelmeztet. Ehrenburg kissé a saját természeté ellen is harcol, amikor oly' szigorúan ítéli meg Malraux hőseinek fájdalmas exaltságát, a túlságos elemzést, a tömegek elhanyagolását, és némileg magát is buzdítja, amikor az új szocialista realizmus eszményeiben élő nagy társadalmi regényt kéri tőle számon. Mindenesetre nagyon jól látja Malrauxban — a sajátjaival is oly' sokban közös — irodalmi jegyek távolabbi meghatározottságát, mikor azt írja, hogy „...minden nemzedék a maga lehetőségeivel él és a maga sorsát hordozza.“ A kínai tömegek eposzát viszont nem is az európai Malraux, hanem valami kínai Solochov kell, hogy megírja.

Malraux érdeklődését nem meríti ki a szociális történés. Túlnez a szükség vergődésén s mögötte a biológiai végzet, a megsemmisülés elleni lázadásra pillant; a nyomor s az emberi megaláztatás mögött a létezés végső korlátait s a lények rejtett ellenereit kutatja. A társadalmi dráma cselekménye mögül az élet elháríthatatlan sorsszerűségeinek körvonala tűnik elő, — de Malraux igen jól tudja, hogy mi az, amit a kiharcolt felszabadulás megadhat az embernek és mi az, ami ellen küzdenie lehetetlen. A társadalmi felszabadulás optimizmusa sohasem oly' erős benne, hogy át ne törjön rajta a megváltozhatatlan gyász, mégis a végső kényszerrel szemben is az emberi méltóság egyedül lehetséges magatartását: az önmagunkon való túltevést hirdeti. Fölismerhető ebben az emberi élet keserű aljába beikóstolt művésznak a végső dolgokon eszmélkedő lirája, tragikus élet-érzése, melyen erőt vesz a társadalmi ember saját méltóságának és szabadságának tartozó lázadása. Malraux egész intellektuális nemzedékével együtt átesett Nietzschén, (kínai diákjai is Nietzschétől részegülnek meg), s ez mély nyomokat hagyott gondolkodásában. Ha sorsviziója a görögöktől való, az önmeghaladás akarata Nietzschétől, a tömeg-felszabadítás értelme Marxtól. A lehetetlen megkísértésére Nietzsche tanítja, a lehető megvalósítására Marx. A görögös sors-gondolat, a nietzschei akarati elem igen erős Malrauxnál és marxizmusát is telíti vele... „A marxizmusban együtt van a fatalizmus értelme és az akarat extázisa. Valahányszor a fatalizmus megelőzi az akaratot, elveszitem a bizalmam“ — mondja Kyo Gisors. Malrauxban és hőseiben, akik közt természetét és problémáit elosztja, valóban fatalista líra és forradalmi akarat viaskodik. Ha e belső küzdelem távolabbi vonatkozásait és Malrauxnak osztályához s a forradalomhoz való viszonyát kutatjuk, — az alakjait kell, hogy megfejtsük.

Malraux abban a pillanatban dobja elének a hőseit, amikor életüket egyetlen kártyára tették fel. Kurtán és szaggatottan vázolja életüket, sietnie kell, a játszma folyik és nincs idő visszaemlékezésekre.

Malraux lelkiállapotokat szívesebben rajzol, mint társadalmi folyamatokat. Az exponálás pillanatában a hős már kész. Valami különös nyugtalanság, az élet cél- és alaktalansága elől menekülő tettvágy, a csömör, az emberi méltóság vagy a hatalom vágya kalandba vagy forradalomba sodorja. De kik ezek az alakok és honnan jönnek? Ha azt mondjuk, hogy a polgári rend fellázadt fiai, — még nem sokat mondtunk. Ez csak a társadalmi keret, nem az egyéni alkat. Mert ezek a hősök még az osztályukon belül is kivételesek. Gazdag vállalkozók vagy előítéletmentes értelmiségiek fiai, korán elárvult vagy korán függetlenül egyének, akikre ilyenformán hagyományerős környezet bénítóan nem nehezedett. De ezenkívül többnyire gyarmati születésűek (az író; May), kevérekfajúak (Garin), félvérek (Kyo), akik fajták és nemzetek világát bontják fel és egyesítik személyükben. Igazi fajta- és nemzetközi hősök; előbb a születés, majd az érzület és vállalkozás révén. Nem holmi elegáns és könnyed kozmopolitasság ez, amilyenhez Paul Morand szoktatott. Ezek a hősök nem az utlevelük révén nemzetköziek, sőt a leggyakrabban minden utlevél ellenére. S ha már Morand-t említettük, — a kalandjuk sem a Morand-é. Malrauxnál még a kaland is vállalkozás; nem a véletlen, hanem az elhatározás szüli. „Amit kalandnak neveznek... nem menekülés, hanem hajsza”, — mondja a Királyi utban. Hősei eredeti világukban tagadók és ellenszegülők, de nem mert nem tudnak hinni, hanem, mert nincs miben. Valami határozott életcélt hajszolnak és végletes természetükkel mindent azonnal szeretnének. Nincs türelmük a változtatás hétköznapi hangyamunkájához, hanem a nyílt helyzetek, a nagy küzdelem, a forrongó Ázsia felé sietnek. „Azok közé az emberek közé tartozott, — mondja az író Garinról, a Hódítók főhőséről, — akiket csak a kitörő forradalom tesz igazán forradalmárokká...” A nagy események és a nagy belső feszültségek drámaiságát hajszolja Malraux, a művész is, valami fojtott romantikával, és kevés író van, aki az élet végső dolgairól oly mélyremarkoló komolysággal és férfias mértéktartással ír. Hősei az élet nagy próbáit állják lázadó posztjukon, és elhatározásuk pátoaszát a halál állandó jelenléte huzza alá. A lázadó felemelkedés olyan magas pontja felé törnek, ahonnan visszahullni csak a halálba vagy a bectelenségbe lehet.

De hogyan illeszkednek ezek a hősök a nagy tömegmozgalmakba? Épp itt, a hős egyéni törekvései és kollektív célkitűzései közt vetődik fel az egyéniség tulajdonképpeni kérdése. Garin pl. a „hatalom bizonyos formájára” törekszik, de nem a mások elnyomása árán. Nem zsarnokoskodni akar, hanem hódítani. Ha nem erre vágya, az angolok zsoldjába szegődhetett volna, —de ő a tömegekkel „közös diadal élményét” szomjazza. Ez a fordulat, a 19. századbeli francia individualizmussal s a nietzschei magányos emberfelettséggel szemben igen lényeges s az egyéniség új felfogásához vezet. Malraux és hősei mindenekelőtt ritka magasra becsülik a személyiségi erőket. Garin, mint a Kuomintang-propaganda főnöke, a tömegeknek is azt tanítja, „hogy a maguk méltóságában, a maguk fontosságában hinni merjenek.” Nem tartozik ide a meggyőzés e módjának helyzeti értéke vagy értéktelensége az 1925-ös Hódítók-korabeli Kinában. Ez a beállítottság fölöttébb jellemző az olyan egyénre, akit nem az anyagi, hanem a belső szükség vitt a tömegek oldalára. Malraux hőseiben nincs is meg a feltörő osztály közvetlen, kissé naiv és tenyeres-talpas vagy elemi és durva életvágya, — ők az élet közvetlen szükségleteit, sőt számos kevésbé nemes értékét osztályukban is megszerezhették volna, — méltóságuk árán. Márpedig a méltóságról és az élet értékeiről a legmagasabb fogalmaik vannak. A méltóságnak ez a legmagasabb fogalma a *mindenki* méltóságát jelenti.

S ez egyben az élet egyik alapvető és legfőbb értéke. Ez a felfogás messzire viszi Malrauxt az individualizmus multszázadbeli eszményeitől, de legfőképp a fasizmus mai vezér- és tekintély-kultuszától. Az utóbbira nézve találóan jegyzi meg Jean Guéhenno, hogy a fasiszta rendszer lehetetlenné teszi a méltóságot, mert a vezetők mértéktelen hiúságán alapul s hogy mindenkifölött azokat az elbizakodott fiatalokat lelkesíti, akik csak azért dicsőítik annyira a tekintélyt s a hierarchiát, mert gyakorolni törekednek az elsőt és kihasználni a másodikat. Malrauxnál az egyéniség a szolidaritás akarásában tágul ki, a közös sors vállalásában, a bajtársi érzés odaadásában és áldozatában, mely a halál közös végzetével szemben a kreatura szívbemarkoló végső diadala. Ezt a magatartást elvi határozottsággal fogalmazza meg legutóbbi könyve, a *Gyűlölet ideje* (Le Temps du mépris) előszavában. Ez a története, (melyet a Dimitrov érdekében tett németországi utjáról hozott), a szorongatott egyén mély börtönélménye, szétaradó monológja; benne meg fölötte a szolidaritás vágyával, áldozatával és küzdelmével. Néhány jelenete: a sötétzárkában deliráló fogoly feszült kopogtatása a börtönfalon egy ismeretlen bajtárs kopácsoló jeleire; repülőut a jégviharban s a kiszabadult fogoly és az ismeretlen pilóta kevés szavú, benső együttküzdése, — felejthetetlen. E férfias bajtársi érzés irodalombeli hanyatlását panaszolja föl az előszóban: „...a művészi érzékenység története Franciaországban, az utóbbi ötven évben, a férfias testvériség agóniájának nevezhető. Valódi ellensége az a 19. században elszórt, megfogalmazatlan individualizmus, mely sokkal inkább az elkülönülés vakbuzgóságából, mint az egész ember megteremtésének akarásából született.“ Malraux az egész ember megvalósulását és benne a sajátmagához hasonló frondőr értelmiségiek életformáját a magasabbrendű szolidáris közösségben keresi. „Embernek lenni nehéz, — írja. — De a közösség elmélyítésével nem nehezebb, mint a különbség művelésével, — s az előbbi legalább olyan erővel táplálja, mint az utóbbi azt, ami által az ember ember, ami által önmagát meghaladja, alkot, feltalál vagy elgondolja magát.“

Az egész ember megvalósulása Malraux és valamennyiünk számára csak az új közösségben, az osztatlan, egész emberiségben lehetséges.

Korvin Sándor

A KÖZÉPOKTATÁS VALSAGARÓL ad számot Joachim Botez könyve: Egy nevelő feljegyzései (*Inseamnărire unui Belfer*. Editia Fundațiilor Regale, Bucuresti 1935.) Botez könyve nem elvi szempontokból kiinduló tanulmány, hanem intim feljegyzések gyűjteménye, mely egy a könyvek világában élő s a valósággal folyton összeütköző „széplélek“ vívódásait tükrözi vissza. Botez naiv racionalizmussal csodálkozik el azokon az esztelenségeken, melyekkel hányatott tanári pályája folyamán minduntalan találkozott. Első iskolai élményeivel kezdi: „Hogy is felejtethetném el valaha az igazgató ur nehéz, kegyetlen öklét, amely már az első napon, lecsapott reám... Miért ütött meg az a nagy ember épp abban az osztályban, melynek ajtaja fölött arany betűkkel állott a felírás: „Gyermekek, szeressétek egymást, mintha testvérek lennétek?“ „Azért, mert részeges volt s mert cipőmön behoztam valamit az osztály padlójára az ucca sarából...“ Az előbbi „miért“ az egész könyv hangulatát meghatározza, s minduntalan felmerül, újabb és újabb változatokban. De Botez nem tud válaszolni. Viszont rámutat a jelenségekre s ez könyvét feltétlenül értékesé teszi még akkor is, ha az olvasót zavarják és bizonyos fokig izlésében sértik a legváratlanabb helyeken felmerülő idézetek és reminiscenciák (Botez különben szorgalmas műfordító).

A középkortatás akut válságáról nem tudunk meg semmi újat, Botez ugyyszólván sub specie aeternitatis jegyzi fel azokat az ellenmondásokat, melyeket az iskola célkitűzései és megvalósításai, eszközei és eredményei között lát. Egy temetőbeli sétáján lemásolja a következő sírfeliratot: „Több jószágot! Itt nyugszik drága és felejthetetlen gyermekünk és testvérünk, Marioara-Miora, meghalt tizenhét éves korában. Hatodik gimnazista volt s elvetette magától az életet, mert javítóra bukott, eltávozott ebből a világból, melyet nem ismert, és mégis rossznak és igazságtalannak tartott.“

A kisvárosokban eltöltött tanárévek sivár unalma és reménytelen-sége iratja Botezzel legelkeseredettebb és leglázázóbb sorait: „Ha eszembe jut a korcsmai cégérű gimnázium, börtön szobáival, rozsdásrácsú ablakaival, a föld alól kiásott koporsóhoz hasonlóan korhadt padlójával, pókhálós sarkaival, belpoklos falaira akasztott egészségügyi és nyelvtani táblázataival, lehangolt és foghíjas harmóniumával, melyette vagy piszkos üvegekben aszalódó állataival, légypiszkos s poros kémcsöveivel és retortáival, elrettentő ellenőrzési jegyzőkönyveivel, mindig azon csodálkozom, hogy nem kongatta még meg valaki ebben a veszekedős emberekkel teli városkában a vészharangot, hogy nem kaptak kaszára, kapára a szülők, hogy nem kergettek ki bennünket a határból az asszonyok az uccák összes köveivel és göröngyeivel, hogy még tandíjat fizetnek egy olyan iskolának, ahol 24 jelölt közül 20 megbukott az érettségén s a 4 is csak éppen, hogy átvergődött. Hogyan lehetséges az, hogy az iskolai hatóságok nem törölték el a föld színéről, nem gyújtották fel, nem kergették el ezt az iskolát ezután a borzalmas bukás után, úgy ahogy elkergetik a teknő mellől azt az asszonyt, aki nem tudja kidörzsölni a koszt az ujjakból és a varrások alól.“

A könyv legérdekesebb fejezete talán az, amelyben Botez a szerelemről beszél: „A kisebb gimnáziumi diákoknak az erkölcsi nevelő órákon sápadtan konvencionális tanulságos meséket mondanak, melyek sehogyssem egyeznek meg az iskolaudvaron, uccán és otthon folyó életükkel. A nagyobbak elvont erkölcsi és apologétikai leckéket kapnak, miközben sokan közülük már valami vad Klotildról álmodoznak. Mily' megmentő hatása s mily' vezető szerepe lehet azoknak az erkölcsi tanításoknak, melyeket valamelyik iskolában a pap hirdet, amikor (a szent igazság nevében kell ezt bevallanom, melyet Kant az Isten földi szemének nevez) a félreeső helyen magam láttam a papné és a számtan-tanár viszonyát ábrázoló obscén rajzot, mely mellől természetesen nem hiányzott az illő magyarázat sem.“ Botez idézi *Urbancici* pedagógiai tizparancsolatának egyikét: „Kerüljünk el minden hazugságot, főképpen pedig a szexuális kérdéseket illetőket, a gyerekek előtt“ — s megint felmerül a kérdés: miért van ez így?

A minisztérium körlevele előírja, hogy a gyerekektől távol kell tartani minden olyan olvasmányt, amely összeegyeztethetetlen az iskolai légkörrel, vagy az erkölcsi követelményekkel“. „Bűnözőkként kezeljük az iskolásokat? Zárjuk őket állandóan a gyanu kegyetlen lakatja alá? Fegyenceknek tekintjük őket? Penitenciás ruhában járassuk tanítványainkat, amint Mme de Maintenon ólomcipőben járatta a védenceit?... Vágjuk le annak a zsengekorú tanulónak a kezét, aki Dosztojevszkij „Koraérett“-je, Lady Chatterley vagy Cocteau „Entants Terribles“-i után nyul. De bármit is csináljunk megfélemlíthetetlen kíváncsiságuk csak győzni fog.“

Botez több alkalommal volt érettségi bizottságok tagja. Egy a minisztériumhoz intézett jelentéséből idézi a következő sorokat: „az előírások szellemében nem kívántam a jelöltektől sem sánta tartalmakat

sem irodalomtörténeti erudíciót, sem pedig tájékozottságot az irodalmi értékek világában, amit pedig el lehetne várni az élet és ez egyetem küszöbén álló ifjaktól. Csak azt kértem, hogy pontosan, értelmesen olvassanak, lehetőleg irodalmi nyelvre fordítsák a szöveget s franciául elemezzék azt. Csak amikor a nyelv feltűnő nemtudását tapasztaltam, diktáltam fel a táblára egy negyedik gimnázista tudásának megfelelő mondatot. Az eredmény néhány örvendetes kivételtől eltekintve elképesztett s kétségbeejtett. A jelöltek, kik félórán keresztül tanulmányozhatták a szöveget, úgy nyelvtanilag, mint esztétikailag rosszul olvastak. Sokan még a *être* és az *avoir* igék jelenidejét sem tudták leírni. A legtöbben nem értették meg a kapott szöveget. Egyetlen jelölt sem birt a legelemibb verstani ismeretekkel. Ami pedig a nyelv gyakorlati s az irodalom esztétikai ismeretét illeti, néhány szerencsés esettől eltekintve, az eredmény teljesen nemleges.“

Botez mgfigyeléseit komolyan vette s állandó konfliktusai voltak felettes hatóságaival. Áthelyezések, felfüggesztés és korai nyugdíjazás: ezek az egyenlőtlen harc állomásai. De a tagadhatatlanul bátor és következetes erkölcsi magatartás önmagában véve nem lehet elég. A pontosan és sokszor maradéktalanul feltárt hibák és hiányosságok okaira Botez nem tud rámutatni. Holott változtatni csak az tud, aki nemcsak a tényeket és helyzetet, hanem az okokat s javítás módját is feltárja.

Botez könyve még így, rendszertelenségében, minden célszerűságtól való mentességében, tulfinomult szellemi naivságában is beszédes dokumentuma az élettől s a modern társadalmi fejlődéstől elszakadt iskola állandó s folyton mélyülő válságának.

Csehi Gyula

EGY SZEGÉNYPÁRTI IRÓ. Irodalmi körökben tartja magát egy szó-lásmód, amely úgy mondják Hunyady Sándorról született. Lényege, s tartalma az, hogy minden író szegénypárti. Így lakónikus nyereségében ez az állítás inkább valóságosságával meglepő, mint tartalmi igazságával. Hiszen annyi író ismerünk, aki mindenképp gazdagságot, még ha a szegények írója is. Éppen a szegények számára készülő irodalom van tele a tündöklő és vonzó gazdagság boldogító befejezésével. Hunyady azonban aligha az ilyen eszközű írókat tartja szegénypárti íróknak. Ha jól emlékszünk egyszer már írta is valakiről azt, hogy a szegények írója. Nos, ebben a megfogalmazásban sok állítás és tagadás szüremlik össze. Így az, hogy az illető nem tévesztendő össze a szocialista írókkal, akik ugyan negyedikrendpártiak, de oly' módon, hogy ellenzői a mai viszonyoknak, amik kitenyészik a szegénységet. A szegénypárti író ezzel szemben nem harcos szellem, nincs benne ellenkezés, támadó, romboló és építőszándék, hanem egyedül részvét van benne, együttérzés a szenvedőkkel, aféle krisztianista emberszeretet, ujkori humanizmus. Nem lényeges most, hogy amidőn Hunyady a maga megállapítását valakire alkalmazta, pontos diagnózist adott-e. Mint ahogy ez alkalommal az sem túlzottan fontos, hogy vitassuk: nem minden író szegénypárti, de akadnak olyanok is. Bizonyos, hogy Hunyady, ha megfogalmazását hasonló értelemben tette is, mint ahogy korpoltálják, valószínű, hogy csak azért tette így, mert szűkebb körre vonta az írói lét lényegét és kizárta innen a tollnokoknak azt a fajtáját, akikben annyi szív sincs, hogy együtt érezzenek a szenvedőkkel. És ha ezt tette Hunyady, úgy arra a legelső követelményre volt tekintettel, amely az író művészsé teszi, hogy emberi érzéseinek kifejezést tud adni.

Hunyady Sándor legújabb novelláskötetét* olvassuk: *Az ötpengős leány-t*. Ne csodálkozzék senki, a szegénypárti író itt áll előttünk a szerző Hunyady személyében. A recept, amely tőle származik, rá is al-

* Hunyady Sándor: *Az ötpengős leány*. (Athenaeum, Budapest, 1935.)

kalmazható, Hunyady Sándor is ilyen. Zengő lélek és művész. A hang, amit megüt benne a részvét, vagy a szájalom tisztán szólal meg. Nincs benne feszélyezettség, nincs benne elleplező szándék, művész, azt írja, amit érez és amit gondol. Itt van ez az ötpengős leány, egy szegény kis munkáslány, akit a végső kétségbeesés oda kerget az íróhoz, munkáért. És mert munka nincs, az anyagi leromlás végső kapaszkodóján egy kitartó barátért esdekel. Hisz' oly' szerény. Öt pengőből megél egy hétig. Az író elfogja a szájalom, összekaparja az aprópénzét és egy üveg kölnivizzel átadja a lánynak. Lelkifurdalás ösztökéli erre, hisz' ha meggondolja, a lánynak egy félévi koszt pénzét rómizte el az éjszaka. De mikor a lány elment, letelefonált a portásnak, hogy máskor nézzék meg jobban, kit engednek be hozzá. És nem is látja többet a kislányt. Hónapok múltán egy kis csomag érkezik, benne a pénz, amit a lánynak adott, kis csomag szalmiák a hála és figyelem jele a bronchitiszes író iránt. És sehol a feladó neve. Az ötpengős leány állásba jutott és nem volt szüksége kitartó barátira. Az író módfelett rösteli magát, mert elküldte ezt a lányt, nehogy bejusson hozzá máskor is. Az író nem tagadja, nehéz lett a szíve, ahogy arra gondolt, hogy a szegény kislány műbársonykabátjában kifelé forgott a porta üvegajtáján.

És most álljunk meg egy pillanatra. Hol itt a szegénypártiság? — kérdezheti bárki is. Nos hát ott van, abban a művészi módban, ahogy Hunyady elénk hozza a kis munkáslányt, ahogy naiv romlatlanságát megmutatja akkor, amikor kitartó barátért eseng. Amikor a szegénység szomorú útjain is megtalálja az emberi tisztességet. És amikor a lány tiszta egyszerűségével szembeállítja a maga igényes finnyásságát, amely az uri szájalomból is csak könnyörtelenségbe fordulhat és amin már nem segít az utólagos megbánás.

Nagyon érdekes, hogy ez az élményszerűen előadott történet, amely a kötet első elbeszélése, lelki motivumaiban mennyi rokonvonalat mutat a kötet utolsó elbeszéléseivel, amelynek címe: *Bakaruhában*. Ez is az író személyes élménye. Még erdélyi ujságíró a háború alatt, amikor bevonul katonának. Baka lesz, önkéntesi stráf nélkül. És egy alkalommal megismerkedik egy székely cselédleánnyal. Szerelem és viszony kezdődik. Az ujságíró bakaruhában jár kedvesével abba a lakásba, ahol nemrég a házikisasszonynak kurizált. A szerep, amely a cselédleány mellett kijut neki, új szociális felismeréshez vezet, érzi azt a megalázottságot, amit pl. az jelent, hogy a sétatéren rendőrkordon szoritja vissza a cselédkorzót az urak részére fenntartott sétányról. A házikisasszony basáskodásában észreveszi az osztálygögot és ahogy a folyosóról nézi a kisasszony unott arcát, a vére felforr, mert hogy úgy beszélt, felülről lefelé, mintha rabszolgája lenne a cseléd.

Mennyi szegénypártiság, úgy-e? De hát a kisasszony sem tudja megtagadni uri voltát, az író sem. És ahogy szinte ördögi sugallatra kitutasíttatja a szállodából az ötpengős lányt, úgy öltözik fel egy nap uri ruhájába és megy el egy este vacsorára a házikisasszonyhoz, hogy a szívverése is eláll a szép cselédleánnyal, amikor bakakedvesét, mint urat látja meg gazdái asztalánál. Az író későn eszmél cselekedete súlyára, a lány hamarabb: — otthagyja munkahelyét és elrohan.

Morált keressünk? Tanulságot talán? Hogy milyen áthidalhatatlan a távolság ur és paraszt között? Hisz' ez sem igaz, ha az ur lebontja az osztály válaszfalait. Csakhogy ez legfeljebb addig sikerül, amíg bakaruhában jár. Mint látjuk, még akkor sem, mert mint kiderül, nem a ruha teszi az embert, hanem az osztály. Hunyady azonban nem mond szentenciákat. Elmondja ezt a történetet és fájó rezignációval pontot tesz utána. Mint az ötpengős lány után. A szegénypárti író egy néma kön-

nyet ejt. A szive fáj, de mit tehet ő róla, hogy az élet gonoszkodások közt ér véget és a szív végletek között hanyódik. A végén igazán szeretne jobb lenni, de hát ehhez mindig késő van. És csak a részvéte marad a szegényeké.

Mondjanak, amit akarnak, akik társadalmilag ítélkeznek, igazuk van. Mégis az élet ilyen és az író, ki ezt el tudja mondani és szívének egész melegét tudja önteni és bűnbánóan eljut csaknem az önvallomásig, nemcsak művész, de ember is. És ez a legtöbb, amit elmondhatunk az emberiség elállatiasodásának korszakában.

És ez az *ember*, aki egy tizives kötetten át szól hozzánk, mestere a tollnak. Egy anekdotányi történetet is levegő jár át a szavai nyomán, élet támad körülötte, iz, illat és derű.

A kis cseléd sorsa gyakran foglalkoztatja. Bródy Sándor óta a polgári írók lelkiismerete ott ébred az elsősorban a konyhaküszöbön. És aki ezt bevallja, igazat vall be. A polgári élet keretei között a szociális elnyomottság a környezet közvetlenségében legszembetűnőbben itt jelentkezik. És Hunyady a polgári irodalom legtisztességesebb hagyományaihoz nyúl, amikor foglalkoztatja a cselédsors. *Havasi levegő* című elbeszélése elmondja annak a cselédlánynak a történetét, aki tüdővészben pusztul el egy tudószanatóriumban, ahol éppen azt a baroneszt gyógyítják ki, aki mellett ő szolgálatot teljesít. A szembeállítás megdöbbentő, a szeretet, a részvét itt is a kiscselédé az író részéről. És ha itt nem is az író az, aki a lelkiismeret szavainak hangot ad, talál erre egy főorvost, de ennél is későn szólal meg az emberi szolidaritás hangja, amikor már segíteni nem lehet.

Csodálatos Hunyadynál ez az írói felismerés a lelkiismeret késői megnyilatkozásáról. Mintha kimondhatatlanul példázná ezzel, hogy emberek vagyunk mindannyian, nem is rosszak, tele vagyunk jószándékkal egymás iránt, szeretni is tudjuk egymást, de valami közöttünk áll, ami mindig megakadályozza, hogy olyanok legyünk, amilyenek eredeti adottságaink folytán lenni szeretnénk.

Elolvassuk Hunyady történeteit és érezzük, hogy a baj mindig onnan ered, hogy az egyik gazdag, a másik szegény, az egyik ur, a másik paraszt. És az osztályok egymásmellettségében is az emberek egymástól mégis oly messze vannak, hogy a szeretet is későn ér hozzájuk, s legtöbbször soha.

Ujvári László

BALINT GYÖRGY BEMUTATKOZÓ DOLGOZATÁNAK (Az idő rabságában) megjelenése nem volt meglepetésszerű, személyi vonatkozásain túl is időszzerű volt, tárgyánál és írójának e világgal szembenálló atitűdjénél fogva is. E nyulánk fiatalember közel egy évtizedes munkássága észrevehető hatással volt az irodalomra, legalább is arra az irodalomra, amely a haladó intellektus züllésre hajlamos képességeit igyekszik fékentartani. Eféle vállalkozás mindig rokonszenves volt, ha nem is a társadalom kiszolgálói, de annál inkább, egy új gazdasági és szellemi rend előkészítői előtt. Józan belátása, irónikus szemlélete és komoly állásfoglalása az emberiség általános kérdéseiben mindig túl lépték azt a határt, ami napjainkban megalázó keretek között tartja a kritikai szellemet. „Kötetemben,“ — írja dolgozatának elején, — „nincsenek bizalmas vallomások magánügyekről, bár elismerem, így érdekesebb vagy legalább is izgalmasabb lenne. Valahol a „magánügy“ és a „közügy“ határán mozog, ott, ahol a közügy magánüggé válik és megfordítva. Nem hiszek abban, hogy élesen elhatárolható a magánember és a sokaság sorsa. Abban sem hiszek, hogy a „szellemi ember“ elvonulhat az élettől. Ha menekülni akar az idő rabságából, napjaink

vasrácsai útját állják. A kor könyörtelenül utána megy minden rejtekhelyére. Napi eseményeken és tüneteken keresztül jelez — sokszor — maradandóbb és bonyolultabb dolgokat.“ Ez álláspont igazsága alig kétségbevonható, boldog író, aki felfedezte magában a közösséggel őt egybekötő kapcsolatot. És e felismert kapcsolatokon túl rájött, hogy alig koronázhatja siker elvonulását az élettől, hisz akárhová tekint, félreérthetetlen szimbólumai tűnnek elé a valódi értelmét már kendőzni sem képes világnak. Valóban, ma már a valóság erejével ható szimbólumokban nem szűkölködik e világ, akárhová is néz az ember, a napi eseményeken és tüneteken át jelzi a legbonyolultabb dolgokat. E szemléletnek megfelelően Bálint György látszólag jelentéktelen dolgokon keresztül mutatja be a világot. Ha az emberi becstelenségről ír, kell-e nagyszerűbb eset, mint a békés cirkuszi elefántot paprikásszalonnával tápláló éices artista esete, hogy kissé megbolygassa az olvasó napjaink emberének derekasságába vetett hitét. Pár oldallal tovább egy siró emberről ír, aki a Visegrádi uccában ül a kapu alatt és felveti a kérdést, miért sirhat a negyvenéves, munkáskülső ember egy forgalmas ucca kapualjában délután. Folytathatnánk tovább, egyenként részletezve Bálint kikerekített kis töredékeit, amelyek átítatódtak a legkorszerűbb humanizmus meleg és éltető, a szegényekkel, kiszolgáltatott emberekkel és állatokkal közösséget vállaló szolidaritástól. Ebben a világban dalokat is énekelnek, de még milyen dalokat! Egy oldalon Bálint népszerű szanzonekból állít össze egy illatos csokrocskát, jellemzőt nem csupán a dalnokokra, de arra a világra is, amelyben e dalok hallhatók. Ez az a világ, amely más képet nyer, ha számárfogatról és ismét más képet, ha drapériákkal diszitett dobogóról szemléli az ember. Bálint otthonosan mozog ebben a világban, legalább is otthonos biztonsággal, a kritikus részrehajlatlan utálkozásával. Dolgozatának kereteit messze túlhaladó igényességgel közelíti meg az eseményeket, amik sokszor nem jelentősebbek, mint egy személyes élmény, vagy egy kiemelt napihir. Stílusa elasztikus, a témához előnyösen illeszkedő és jellegzetesen egyéni, telítve bájjal, fordulatos könnyedséggel, közvetlenséggel, derűvel, lendülettel, folytonosan emelkedő stílus ez, amely képes arra, hogy a felvetett kérdésekre megadja a választ. A választ, amely e világ kérdéseire sohasem lehet más, mint elutasító és határozottságában felháborodottsággal teli. Örömmel üdvözljük tehát Bálint Györgyöt megritkult sorainkban, megérkezése mindenki számára, aki kontaktusban él az emberiség tépelődő kérdéseivel, igazolást jelent. Mert a hang, ami támadni tud a jelképekben gazdag világ ellen, méltó arra, hogy széles horizontjának birtokában tisztultabb korok, ésszerűbb eszmék és emberhez méltóbb berendezkedések kritikusa is legyen.

(Budapest)

Remenyik Zsigmond

A KÖLTŐ ÉS A VALÓSÁG. Furcsa költő ez a Remenyik Zsigmond, nem csoda ha furcsa könyvek kerülnek ki a tolla alól. Ez a *Költő és a valóság* (Pantheon, Budapest 1935.) is zavarba hozza első impresszióra az olvasót. Tótágast áll benne a szokásos és időszerű írói szabály és nehezen alakul ki az értékítélet róla. A Neue Sachlichkeithoz szokott és világos dokumentumokat kereső olvasó az első pillanatban el is utasítaná magától a fantáziának ezt a féktelen és rendszertelen tobzódását, amely egy örült bábszínházban, a józan ész határán kívül eső groteszk panoptikumban tüzi gombostűre a perui kínai rizsesgazdát, a rizshántolókat, pacalsütőket, földbérleket, vállalkozókat, lep-rások, hittérítőket és ügynököket valamilyen lidércnyomásos és perverz mocsokkat teli meséből összeszaladt alakjait.

Csak ahogy egyre tovább lapozza az olvasó ezeket a különös oldalakat, jön rá arra, hogy nem zavar az, ami első pillanatban hatalmába kerítette, hanem nyugtalanság. Hiszen ez az örült, groteszk és abnormális perui színház maga

a valóságos, normális és józan világ. Ilyen szörnyű káoszban és valószerűtlen összefüggések között telnek el a mindennapjaink, s a félkegyelmű mezitlábos költő arra való ebben a regényben, hogy álomkóros fejének torzító tükrén keresztül világosabban domborodjék ki a valóság. Aminthogy Swift is azért küldte el Gulliverét, hol a törpék birodalmába, hol az óriások földjére, hol pedig a lovak országába, hogy az arányok szertelen növelésével, vagy mikroszkopikus kicsire zsugorításával, annál plasztikusabban domborodjék ki a meztelen valóság. És Anatole France is azért nézte néha Bergeret ur' kutyájának a szemével a világot, mert e kutya számunkra abszurd és irreális szemlélete jobban felfedte azokat a rejtett összefüggéseket, és szociális igazságtalanságokat, amelyeket az átlag normális ember, minthogy benne él és beleszokott, észre sem vesz.

Ezt műveli Remenyik Zsigmond minden írásában. Ezért korszerű ez a könyve is, minden látszólagos anakronisztikus műfajisága ellenére is. A társadalmi szatira, amelynek magyar nyelven kétségtlenül Remenyik Zsigmond mestere, a lírikus költőnek az állítólagos. Csak ha groteszk fintorba rejti fájdalmát, tudja megakadályozni, hogy lírai heve és pátosza felismerhetetlen burokba ne öntse mondanivalójának epikai magvát.

Az a költő, aki fizikailag szenved a valóságért, aki nemcsak eszével, de szívével és idegrendszerének minden sejtjével lázong és tiltakozik az igazságtalanság ellen, képtelen megmaradni nyugodt, hűvös és tárgyilagos epikai vizeken. Itt kell gyökerét és eredetét keresni annak, hogy miért nyúl Remenyik Zsigmond minden esetben a képtelen hasonlatok és abszurd szituációk szatirájához. Személyes ellágyulást és vad lázadást leplez ez a szatira és a különös izü, távoli zamatú paradoxonok mögött a világért magát felelősnek érző és a minden elnyomottal együtt szenvedő költő nehéz gyötrődése húzódik meg. Ennek a könyvnek az olvasása megköveteli az olvasótól, hogy ugyanazon a lelki mechanizmuson menjen keresztül olvasás közben, amely módon íródott a könyv. Csak így tárulnak fel előtte a szokatlan regény értékei, az a gyöngédség, amellyel a szatirába burkolt kínai kulik esett és reménytelen életét festi és az a megindulás, ahogy a halomra gyűjtött emberi szenvedést, megalázottságot, uzsorázást, rongyok, sebek és nyomortanyák büzös halmazát rajzolja. Az agyalágyult és félkegyelmű költő, aki saját ábrándvilágának a foglya, eleven szobra a szép gondolatok és a tiszta szándék tehetetlenségének és azt példázza a maga groteszk sorsával, hogy társadalmi aktivitás nélkül, nincsen változásra remény.

Lehetne szemére vetni a könyvnek, hogy sokszor tulságosan zsufoltak benne az allegoriák, túl boszorkányosan követik egymást az excentrikus paradoxonok, úgy hogy a metaforák özönében elvész az értelem, amelyre célozni akar a költő. Másutt túl egyszerű dolgokra világít rá a szatira és a hasonlatok komplikált rakétája. Ilyen jőszemű és ilyen biztos kezű író, mint Remenyik Zsigmond be kellene érje kevésbé szövevényes allegoriákkal és rá kellene világítson szatirája görbe tükrének segítségével a bonyolultabb összefüggésekre is. A könyvet magasra emeli a mindennapos könyvtermelés rengetegéből, hogy tiszta emberi dokumentum, ami egyre ritkább a könyvpiacón.

(j. f.)

NÉHANY FIATAL ERDÉLYI PRÓZAIRO jelentkezett az utóbbi időben, jobbára regénnyel, irodalmi tömörüléseken kívül s láthatóan a szélesebb tömegekhez való odafordulás igényével. Ez az igény sok mindenre kötelez. Aki ma a szélesebb erdélyi olvasótömegekhez kíván szólni komoly ügyben, nemcsak irodalmi, hanem társadalmi feladatot vállal. S ezt az írónak tudnia kell. Nemcsak, mint író áll itt szemben a közönségével, hanem, mint kortárs is az erdélyi kortársakkal. Irodalmi és kortársi feladatai áthatják egymást. Persze könnyű elsiklani előlött és valami mondvacsinált lektúrt nyújtani azon a címen, hogy: az olvasónak ma ez kell, (tegyük hozzá: a félrevezetett olvasónak!), de az igazi feladat: a legjobb kortársi kívánalmakhoz mérni munkánkat, sőt felbreszteni a félrevezetett érdeklődésű erdélyi kortársban is a saját maga és napjaink valódi kérdései iránti érdeklődést. Bárhogy is értelmezze

feladatát a szélesebb olvasóközönséghez forduló fiatal író, önként vagy önkéntelen számat ad arról, hogy az erdélyi kortársakkal, osztályokkal és konfliktusokkal, gondokkal és kérdésekkel milyen viszonyban áll?... A négy író közül, aki élénk került, *Erdélyi Ágnes* és *Gábor István* városi emberek dolgairól ír; *Kovács György* és *Szenczei László* a faluról. — Erdélyi Ágnes *Kovácsék* címmel (*Brassói Lapok* kiadása, 1935) egy kispolgári család szétzülléséről ír regényt és érezhetően a saját világáról számol be. Kovács mozdonyvezető családját a rádió, a kézímunkálás s a nyugdíjjogosultság meleg nyugalmából váratlanul kizökkenti a kisebbségi közalkalmazottak nyelvvizsgálója, melyen az apa dicstelenül és visszavonhatatlanul elbukik. Kovácsék, hogy úgy mondjuk, lezuhannak a tőlétésről. Az apa elveszti az állását, a nyugdíjjogosultságot, tengődik, inni kezd, végül megszökik munkát keresni. Az anya kosztot ad, horgol és iparkodik fenntartani a családot. Mindez a háttérben. Mert az előtérben már a bakfis Kovács Kató cikázik; állást keres, beszélget; ismerkedik az étellel s az emberekkel. Egyik barátnője, fiatal riporter, (kicsit kékharisnya) elviszi egy nap a maga társaságába, a „gyerekek“ közé, ahogy az író nő mondja. Akad ebben a kis társaságban újságíró, festő, csellista; igazi körösparti „gyerekek“, valami általános nyugtalansággal és radikalizmussal. Társaságukban a műveltség sajátos habarcsa fogadja Kovács Katót: Sors-szimfónia a gramofonlemezen, expresszionista képek, apacstánc és Tagore versek, — s ő mindezt igen komolyan veszi, akárcsak az író nő. A munkakörülmények, a barátnői felvilágosítások s a környezet ifjonti szabadosságai fölöttébb gyorsan hatnak, a hősnő megszokásai és erkölcsi fogalmai csakhamar úgy szétolvadnak, mint a piritott kenyeren a vaj. De ez a változás tulságosan egyszerű és ellenállás nélküli. Az író nő megfélemez a magyar kispolgárság szociális és erkölcsi merevségéről. Kovács Kató a magyar kispolgárságból jön, — s lakik közé becsöppen félreismerhetetlenül a körösparti város zsidó kis- és közép-polgárságának intellektuális fiataljai, a sajátos radikalizmussal és kapkodó műveltséggel. Az erdélyi kispolgárság nemzetiségi csoportjainak más-más társadalmi rétegződésben és hagyományban gyökerező elkülönülése, egymáshoz való viszonya, a gondolkodásmódok különbsége, némely előítélet (pl. az antiszemitizmus) a regény terében is szinte megvilágítást érdemelt volna. Így a környezet sokat veszít a valódiságból, a hősnő „radikalizálódása“ pedig a hiteléből. (Ha a Kovács Katók egyáltalán ezen az úton radikalizálódnak?) A hősnő végül is elindul valami „becsületesebb és életrevalóbb“ jövő felé és erre az útra talán sok más társnőjét is rásegíti. Ez tagadhatatlan érdeme a kis regénynek és elnézésre indít a megírás iránt, amely bizony pongyolácska. — Gábor István könyve: *A Fekete Macska szálloda* (*Brassói Lapok* kiadása, 1935) minden jobb meggondolás ellenére színes történet — külföldi és főképp színes nyomorúságokról. Hősei: Róbert István, Erdélyből elvetődött hirlapíró és Boros Miklós, emigráns bölcsész valaha diplomát szerezni indultak külföldre, különböző irányból és különböző irányba, de aztán mint hajóőrök találkoznak össze az antwerpeni kikötőben. Ettől kezdve a nyomorúság és a romantika incselkedik velük, Antwerpenből Párizsba és Párizsból Bruxellesbe lebegnek. Róbertből minduntalan előcsordul az író önéletrajzi lírája, aki mohón gyömöszöl történetébe találkozásokat, intervjut és élményeket, — Szomory Dezső Párizsi Regényének félreismerhetetlen utánérzésével, jellegzetes szomorys szenvedéssel és pátosszal. A külföldre szakadt, külföldön letört és hányódó magyar és magyar-zsidó fél-, ál- és valódi intellektüelek mai életét az „álmok és bűnök“, kalandok és sorsok romantikájába kavarja, zabolátlan svádával s valami enyhe szédelgéssel. Az a néhány idősebb politikai

emigráns, aki történetében szerepel: megszállott és kalandor. Tarai Sándor, aki az író szerint „légügyi miniszter volt a kommün alatt“, nemcsak légügyi, de légbőlkapott is. Ugyanilyen szerzet a többi figura is: mind rendkívüli és elszédítő. A főhős hányódik és bolyong, mint valami link Odysseus, mint valami Párizstól megszállt peceparti Werther, hamis diszletek és mimelt szenvedélyek közt: „S talán ez jellemezte Róbert István egész életét, bolyongásaival és rohanásaival együtt, hogy sohase tudta, hogy miért. Miért megy előre és miért nem hátra, miért nem balra, amikor jobbra ment?!“ E forgalmi zavarok közben a hős Bruxellesben meglát egy szocialista pártházat s ez lírai együttérzésre ihleti: „...csupa szerencsétlen, furcsa, elkallódott forradalmár,“ — mondja résztvevőn. Rövid időre bányamunkásnak szegődik, de ettől sem lesz okosabb, csak szénporosabb és egy kis pénzre is szert tesz. Végül a szárguldó vadromantika gondol egyet és hazasodorja. Ezen kívül „semmi ujság“, ahogy Gábor mondja. A hős a régi, csak a hangulata változott; kissé csüggedt és méla akkordokra hangolt. Ezzel a méla akkorddal végződik a regény és értelmetlenségével a hős s az író személyében az erdélyi „lebegő értelmiségi“ről mond önkéntelen, szomorú ítéletet. — Kovács György az erdélyi faluról ír „éneket“, ahogy történetét kissé igényesen és igen irodalmian elnevezi, (*A tűz kialszik*. — Szomorú ének egyszerű emberekről. *Brassói Lapok* kiadása. 1935) A hangzatos alcímet mely nyilván a megszokottságból kívánja kiemelni a könyvet és valami balladás történetet ígér, — a továbbiak korántsem igazolják. Az még hagyján, hogy a falu életét nem belülről látja, de nem is a legjobb irodalmisággal kezeli. A történet hőseit: Bán Vencelt, ezt a középiskolából a faluba visszavetődött, álmodozó legényt, már ismerjük Kodolányi János Börtönéből. Ott Nagy Varga János nagygazda fia. Itt a középparaszt Bán András elhanyagolt csemetéje. Álmai, tervei nem is oly nagyratörők: egy lány szerelme, egy gyümölcsös terve, semmi több. A „tűz“, amely fűti s végül kialszik, nem hevíti oly magasra, hogy bukása tragikus legyen, ahogy az író láthatóan ambicionálja. De a fiun kívül másokat is ismerünk már ebben a regényben, más parasztregegyekből. A zsörtölődő, értetlen, öregedő apa, a nála fiatalabb, ármánykodó mostoha s az érzékeny lelkű, tervezgető fiu, akit a szülői konokság romlásba dönt, — a parasztregegyek elnyűtt figurái, akik újabb babérok helyett a rég megérdemelt nyugalmazásért kiáltanak. Ezek a figurák a legkevésbé sem alkalmasak arra, hogy egy mai erdélyi falusi történetet bonyolítsanak; ami meg is látszik a történeten. Két apróhir többet árul el a mai erdélyi falu „egyszerű embereiről“, gazdasági és nemzetiségi gondokról, külső és belső harcokról, mint ez a száz egynéhány oldal énekes irodalom. Az erdélyi falu valóságos életének párája egy árva pillanatra sem csap felénk. Egyedül a szerző rosszul szellőztetett irodalmi gyermekszobájának áporodott levegőjét érezzük. — Szenczei László viszont fölöttébb időszerű falusi dolgokról költ allegóriát *Székely Apokalypsis* címmel. (Minerva. Cluj. 1935.) A falu és a város, népi misztika és civilizáció, babona és gép, falusi nyomoruság és csodavárás kusza ellentétei és összefüggései boszorkányosan kavarnak könyvében. A Székely Apokalypsis: a népi és vallási misztika elszabadulása egy székely faluban, majd az egész Székelyföldön. A kis székely faluban csodatevő támad: az ifju Kende Józsa. A nagy inségben kenyérré változtatja a göröngyöket s ezzel misztikus elragadtatásba hajszoja a falut. A vakhit, a megszállottság, az önkivület úgy terjed, mint a pestis. Zarándokok indulnak a falu felé és zászlós, énekes processziók sereglenek. Gépromboló örület vesz erőt az embereken. A misztikus elragadtatás nem ismer féket. A falusi „intelligencia“ is elveszti a fejét. Csak két józan ember van a környé-

ken: König doktor, a körorvos és Márton Ágoston, a hazajárógató mechanikus. Egy városi értelmiségi és egy városban nevelődött munkás. Ők képviselik itt az író szemléletét. König egyenest a dolgok velejére tapint: „Eleget dumáltam nektek, hogy komoly lépéseket kell tenni — mondja a jegyzőnek, — élő embereket nem lehet hosszú évekig penészes máléval etetni!... most itt van, igyátok meg a levét.“ Sz. jól látja, hogy a falusi nyomor és kulturátlanság „a bűnös város“ elleni kirohanásokra s a csodavárás esztelennél-esztelenebb tévelygéseihez vezet. Józsa, ez a székely Petrache Lupu vezéri sátorban él, vezeklőktől, ördögösöktől, önsanyargatóktól, béljósoktól és diszmagyarba öltözött vidéki öreguraktól körülvéve s fogadja az elébe járuló ezreket. Józsa szent önkivülete nem ismer határt, a tömegektől követve felkutatja a Nagy Fejedelem sirját, magára teríti palástját, kezébe ragadja görbe kardját és felidézi a legfőbb apokaliptikus beteljesedést... Itt, e viharzás tetőpontján vágja el történetét Szenczei; művészi szempontból igen hatásosan, de anélkül, hogy témája számos társadalmi vonatkozását érintette volna. Hiányzik pl. annak a víziója, hogy a város- és gép-ellenes csodaváró misztika, amit helyenként oly' bűnösen kavarnak, a városi negyedik rendtől, az egyedüli változtató erőtől zárja el a tömegeket. Szenczei csupán kiszabadítja a félelmetes szellemet, mely a népi misztikusok palackjában rejtőzik — és félreáll. Hadd lássák a népek, hogy mi következik. Igaz, ez a látvány is példázatos... Kár, hogy a tulságosan is csak önmagára ügyelő művészi ügyekezettel eltávolítja a könyvet a szélesebb tömegek megértésétől. Ebben a formában inkább csak a népi misztika irodalmi képzelgőit inti.

Korvin Sándor

A HÁBORÚ POÉZISE... „A gyarmatszerzés az impérium egyik főkövetelménye. A gyarmatszerzés értelme különös képesség a sivatag legyőzésére és az emberek kordában tanítására. A gyarmatszerzés értelme: expanzív erő, civilizátori aktivitás és győzelmek sorozata. Ezeket a győzelmeket akarjuk kivívni, mert talán csak még ez hiányzik teljes di-csőségünkhöz... És a győzelem után letaroljuk a virágokat és a gyümölcsöket a fensikokon... De ugyanakkor, még egyszer és örök időkre megmutatjuk a világnak a mi hatalmas erőnket, mely vágni tud, mint az acélpenge és munkálkodni, mint az aratógép... A mi katonáink inkább parasztok, mint finnyás polgárok. A földön mindenhez kell érteni: vérrel táplálni és kalászkokkal megkoronázná... (L'Universale.)

FASISZTA MEGALOMÁNIA. „Olaszország a tengeren gyengébb Angliánál, de kihasználva földrajzi helyzetét, elpusztíthatja a Földközi tenger angol hajóbázisát és így alááshatja az angol tengeri hatalom el-sőségét.“ (Camicia Nera.)

VÉGRE A PÁPA IS MEGSZÓLAL... „Napok óta az a hír járja a külföldi sajtót, hogy a Vatikánvárosban védőhelyeket építenek esetleges Róma elleni repülőtámadások ellen. Erélyesen meg kell cáfolni e híreket. A Szentatya úgy hiszi, hogy Szent Péter kupolája, mely alatt az Apostolok Fejedelme él, akit még a legsötétebb századokban is tiszteltek, nincs kitéve még véletlen incidensnek sem a civilizált és keresztény világ részéről. (Osservatore Romano).

PAPIRHÍANY, MINT A NAGYSÁG VÁGYA. „Ez az ujság megszűnik, amikor meg kell szünnie, amikor a harc és a nagyság vágya a Duce jóvoltából teljesebbé megy. Mi nem kértünk mást és nem reméltünk mást. Mérleg? Majd felállítja az, aki visszatér. Most, bajtársak, vége a nyomtatott papír idejének; ha tegnap egy irodalmi Olaszország nevetségesnek tünt fel, ma előttünk, költők előtt, mint az irredális meg-személyesítése jelenik meg.“ (Az Universale utolsó számából.)